

ISSN:2602-2524 E-ISSN:2602-2443

lectiō

socialis

JANUARY 2018 - VOL.2 - NO.1

JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES AND HUMANITIES

lectiō socialis

EDITOR-in-CHIEF

Emrah Konuralp

EDITORS

Ersin Erkan, Concordia University, Canada
Hüdayi Sayın, Istanbul Yeni Yuzyil University, Turkey
Sait Yılmaz, Esenyurt University, Turkey

ADVISORY BOARD

Ahmet Özcan, Gedik University, Turkey
Arzu Ergen, Istanbul University, Turkey
Aziz M. Hatipağaoğlu, Konya Food and Agriculture University, Turkey
Barış Erdogan, Uskudar University, Turkey
Burak Küntay, Bahçeşehir University, Turkey
Can Bilgili, Hasan Kalyoncu University, Turkey
Emine Akçadağ Alagöz, Gelisim University, Turkey
Emre Ergüven, Beykoz University, Turkey
Gülşah Aydın, Yeditepe University, Turkey
Lale Aslan, Istanbul Yeni Yuzyil University, Turkey
Olaf Leiße, Friedrich-Schiller-Universität Jena, Germany
Reza Yerevan, Université de Montréal, Canada
Tülay Yıldırım, Istanbul Medeniyet University, Turkey

LAYOUT EDITOR
&
ARTIST

M. Ada Özdil, Marmara University, Turkey

Yayıncı **İstanbul Umut Hareketi Derneği** Sorumlu Yazı İşleri Müdürü **Emrah Konuralp**

İmtiyaz Sahibi **Hasan Fehmi Ata**

Yayın Türü **Yaygın Süreli Dergi, e-Dergi**

socialis@lectio.info Sertifika No: 35881

Baskı Organizasyonu **Net Kırtasiye Tanıtım Matbaa San.Tic.Ltd.Şti**
İnönü Cd. Beytölmacı Sk. No23/A Gümüşsuyu/Beyoğlu/İstanbul TÜRKİYE

Baskı Merkezi Sertifika No: 13723

T: 444 07 08 kurumsal@netcopycenter.com

Basım Tarihi: 23.01.2018

ISSN:2602-2524 e-ISSN:2602-2443

lectio socialis

Aziz Mahmut Hüdayi Mh. Halk Cd. No 50/B

Üsküdar/İstanbul TÜRKİYE

www.lectio.info

lectio socialis

is a refereed journal.

Biannually published (January-July).

Manuscripts can be submitted in English or Turkish languages.

No parts of this publication may be reproduced, copied or transmitted without the permission of the editorial board.

All rights reserved.

The moral and/or legal rights of the author have been asserted.

© Published by Lectio Press

lectio socialis 2018 / 1

TABLE OF CONTENTS

REVISITING THE TURKISH MILITARY AND
EUROPEAN UNION REFORMS: 1999-2005

Mehmet Bardakçı

6

AN OVERVIEW ON TRADITIONAL AND ELECTRONIC
WORD OF MOUTH COMMUNICATION (WOM)

Esra Demirbaş

16

ENERGY STRATEGIES

Muzaffer Ertürk

28

STUDY ON THE ASSOCIATION OF THE MANAGEMENT OF
DIFFERENCES IN MULTI-CULTURAL ORGANIZATIONS AND
EMPLOYEE PERFORMANCE: AN EXAMPLE FROM THE
TEXTILE SECTOR

Aral Noyan

38

GEORGE W. BUSH VE BARACK OBAMA DÖNEMLERİNDE
TERÖRİZME KARŞI UYGULANAN POLİTİKALARIN
KARŞILAŞTIRILMASI

İrem Bilensoy

50

TANZİMAT'TAN ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNE TÜRK
TOPLUMSAL VE SİYASAL YAŞAMINDA ÖNE ÇIKAN
KADINLAR

Mehtap Hamzaoğlu

74

ARTICLE HISTORY

Submitted: 31.10.2017

Resubmitted:02.01.2018

Accepted: 04.01.2018

REVISITING THE TURKISH MILITARY AND EUROPEAN UNION REFORMS: 1999-2005

Abstract

The military's omnipotent role in Turkish political life following the establishment of the Turkish Republic developed into one of the most significant characteristics of the Turkish political landscape. The armed forces gained significant privileges and strengthened their autonomy within the multi-party era, which saw three coups. However, the EU's 1999 Helsinki Summit brought about a paradigmatic change in the status of the military, shifting the balance of power in favor of civilians. This article throws light on the developments that contributed to changing the role of the military in Turkish politics, and details the many factors that contributed to its more receptive approach to the EU democratization reforms. These include the momentum gained in Turkey's EU accession bid after its declaration as a candidate country in 1999, the AKP government's reformist and conciliatory stance, Chief of Staff General Hilmi Özkök's adoption of a more liberal version of Kemalism, the maintenance of the guardianship role of the military in the political system, and the emergence of a political environment that was conducive to democratization.

Keywords: *the AKP, the military, EU democratization reforms*

Mehmet Bardakçı*

lectiō
socialis

* Asst. Prof. Dr. Mehmet Bardakçı, Istanbul Yeni Yuzyl University, Department of Political Science and International Relations

MAKALE GEÇMİŞİ

Gönderim: 31.10.2017

Düzeltilme: 02.01.2018

Kabul: 04.01.2018

TSK VE AVRUPA BİRLİĞİ REFORMLARINI TEKRAR GÖZDEN GEÇİRMEK: 1999-2005

Öz

Türk siyasi hayatında ordunun kuvvetli rolü Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından beri Türk siyasal sisteminin önemli özelliklerinden birisidir. Silahlı Kuvvetler üç darbeye şahit olan çok partili dönemde Türk siyasi sisteminde önemli ayrıcalıklar elde etmiş ve otonomisini genişletmiştir. Bununla birlikte AB'nin 1999 Helsinki Zirvesi ordunun statüsünde paradigmatik bir değişiklik meydana getirerek güç dengesini sivil lehine değiştirmiştir. Bu makale Türk siyasetinde ordunun değişen rolüne katkı yapan gelişmelerin üzerinde durmaktadır. Bir dizi faktörün ordunun AB demokratikleşme reformlarına karşı izin veren bir tutum izlemesinde rolü olduğunu ileri sürmektedir. Bunlar Türkiye'nin AB aday ülke ilan edilmesinden sonra Türkiye'nin AB üyelik perspektifinin hız kazanması, AKP hükümetinin reformist ve uzlaşmacı tutumu, Genelkurmay Başkanı General Hilmi Özkök'ün Kemalizm'in liberal bir şeklini benimsemesi, siyasi sistemde ordunun vesayet rolünün korunması ve demokratikleşmeye uygun bir siyasi sistemin bulunmasıdır.

Anahtar Sözcükler: AKP, ordu, AB demokratikleşme reformları

Mehmet Bardakçı*

lectiō
socialis

* Yrd. Doç. Dr. Mehmet Bardakçı, İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü

Introduction

A reform of civil-military relations was one of the main priorities of the European Commission affecting Turkey's bid to join the European Union, deeming that a dramatic overhaul of the military's role in Turkish politics would be necessary if the Turkish political system was to be aligned with EU norms. These civilianization reforms would have profound implications on the Turkish political system, shifting the balance of power in favor of civilians, with the initial reform period being of particular importance in that it was unknown just how the military would respond to the EU's demands. Accordingly, this article focuses on the military's stance in regards to EU democratization reforms from 1999 to 2005. As a result of the changes that have occurred in the military's status in the political system in Turkey, a paradigmatic change has been witnessed in civil-military relations.

The first part deals with the traditional role of the military in Turkey, highlighting its historical, socio-cultural and political factors, while also providing a brief overview of civil-military relations in Turkey. The second part focuses on the EU's evaluation of civil-military relations in Turkey, and is based on regular EU reports. The third section unveils the EU civilianization reforms adopted by the governments from 1999 to 2005, while the fourth section presents an analysis of the military's reaction to EU democratization reforms, explaining why the army tacitly endorsed the EU accession process.

Role of the Military in Turkish Politics

Unlike in Western liberal democracies, where the civil and military spheres are separate and the civil authority over the military has been clearly established, the military has maintained a special role in Turkish history. Its prominence in Turkish politics is a result of historical, socio-cultural, political factors (Jenkins, 2001, pp. 9-20), and the primacy of security for Turkish people has been a legitimizing factor for the key role of the army in the political arena.

Historically, the army has always played a central role in the lives of Turks. The Ottoman state was, above all, a military state, and the close ties that were forged between the military and state were carried over into the Republican era, ensuring the army a prominent foothold in political life. The army was also a vanguard of modernization in Turkish history, and led the Westernization efforts both of the Turkish state and society. Moreover, Turkish society has traditionally emphasized collective rather than individual values, which further supports the military's significant involvement in politics. In other words, strong state tradition in Turkey was a factor facilitating an extended role for the military in politics (Heper, 1985). Also in their favor, in contrast to the disreputable reputations of politicians, and their association with nepotism, corruption and incompetency, the military is seen by the Turkish public to be a trustworthy institution. All of these factors have contributed to the consolidation of the extended role of the military in Turkish politics.

On the subject of civil-military relations in Turkey, Dekmejian claims that during the early Atatürk period, the relationship was one of "civilian control and military partnership", but by the end of the era in the 1930s this had transformed into "civilian rule and military influence" (Dekmejian, 1982, pp. 28-51). The civilianization that was initiated in the Atatürk era was carried over into the multi-party era that began in 1945, and under Democrat Party (DP) rule between 1950 and 1960, the government took the form of a "civilian rule-military partnership." after Prime Minister Adnan Menderes sought to reduce the role of the military in politics. The pattern of civil-military relations changed following the military takeover of 1960, which created a precedent for the military interventions that would follow, and civil-military relations in Turkey from the mid- to the late-1960s can be considered a "silent partnership" whereby the military was exempt from interventions by the government while keeping an eye on political activities. The 1971 military intervention introduced a "military control-civilian partnership" pattern

to civil-military relations, during which the military was able to strengthen its autonomy in the political system as a result of the 1971 and 1973 constitutional amendments. The military intervened in Turkish politics for a third time on September 12, 1980 in response to the ongoing economic instability and rampant anarchy and disorder, and drafted a new Constitution in 1982 that further increased its autonomy within the Turkish political system and enhanced the status of the National Security Council (NSC). In the period following the coup between 1983 and 1989, civil-military relations enjoyed a “civilian rule-military influence” status after Prime Minister Turgut Özal assumed effective leadership of the government, while in the aftermath of the October 1991 elections, relations took on a “civilian rule-military partnership” form with the growth in influence of the military against the backdrop of fragmentation among Turkey’s political parties. The military’s influence was further increased in the period from 1993 to 1997 following the rise of the Kurdish separatist movement and political Islam. After the Islamist Welfare Party (RP) - True Path Party (DYP) coalition government refused to implement the NSC recommendations adopted on February 28, 1997, aimed at strengthening secular education, it was overthrown in June 1997. The 1999 Helsinki Summit decision to grant Turkey an official candidate status constituted a breakthrough in terms of civil-military relations in Turkey, and in an effort to harmonize civil-military relations with EU norms, Turkey has made a series of constitutional and legislative changes that have resulted in civil society increasingly asserting control over the military.

EU’s Evaluation of the Turkish Military’s Role in Politics on the Basis of EU Regular Reports

In this section, an evaluation will be made of the EU’s view of the role of the military in Turkish politics, making use of the EU’s progress reports to measure the progress achieved by candidate countries, which serve as a yardstick for candidate countries to see their deficiencies

and achievements.

The first regular report on Turkey was published by the European Commission in 1998, and drew attention to the major role played by the NSC both in the preparation and implementation of national security policy and in political issues, underlining further that the armed forces was not under civilian control (European Commission, 1998, pp. 13-14). The 1999 regular report in the following year also underlined the influence of the NSC in Turkish political life (European Commission, 1999, p. 10), while the 2000 report raised concerns on the political role played by the military through the NSC. The 2000 report claimed further that the significant political role of the military restricted the role played by the government, and raised concerns regarding the lack of accountability of the military to Parliament in defense and security issues (European Commission, 2000, p. 14). The 2001 report placed emphasis on the amendment to Article 118 of the Constitution, which had also brought changes to the role and composition of the NSC and drew attention to its political influence, pointing out that it had expressed its opinions on such issues as the Cyprus problem, the European Security and Defense Policy, the state of emergency in a number of provinces and the privatization of state companies (European Commission, 2001, p. 19). The 2002 regular report drew attention to the active participation of the military in the debate related to the adoption of EU reforms in the country, particularly in such issues as cultural rights, education and broadcasting in languages other than Turkish. The report emphasized the autonomous status of the armed forces in regards to the defense budget, and underlined the two extra-budgetary funds used by the military. The 2002 regular report also highlighted the continuing influence of the military in domestic politics despite the fact that the number of civilian members of the NSC had been increased and the role of the NSC had been made purely advisory (European Commission, 2002, p. 25). The 2003 regular report cautioned that while the Court of Auditors was authorized to audit national defense, the military still maintained

a high degree of autonomy in the preparation and establishment of the defense budget and in public procurement in defense-related issues. The report went on to highlight the influence enjoyed by the armed forces through a series of informal mechanisms, despite the adopted reforms (European Commission, 2003, p. 19). The 2004 regular report drew attention to the reduction of defense expenditures, and despite the reforms in civil-military relations, the report highlighted the high degree of autonomy still enjoyed in certain areas, for instance, the fact that civilians may be tried before military courts for certain crimes. Furthermore, the report cautions that some of the legal provisions related to the roles and duties of the military in Turkey provide the military with a great deal of room for maneuver, such as Articles 35 and 85/1 of the Turkish Armed Forces Internal Service Law, and Article 2a of the National Security Council Law. The report also voiced concerns over the continuing influence of the armed forces in politics through a number of informal instruments (European Commission, 2004, p. 23). While the 2005 report praised the progress made by Turkey since 2002 in its efforts to reform civil-military relations, it reminded of its concerns regarding the continuing political influence enjoyed by the military (European Commission, 2005, p. 14).

Breaking down the EU's evaluations of the role of the military in Turkish politics, it can be seen that the EU's initial emphasis was on the reform of the institutional role of the armed forces through the NSC, after which, its focus turned to the informal role of the military outside the NSC in the form of statements and speeches made by members of the General Staff. The third area to which attention was drawn by the EU progress reports was the civilian control of military spending, while the fourth area was the series of legal provisions that granted the military significant room to manoeuvre in the political sphere.

EU Reforms Adopted regarding the Political Role of the Military

The coalition government that held sway between 1999 and 2002, and the AKP (Justice and Development Party) government that came to power after 2002, adopted a series of reforms that shifted the balance of power in civil-military relations in favor of the former, bringing the country even closer to the liberal-democratic model.

The first change was made to Article 118 of the Constitution, which reduced the role of the NSC that of an advisory body. With this change, the government would "evaluate" the recommendations of the NSC rather than giving them "priority consideration", as had been the case previously. With a role limited to the definition of the agenda, the NSC would no longer be able to carry out national security investigations under its own initiative. Moreover, the civilian nature of the NSC was enhanced with the number of civilian members of the NSC being increased from five to nine, tipping the balance in favor of the civilian side, with the military membership remaining at five. In line with the decreasing role of the NSC, the staff of the Secretary General of the NSC was reduced. In 2003, the third reform package included amendments to Articles 9 and 14 of the Law on the NSC that eliminated the far-reaching executive and supervisory authority of its Secretary General. Of particular importance, the Secretary General of the NSC would no longer be able to follow up, on behalf of the President and the Prime Minister, the implementation of any recommendation made by the NSC. Furthermore, the Secretary General of the NSC would no longer be chosen only from among military personnel, and in August 2004, a former Turkish ambassador to Greece became the first civilian to serve as the organ's Secretary General. In addition to these changes, the NSC meetings were rescheduled to take place once every two months rather than once a month, and measures increasing the transparency of defense expenditures were introduced. The Court of Auditors were given new powers to audit the

accounts and transactions of all organizations, including the armed forces, and the powers of Parliament were increased related to military expenditures. In addition, extra budgetary funds such as the Defense Industry Support Fund, were to be included within the general budget of the relevant administration, and the General Staff was deprived of the authority to appoint one member of the Higher Education Council through a change to the Law on Higher Education.

There is little doubt that Turkey's EU candidacy served as a powerful catalyst for the adoption of civilianization reforms in Turkey. As had been the case in other candidate countries, the EU bolstered the legitimacy of certain actors – political parties and civil society in Turkey's case – while undermining the role of other actors in politics – the military in the Turkish case. This re-allocation of power among the political actors in Turkey helped bring civil-military relations closer to those seen in its European counterparts.

Response of the Turkish Military to EU Reforms

As the vanguard of modernization, the Turkish military was, in principle, in favor of the EU democratization reforms, but harbored some reservations about the possible impact of the fulfillment of the Copenhagen criteria on the nature of the Turkish regime. Specifically, the armed forces were concerned that the EU democratization reforms could undermine its guardianship role, as well as Turkey's territorial integrity and secular nature. This led it to take an active role in Turkey's EU accession process, and to ensure that its reservations would be taken into consideration by the government.

On several occasions, the military was accused of being anti-EU, but these claims were denied by the armed forces, saying, "The military cannot be anti-EU, because EU accession is, in geopolitical and geostrategic terms, an obligation within the modernization goal of Mustafa Kemal Atatürk for Turkish society"

(TSK, 2003). Moreover, military officials stated that no other European country had faced the same threats as Turkey, and that the Copenhagen criteria should be put into practice only if "taking into consideration the interests and realities of the country" (Jenkins, 2001, p. 82).

Throughout Turkey's EU accession process, the military took care not to be associated with any single political party. For instance, the acceleration of the EU integration process under the single-party government of the AKP saw historical steps taken in the Cyprus and Kurdish issues, which compelled the Eurosceptic Nationalist Action Party (MHP), to send letters to 313 generals calling on them to intervene and warn the government. All of the generals returned the letters to the MHP (Şafak, 2004).

Although there was an intention not to appear to be in opposition to EU accession, representatives of the military on occasions would make open and harsh criticisms of the Union. For instance, İlhan Kılınç, the General Secretary of the NSC said, "It is certainly necessary for Turkey to look for new alternatives; and the best way of doing this is, I believe, is through an alternative that involves the Russian Federation, includes Iran, and does not ignore the United States" (Radikal, 2002). He added that the EU had never aided Turkey, suggesting that the EU held a negative view of issues relating to Turkey.

As another matter of concern, the Army was particularly anxious that an opening in the Kurdish issue may be exploited by the Kurdistan Workers' Party (PKK), and cautioned that in the EU accession process the PKK may push for recognition of ethnic identity, education and broadcasting in their mother tongue, and the empowerment of the local administrations in an effort to rally support from society (Radikal, 2000). With respect to the minority issue, the military seemed reluctant to back away from the Lausanne Treaty, considering the unitary structure of the Turkish state to be beyond dispute. In short, its concern was that that

opening up to the EU could grant collective rights to minorities, stating that: “There is no common definition of the minority concept in any international document. Above all, all the documents in question view minority rights as individual rights. Ethnic, cultural, religious and linguistic differences do not necessarily result in the creation of national minorities” (Hürriyet, 2004b). The armed forces were critical of the fact that the EU’s perspective of minorities went beyond cultural rights, and actually entered the field of political rights. As for the execution of the imprisoned PKK head Abdullah Öcalan, chief of staff General Hüseyin Kıvrıkoğlu left the decision to the politicians on the grounds that the military was party to the issue having fought against him for 15 years, and so had an emotional attachment to the Öcalan issue (Berkan, 1999).

With respect to the Annan Plan, aimed at the reunification of Cyprus in the EU accession process, the military had some reservations. Chief of staff General Hilmi Özkök said, “If looking at the plan as a whole, we can say that although there are some positive aspects, not all of our demands have been met, and serious problems may arise in the implementation of the plan.” In the opinion of Özkök, the most important matter regarding the Plan is including the derogations into the primary sources of the EU law, which aim at protecting the founding Turkish state (Hürriyet, 2004a).

Despite harboring significant reservations, the military eventually gave its tacit consent to the EU democratization steps taken to fulfill the Copenhagen criteria, but what was it that prompted the military to give a green light to the EU democratization reforms?

Firstly, Turkey’s declaration by the EU as a candidate at the 1999 Helsinki Summit meant that Turkey’s membership prospects were real, and strengthened the hands of the proponents of the EU, while weakening that of the Eurosceptics in Turkey. Furthermore, the allure of EU membership for Turkish people was strong, and the armed forces did not want to be seen as a

barrier to membership, as such a stance could make them unpopular among the masses. In addition, since the military was historically the vanguard of modernization, standing against the EU and EU democratization reforms would contradict their historical role.

Secondly, the fact that the AKP maintained, by and large, a conciliatory approach to those involved in Turkish politics, and the army in particular, contributed to the military keeping a low profile and giving a green light to EU democratization reforms. The AKP came from the Islamist tradition, and has gone through a transformation process following the 28 February process, as a result of which the Islamist Welfare Party government was overthrown by the military in 1997. Recognizing that the AKP could face a similar fate as its predecessor, it focused on bolstering its legitimacy in the system rather than clashing with the secular establishment, focusing on EU reforms and staying away from political Islam. While the AKP expressed its dissatisfaction with such issues affecting its conservative electorate as the wearing of the headscarf and the status of İmam Hatip Liseleri (Religious High Schools), their emphasis was on gaining societal consensus for the resolution of these controversial issues. This, in turn, encouraged the military to take a permissive attitude towards the EU democratization reforms adopted by the AKP.

Thirdly, much of the credit for changing the stance of the military with respect to the democratization reforms should be given to General Özkök. After taking office, he brought the military to a politically less interventionist position. Unlike his predecessors, who insisted on maintaining the military’s traditional role in politics, Özkök, as chief of staff, showed respect for civilian authority and recognized that the armed forces were not the sole patriotic institution in the country, following a more democratic line and standing firmly against any involvement of the armed forces into political realm, whether direct or indirect (Heper, 2005, pp. 217-219). In response to criticisms that

he was too soft to serve as Turkey's highest ranking officer, he said that his responsible, moderate, uniting and careful stance was aimed at not damaging the nation and state, and was misunderstood, "I command a military generation that wants to obey the leadership of mind rather than the strength of voice" (Hürriyet, 2004a). In spite of the suspicions of some top officers, he extended his support to the AKP government's attempts to prepare Turkey for EU accession, and also endorsed the AKP government's efforts to resolve the Cyprus issue (Özel, 2004).

Fourthly, despite the EU civilianization reforms, the armed forces still retained its autonomy in most critical areas, assuring its role as the guardian of the Republic, and this helped the military take a more positive view of the reforms. Article 35 of the Turkish Armed Forces Internal Service Law (TAFISL) and Article 85/1 of the Turkish Armed Forces Internal Service Directive (TAFISD) entrusted the military with the protection and preservation of the Republic. Article 35 of TAFISL states: "The duty of the Turkish Armed Forces is to protect and preserve the Turkish homeland and the Turkish Republic as defined in the Constitution," (Haberler.com, 2013) while Article 85/1 of the TAFISD reads, "It is the duty of the Turkish Armed Forces to protect the Turkish homeland and the republic, using arms when necessary, against internal and external threats" (Mevzuat, 1961). Moreover, Article 2a of the NSC Law (1983), which defined national security in broad terms, was still maintained, stating: "National security means the defense and protection of the state against every kind of external and internal threat to the constitutional order, national existence, unity and to all interests and contractual rights in the international arena, including in the political, social, cultural, and economic spheres" (MGK, 1983). This broad definition of what constitutes a threat still provided the military with the possibility to intervene in politics. In short, the EU civilianization reforms focused to a significant extent on the military's institutional role through the NSC, and did not remove any of the provisions

granting the military a guardianship role. That is, the EU civilianization reforms did not pose a threat to the armed forces' role as guardian of the fundamental principles of "secularism, territorial integrity and democracy", and the military still retained legal autonomy.

Moreover, although aware of the fact the number of the military members in the NSC had been reduced, and the NSC decisions became only advisory as a result of the EU amendments, the military considered that these changes addressed only the institutional aspects of its weight in Turkish politics. The true power of the military indeed did not lie so much in its numerical superiority in the NSC, but on the popular support it enjoyed among the Turkish public. According a survey conducted in 2004, 89 percent of the respondents named the armed forces as the most trusted institution in Turkey (National Report, 2004). This was reflected in a statement from the former chief of staff General Hüseyin Kıvrıkoğlu, who when speaking about the debates spurred by the amendment to Article 118 of the Constitution raising the number of civilians in the NSC from five to nine said: "Let it be 100 civilians if necessary" (Milliyet, 2000). Furthermore, despite the changes in the NSC, the military was still able to convey its views to the politicians on critical matters through such informal mechanisms as statements and speeches made by members of the Chief of Staff.

The fact that the political climate was conducive to democratization and the opening-up of the political system eased the hand of the military, since it minimized the security costs arising from EU democratization reforms. In other words, the steps towards democratization took place in a peaceful political environment in which Islamist and separatist Kurdish threats had already been quashed by the army. Regarding the Islamist threat, the military had managed to overthrow the Islamist government of Necmettin Erbakan in 1997 by mobilizing civil society, while the armed forces had all but wiped out the PKK by the end of the 1990s, and Abdullah Öcalan, its leader, had been in prison

since 1999.

Conclusion

This article has analyzed the armed forces' reaction to the EU democratization reforms that took place in Turkey from 1999 to 2005, and has shown how a series of factors were instrumental in prompting the military to give the green light to the reforms. First of all, the credibility of Turkey's EU membership gained strength following Turkey's declaration as an official EU candidate by the EU at the 1999 Helsinki Summit, which, in turn, accelerated Turkey's reform efforts, including those aimed at the civilianization of the Turkish political system. A second factor concerned the approach of the AKP, as a new actor in the Turkish political system. The fact that the AKP followed a pragmatic and conciliatory line with the secular establishment and managed to establish a *modus vivendi* with the military facilitated the military's acceptance of the EU democratization reforms. Furthermore, since the military was able to maintain its role as guardian of democracy within the political system, in spite of the EU reforms, it was more inclined to accept the other reforms, even those that overhauled its institutional role. Finally, the political climate was, on the whole, peaceful following the elimination of the primary threats of Kurdish separatism and political Islam at the end of the 1990s, and this atmosphere of decreased security risks was helpful in convincing the armed forces to accept the demands of the EU for reform.

REFERENCES

Berkan, İ. (1999). "Kıvrıkoğlu Herşeyi Anlattı" (Kıvrıkoğlu told everything). *Radikal*.

Dekmejian, R. H. (1982). Egypt and Turkey: The Military in the Background, in R. Kolkowicz and A. Korbonksi (eds.). *Soldiers, Peasants, and Bureaucrats: Civil-Military Relations in Modernizing Societies*. Boston and Sydney: George Allen and Unwin. pp. 28-51.

European Commission. (1998). *Regular Report on Turkey's Progress towards Accession*.

European Commission. (1999). *Regular Report on Turkey's Progress towards Accession*.

European Commission. (2000). *Regular Report from the Commission on Turkey's Progress towards Accession*. Brussels. 8.11.2000.

European Commission. (2001). *Regular Report on Turkey's Progress towards Accession*. Brussels. 13.11.2001. SEC(2001) 1756.

European Commission. (2002). *Regular Report on Turkey's Progress towards Accession*. Brussels. 9.10.2002. SEC(2002) 1412.

European Commission. (2003). *Regular Report on Turkey's Progress towards Accession*.

European Commission. (2004). *Regular Report on Turkey's Progress towards Accession*. Brussels, COM (2004) 656 final.

European Commission. (2005). *Progress Report*, (Com (2005) 561 final). Brussels. 9.11.2005. SEC (2005) 1426.

Haberler.com. (2013). "35. Madde nedir? TSK 35. Madde neleri kapsıyor?" (What is the Article 35? What does it cover?). *Haberler.com*. <https://www.haberler.com/35-madde-nedir-tsk-35-madde-neleri-kapsiyor-haberi/>. [02.01.2018].

Heper, M. (1985). *The State Tradition in Turkey*. Washington: The Eothen Press.

Heper, M. (2005). "The Justice and Development Party Government and the Military in Turkey". *Turkish Studies*. Vol. 6, No. 2. pp. 215-231.

Hürriyet. (2004a). "Özök: Sık sık gündeme gelmek istemiyoruz" (We do not want to come to the agenda often). *Hürriyet*. [09.10.2004].

Hürriyet. (2004b). "Lozan'dan geri adım atmayız" (We do not step back from Lausanne).

Hürriyet. <http://www.hurriyet.com.tr/lozandan-geri-adim-atmayiz-270005>. [09.10.2004].

Jenkins, G. (2001). Context and Circumstance: *The Turkish Military and Politics*. Adelphi Paper, 337. London: IISS.

Mevzuat. (1961). *Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Yönetmeliği* (Turkish Armed Forces Internal Service Directive). Mevzuat. <http://www.mevzuat.gov.tr/Metin>.

ARTICLE HISTORY

Submitted: 15.12.2017

Resubmitted: 20.12.2017

Accepted: 03.01.2018

AN OVERVIEW ON TRADITIONAL AND ELECTRONIC WORD OF MOUTH COMMUNICATION (WOM)

Abstract

WOM is an informal communication way occurring between consumers about a product, a service or an organization in order to pass their opinion, mostly their delight or dissatisfaction through other people. Customers of some special categories of products and especially services feel obligatory to apply WOM to be wised during pre-purchase period. As WOM importance has been increasing and it has been becoming a critical issue affecting performance of organizations, different studies took their place in the literature .Technological developments boosted the means of WOM communications and introduced online WOM, making it keep its actuality. Although the definition of WOM is quite simple, unfortunately its context does no. Roles of WOM parties such as sender and receiver, power and retention of the transmitted message, how it affects costumer purchasing process ,how a negative WOM could be transformed to a second chance to augment consumer satisfaction and to improve the quality of the product.

The aim of this study is to overview different topics that have been already observed related to both traditional and online WOM communications and to consolidate the key, critical and actual belonging issues. Finally, subjects for the future WOM researches will be suggested.

Keywords: *traditional wom, e-wom, market maven, opinion leader, information seeker, information provider.*

Esra Demirbaş*

lectiō
socialis

* Asst. Prof. Dr. Esra Demirbaş, Istanbul Yeni Yuzyil University, Department of Business Administration
e-mail: esra.demirbas@yeniyuzyil.edu.tr

MAKALE GEÇMİŞİ

Gönderim: 15.12.2017

Düzeltilme: 20.12.2017

Kabul: 03.01.2018

GELENEKSEL VE ELEKTRONİK AĞIZDAN AĞIZA İLETİŞİM YÖNTEMLERİNE GENEL BİR BAKIŞ

Öz

Ağızdan ağıza iletişim (WOM-word of mouth); tüketicilerin, bir ürün, hizmet veya kurumla ilgili çoğunlukla memnun kalmadıkları veya beğendikleri hususları diğer kişilere iletmek üzere kullandıkları resmi olmayan bir iletişim yoludur.

Bazı özel ürün kategorilerinde ve özellikle de hizmet sektöründe, müşterilerin satın alım öncesi WOM'dan etkilenip karar verdikleri düşünülmektedir. Globalleşen ve gelişen iletişim teknolojileri neticesinde WOM'un gittikçe artan önemi ve kurumların performansını etkileyen kritik bir konu haline gelmesine bağlı olarak, bu konuda literatürde farklı çalışmalara yer verilmiştir. Teknolojik gelişmeler, WOM iletişim mecralarını artırmış ve elektronik WOM(e-WOM) geliştirilerek, önemi bir kez daha ortaya konmuştur. WOM'un oldukça basit olan tanımının aksine içeriği önemlidir. WOM'u gönderen ve alan taraflarının rolü, iletilen mesajın gücü ve akılda tutulma süresi, müşterinin satın alma sürecini nasıl etkilediği, olumsuz bir WOM'un tüketicinin memnuniyetini artırmak ve ürünün kalitesini iyileştirmek için ikinci bir şans olarak değerlendirilmesi gerektiği hususları dahil olmak üzere, bu çalışmanın amacı hem geleneksel hem de elektronik WOM/e-WOM ile ilgili olarak gözlemlenen farklı konuları gözden geçirmek ve anahtar, kritik ve güncel konularını pekiştirmektir. Son bölümde de gelecekteki WOM araştırmaları için önerilerde bulunulacaktır.

Anahtar Sözcükler: *geleneksel wom, e-wom, pazarda engin bilgi sahibi, lider görüşlü, bilgi arayan, bilgi sağlayan.*

Esra Demirbaş*

lectiō
socialis

* Yrd. Doç. Dr. Esra Demirbaş, İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi İşletme Bölümü

Increasing Importance of WOM in Marketing

WOM activities were arisen in the literature by Whyte in 1954 emphasizing WOM communications for both marketing and consumer behavior disciplines. Katz and Lazarfeld (1955) continued by declaring that “WOM is the most important source of influence in the purchase of household goods and food products”. They (1955) also emphasized the effectiveness of WOM in influencing consumers to switch brand; as “seven times more than newspapers and magazines, four times more than personal selling and twice more than radio advertising” (cited in Brown and Reingen, 1987, p.350).

In the following years, other studies have been appeared in order to clarify different impacts of WOM and to provide key inputs to organizations make them able to manage WOM communications strategically within their marketing mix.

Dramatic increase in internet created a new form of WOM that is called as e-WOM in a written-online format. Consequently, studies directed through online WOM and its comparison with the traditional one.

Two Key Components of Traditional WOM: Opinion Leaders and Market Mavens

Opinion leaders and market mavens are two important terms to explain the significance of WOM in consumer behavior and pre purchase decision-making.

Feick and Price (1987) stated different definitions of *opinion leaders* that were identified by several scholars, as follows (p.84):

First Lazarsfeld, Berelson and Gaudet (1948) identified opinion leaders as individuals who act as information brokers intervening between mass media sources and opinions and choices of the population. Then Katz and Lazarsfeld (1955) emphasized the

existence and importance of opinion leaders. Montgomery and Silk (1971) concluded in opinion leadership’s product class specification. There is evidence that interest in a number of products can lead to opinion leadership in more than one product category. Midley (1976) had contributed this approach by claiming that product involvement remains the predominant explanation for opinion leaders’ conversation about products. Jacoby and Hoyer (1981) pointed out that in some products categories, opinion leaders appear to be more knowledgeable about and involve with the product class. The implicit assumption in examining the personal influence of opinion leaders is that they are motivated to talk about the product because of their involvement with it.

The researchers had been continuing to consider this sight and described another group as *early purchasers*. The common characteristic of this group is to exert either “a passive or active influence on later purchasers” (Feick and Price, 1987, p.84). This is relevant especially for visible products such as automobiles, that much information can be transmitted simply by product use. In contrast, the active diffusion of information by early adopters is generally thought of as occurring through product-related conversation as opinion leaders and they are also product specific and there is no general early adopter. Consequently, the product specific knowledge or expertise of opinion leaders and early adopters influence other consumers. These two characteristics can be summed up as; knowledge or expertise of the opinion leaders are viewed as arising from involvement with a product or product class while expertise of the early adopters arises from product usage or purchase experience.

Market mavens are the other influencer group of the traditional approach and explained by Feick and Price(1987) as “general marketplace expertise” who “have information about many kinds of products, places to shop and other facets or markets and initiate discussions with consumers and respond to request from

consumers for market information”(p.85). Market maven differs from opinion leader and early adopter in terms of having more general knowledge of markets instead of the product specific expertise. The maven’s acquisition of market information may be related to marketplace involvement. Feick and Price (1987) also referred Kasarjian (1981) in their research, who had suggested that “some individuals may feel as their obligation to become knowledgeable consumers” (p.85). Certain individuals may feel obligated to be informed about the marketplace and that purchasing is particularly relevant for these individuals. This involvement or interest is not tied to a particular product class for these individuals but represents a more general marketplace or purchasing interest. Market mavens are aware of new products earlier, provide information to other consumers across product categories, and engage in general market information seeking and exhibit general market interest and consideration. They enjoy shopping, paying attention to advertising and using sales advantages.

Allsop and Bassett (2007) added that as to special roles, mavens, connectors and salesmen are not usually separated individuals. Furthermore, any particular individual may play a different role (giver and receiver of WOM) in the social network, depending on the topic under consideration. It should be clarified well how the specific social network in the related product category operates and particularly which individuals are most active in creating and spreading messages about this product category to others, within that social network.

A Look over WOM Communication at Micro and Macro Levels

Another consideration came from Brown and Reingen (1987) also analyzed WOM effects at macro and micro levels as follows (p. 350):

First Lazarsfeld, Berelson and Gaudet (1948) identified opinion leaders as individuals who act as information

At macro level, WOM interaction in dyads or small groups aggregates to form large scale patterns in the diffusion of information and influence. Weak ties displayed an important bridging function, allowing information to travel from one distinct subgroup of referral actors to another subgroup in the broader social system. At the micro level, interpersonal (strong) ties are more likely to be activated for the flow of information and which activated ties are more influential in consumers’ decision-making. Strong and homophilous - explaining the composition of a group in terms of the similarity of members’ characteristics such as gender, age, education or lifestyle (Brown et al, 2007) -ties were more likely to be activated for the flow of referral information.

They also added that, tie strength is indicated by several variables such as importance attached to the social relation, frequency of social contact and type of social relation. They differed relational content (*referral communication*) and relational form (*tie strength*) concepts and also identified that consumers with joint membership in a subgroup of referral actors for one good are more likely to prefer the same brand for other goods than are those consumers who belong to a different or to no subgroup.

Strong ties referring to relationships with friends, family members and partners with whom can connect actively whereas *weak ties* include relationships with acquaintances, ex-colleagues and others with whom one may connect passively. Accordingly, strong ties are perceived to be more influential than weak ties in shaping the WOM communication process (Sun, Youn, Wu and Kuntaraporn, 2006).

To complete the displayed studies on social ties, it would better to mention some findings from Duhan, Johnson, Wilcox and Harrell (1997) study that was held 10 years later than Brown’s. They specifically explained that choosing strong-tie sources is influenced by task difficulty(the number of product alternatives or the number of attributes to each product) and

prior knowledge whereas the weak ones are influenced by the importance of instrumental cues (technical or performance oriented aspects of the product) and subjective knowledge thus they feel themselves able to evaluate instrumental information. Consumers with a perception of great difficulty in the decision task feel themselves less confident to make a good judgment so they apply to strong-ties recommendations.

Two Descriptive Characteristics of WOM: Vividness and Pallidness

Another feature of WOM messages determining its influence is vividness or pallidness. There is no doubt that face-to-face, vividly presented information is more interesting, attractive and thought provoking. Herr, Kardes and Kim (1991) considered the previous findings, claiming that an increase in the information enhances the usage of this knowledge as an input for judgment and resulting in the preference of the product. Additionally, ease of retrieval is an important determinant of information utilization. Accordingly, Herr et al. (1991) found that WOM communications have a strong impact on product judgments, relative to less vivid printed and information accessibility mediates the effects of WOM on persuasion. They (1991) also added that the above strong judgmental impact reduces in the availability of more diagnostic information such as well-defined prior impression of the memory or appearance of extremely negative information.

Positive and Negative WOM

WOM may include positive or negative sense. Buttle pointed out (1998) that “negative WOM which can be conceptualized as an outcome of incongruity between expectations and perceptions” (p.246), has more powerful impact than positive one which is the result of satisfaction and delight. He (1998) also emphasized that “dissatisfied customers are likely to tell twice as many people as satisfied ones” (p.247). He (1998) reviewed “the

Desatnick Report” (1987) had been prepared for the White House and determining that “at least ninety per cent of unsatisfied service customers will not buy again, furthermore each of those unhappy customers will tell his or her story to at least nine other people and thirteen per cent of those will tell more than twenty people” (p.242).

Moreover, consumers like to actively engage WOM communication in case of low service quality. The reason of their attempt may warn others and protect them from experiencing similar problems with the same service provider (Harrison-Walker, 2001a). According to Halstead (2002), the tendency in negative WOM engagement is positively related to severity of problem, external attributions of blame and negative perceptions of retailer responsiveness.

However, effective handling of a problem or consumer complaint with a timely and thoughtful resolution may also have a significant impact on WOM and purchasing behavior and to regain the majority of customers, as a consequence of successful customer relationships management. The ability to manage WOM activity as an integral part of an organization, before the appearance of any negative WOM would also bring the chance of removing the hidden cost of negative WOM accordingly; diminishing marketing costs (Haywood, 1989).

Halstead (2002) recommends considering any consumer complaint as a second chance to improve service quality. Thus, a well understanding of consumers’ dissatisfaction and or/complaint and successfully removing that in congruency would help organizations to retain consumers and keep competitiveness.

When the related literature is overviewed, unfortunately it seems poor in terms of the type and content analysis of specific WOM messages and their relative influence. There is more concentration on the subject of negative WOM rather than the positive WOM (Asuğman, 2000).

Ennew (2000) determined that the relationship between satisfaction and WOM may sometimes asymmetric and also changeable at different levels of satisfaction. He pointed out that the negative asymmetry where consumers with bad experience tell more people than those with good experiences. In a similar way, as a positive asymmetry, positive events may produce a stronger response under certain conditions. Satisfied customers also tend to engage WOM due to the desire of recommendation.

Trust is also another important component of WOM, especially of positive WOM (Ranaweera and Prabhu, 2003). It has a significant role in positive WOM communication similar to satisfaction.

As it has been already discussed that WOM communication can be very influential in any purchase decision, being particularly important for services, in what consumers can only obtain information via WOM sources, would be highly critical to convince a customer with a particular service provider. The opportunity for employee-customer relational bonds to influence, consequently satisfy a customer and naturally get positive WOM should not be ignored by companies (Grewal, Gwinner and Brown, 2001).

WOM communication may differ related to the motives behind it. Hennig-Thurau, Gwinner, Walsh and Gremler (2004) classified these motives as 3 different groups and reclassified them within those subgroups as follows (pp.40-41):

Product-involvement self involvement, other-involvement and message-involvement are the first group based on Dichter study had occurred in 1966. The second group is the revision of the motives within the first one as involvement, self-enhancement, and concern for others message intrigue and dissonance reduction as a negative WOM creating motive. His categorization is the result of Engel, Blackwell and Miniard work of 1993. The last group contained altruism, product involvement, self-

enhancement, helping the company as positive WOM creating motives and altruism, anxiety reduction, vengeance and advice seeking as negative WOM creating ones.

There are also some works to overview WOM communication from early-entrants and followers side. Experiments showed that “the positive WOM enhances the consideration likelihood for the follower and decreases the consideration probability of the early-entrant whereas negative WOM decreases the consideration chances for the follower but not for the early-entrant” (Grewal, Cline and Davies, 2001, paragraph 1st.). Additionally if the early-entrant has a weak position in the market, positive WOM communication will enhance the follower position.

Finally, a web-based opinion platform which is the most widely used format of e-WOM (Hennig-Thurau et al., 2004) should be reviewed in this part. These platforms give consumers the possibility of following other customers’ consumption opinions and experiences and also their contribution in a written format. E-complaining may bring either opportunity or threat to related companies. As Harrison-Walker suggested (2001a), companies should work to turn complaints on internet to their advantage instead of defending themselves. They should organize well to monitor and to facilitate consumers’ complaints, particularly through internet. Their staff should be well educated to meet complaining and to calm down angry consumers with the authority of quick and effective problems solving. Management should analyze the aggregated feedback from customers on an ongoing basis and review the marketing strategies to improve problematic and weak points, therefore to gain and maintain a competitive edge. In the meantime, the company should declare its responsive actions to its web site visitors, as well as to the public.

WOM Influence across Product Categories

It has been also explored that the influence of WOM varies across product categories. Compared to tangible goods, Murray (1991) found that service consumers were more confident in personal sources of information that has a higher impact on service purchase decision. Services are information driven and customers are reliable on others' opinions to evaluate prior to purchase and use because of characteristics of services such as intangibility, inseparability of production and consumption and no standardization (Haywood, 1989). In many instances WOM appears to be the major source of information that people use in making purchase decision about services which are generally difficult to evaluate before buying or consuming (Harrison-Walker, 2001b).

As a sum up, WOM influence becomes a key component for goods and services that require experience and credence properties.

WOM Measurement

There are two parties in the WOM communication as provider and receiver. Perception and comprehension of messages by receiver since it has been sent by provider, is critical during WOM communication for two reasons. First, WOM information affects the receiver's attitude and purchasing behavior. Secondly, receivers generally retransmit this information.

WOM is a communication process being affected from encoding and decoding of a message. *Encoding* occurs when the sender tries "to put into words the actions, feelings and emotions of an experience with a product or a retailer whereas decoding occurs when the listener receives and interprets the message" (Christiansen and Tax, 2000, p.188).

The receivers may understand the message in a different sense related to characteristics of message, situation and individual. Complexity or trustworthiness of messages, time or physical

environment, message owner's gender or source credibility affect the understanding and even may be leading to a subjective comprehension. The intense of the effect also varies during time. Both impacts of positive and negative evaluations tend to regress over time. Therefore encouragement or discouragement of purchasing attitude will also be affected from this variation.

Electronic (Online) WOM Communication

Advances in communication technologies extend the communication media WOM, especially the internet which provides more information and enables consumers to reach/share any experience about products or services quickly, easily being accessible all the time and from anywhere.

Fluctuation in internet usage for the last decade enhanced WOM activities due to one towards many communication opportunities. Thus internet WOM became a critical subject for company managements to be followed and kept under control.

Finally, the terms "internet w-o-m", "word of modem" or "word of mouse", have emerged in the related literature. Internet based WOM sources include consumer comments and complaints published on shopping sites, on consumer complaint sites or e-mails (Uray, Burnaz and Eldas, 2005).

Despite the verbal attribute of traditional WOM communication, electronic WOM/e-WOM communication occurs in a written format (Hennig-Thurau et al.2004). Bickarrdt and Shindler (2001) found out *vividness* and effectiveness of internet communication, contrary to Herr's, Kardes' and Kim's (1991) traditional approach that had been arguing more persuasiveness of face-to-face, vivid communication than the written format.

Hennig-Thurau (2004) also reviewed the motives behind e-WOM which have been mostly differentiated from the traditional ones as;

platform assistance, venting negative feelings, concern for other consumers, extraversion/positive self-enhancement, social benefits, economic incentives, helping the company and advice seeking.

Online communication has created “viral marketing” concept which is also called as “electronic WOM advertising”.

Jurvetson and Draper introduced the term viral marketing in 1997(cited in Phelps, Lewis, Mobilio, Perry and Raman, 2004). Phelps et al.(2004) explained viral marketing as “having customers who will initiate and pass along positive e-mail messages concerning your product or service” by stating that “discussions of viral marketing and examples of companies attempting to use viral marketing are becoming more common among practitioners” (2nd paragraph). E-mail marketing is growing day by day related to having lower marketing cost, ability of targeting messages selectively and showing high response rate relative to other communication methods.

Viral mavens and infrequent senders have been introduced representing two of the main characters in the pass along e-mail process.

Phelps’ et al. (2004) content analysis resulted in the following findings (paragraphs 6-7):

Viral mavens send more than two and a half times as many messages as infrequent senders do. Again, mavens’ forwarded mail list is longer than infrequent senders’. Furthermore, mavens like forward e-mails in a selective way. They consider sending messages on that have important and also respectful content by receivers. They also pass along e-mail when they are in the right “mood”. On the other hand, infrequent senders forward seldom e-mails in case of relevance or good quality. They are also selective in choosing people to whom they pass messages.

Therefore, right viral mavens and some infrequent senders who tend to forward all received e-mail despite having a low volume mail box, showing high opportunity for marketing, should be detected correctly by advertisers.

Furthermore, opinion leaders of the traditional WOM are introduced as “*e-fluencies*” in the online world. “Increasing internet penetration, higher rate of computer literacy and more user-friendly tools and developing social network have extended the portion of e-fluentials in the society”(Sun, Youn, Wu and Kuntaraporn, 2006, 3rd paragraph). Sun et al. (2006) also argued that online communicators demonstrate fewer inhibitions, display less social anxiety and exhibit less public self-awareness. Thus, they tend to be more willing to disclose personal information and to be more honest and forthcoming with their viewpoints. The greater anonymity of internet may be the reason of this self-disclosure.

Again to the contrary of Herr’s et al. (1991) traditional view, the advantages of written communication have been underlined in different studies during the development of electronic WOM communication.

Sun et al. (2006) compared both ways of WOM and found that online WOM is more influential in terms of speed, convenience, distribution (one-to-many reach) and psychological aspect (without face-to-face human pressure). Furthermore, internet does not only provide opinion leaders, who present an innovative personality in both ways of WOM communication, in order to efficiently disseminate information, it also greatly facilitates information searches of opinion seekers. “Sometimes, opinion leaders may act as opinion seekers” (Sun et al., 2006, paragraph 41) to get more knowledge or expertise, especially due to their interest in a specific topic or product. “Online WOM is facilitated through a variety of tools such as weblogs, bulletin boards, chat rooms, discussion forums and instant messaging” (Sun et al., 2006, paragraph

42). Therefore, internet skills and proficiency is critical to spread WOM or seek information in a comfortable and safe way. Another valuable result of the study is the importance of sharing similar interests or hobbies with a strong social network relationship for opinion seekers.

Subsequently, Allsop et al. (2007) also stated that most information providers could be accepted as information seekers and large majority of information seekers could be accepted as information providers. The working concept of the social network is to gather opinions from others, incorporate them into the self-knowledge, feel and inspire then pass along to others.

The key role of the strength of social ties in WOM underlined again by Brown, Broderick and Lee (2007) in which they emphasized (p.5):

Strong tie supported with homophily whereas heterophilous (contrary to homophilous) communication within no similar individuals such as acquaintances can facilitate the flow of information between diverse segments of a social system. Meanwhile, the shape of social ties may transform in online WOM and actors in online social networks may appear to be individuals who mostly relate to websites rather than other individuals being different than the traditional model.

Another differentiation from the offline WOM may appear in terms of the source credibility. In the traditional approach the credibility of a source is related to possession of greater expertise and be trustworthiness and objectivity. In the online environment, consumers evaluate the credibility of information in relation to the web site from where is sourced, as well as individual contributor of that information.

WOM communication is more credible than mass media or other marketing sources because of being a personal custom-tailored and independent source without serving for the benefit of a company.

Trusov, Bucklin and Pauwels (2009) described

referrals and WOM communication as critical factors to gain new customer. Trusoy et al. (2009) also mentioned that the elasticity of WOM is approximately twenty times higher than other marketing events and thirty times higher than media images (p.98). They recommended organizations to consider new customers and to keep in mind that WOM can have larger and longer-lasting impacts than traditional marketing activities.

Conclusion and Suggestions

This conceptual study raises the importance and effectiveness of verbal and e-WOM within the composition of an organization marketing communication map.

WOM is a consumer-dominated and valuable means to present products and services with non-commercial nature where the sender acts independently from the market. These characteristics make the WOM information more reliable, credible and trustworthy for the consumers compared to firm-imitated communications, especially in service industry in which other opinions are requested for purchasing.

Viral marketing continues to enhance and contribute to classical marketing tools in order to enlarge the business and the performance of organizations.

Satisfaction and trust are two key components of the WOM communication. Congruence level between the actual and expected performances of a good or a service which indicates satisfaction level of a consumer, lead him/her to disseminate positive or negative WOM at the end of consumption experience.

Companies should always consider both positive and negative WOMs to monitor their activities and performances. A management should approach to negative WOM or e-complaints to convert a good chance for the company to regain customer by increasing satisfaction and also to improve the quality and/or features of its

good and/or service production.

Opinion sharing based studies upon diversified product and service categories should be continued by enlarging. Moreover, these studies should also be merged with developing social media and e-retailing activities.

Furthermore, these surveys should not be bounded with retailed products but additionally be driven for industrial products. This will create valuable inputs for industrial marketing side.

We expect future research will likely take on board about new and the available key findings about how individuals interact during the WOM process, especially in the online world. This will not only to expand our knowledge of this important and developing area but also to provide insights for the management. This will help management to gain a greater understanding of how WOM operates in their particular product category. It will also help marketers to make more confident decisions with regard to branding and positioning, segmenting and targeting, media strategy, monitoring programs and to hear the voice of customers in order to improve products or services.

REFERENCES

Allsop, D.T., Bassett, B.R. and Hoskins, J.A. (2007). Word-Of-Mouth Research: Principles and Applications. *Journal of Advertising Research*, December, 398-411.

Asuğman, G. (2000). An Integrative Model of Word-Of-Mouth Communications. *Boğaziçi Journal*, 14 (2), 35-50.

Bickart, B. and Schindler, R. M. (2001). Internet Forums as Influential Sources of Consumer Information. *Journal of Interactive Marketing*, 15, 31-40.

Brown, J., Broderic, A.J. and Lee, N. (2007). Word of Mouth Communication Within Online Communities: Conceptualizing The Online Social Network. *Journal of Interactive*

Marketing, 21 (3), 2-20.

Brown, J. and Reingen, P.H. (1987). Social Ties and Word-of-Mouth Referral Behavior. *Journal of Consumer Research*, 14 (3), 350-362.

Buttle, F.A. (1998). Word of Mouth: Understanding and Managing Referral Marketing. *Journal of Strategic Marketing*, 6, 241-254.

Christiansen, T. and Tax, S.S. (2000). Measuring Word Of Mouth: The Question of Who and When?, *Journal of Marketing Communication*, 6, 185-199.

Duhan, D.F., Johnson, S.D., Wilcox, J.B. and Harrell, G.D. (1997). Influences on Consumer Use of Word-of-Mouth Recommendation Sources. *Academy of Marketing Science Journal*, 25 (4), 283-295.

Ennew, C.T., Banarjee, A.K. and Li, D. (2000). Managing Word of Mouth Communication: Empirical Evidence From India. *The International Journal of Bank Marketing*, 18 (2), 75-84.

Feick, L.F. and Price, L.L. (1987). The Market Maven: A Diffuser of Marketplace Information *Journal of Marketing*, 51 (1), 83-97.

Godes, D. and Mayzlin, D. (2003). Using Online Conversation to Study Word of Mouth Communication. *Stanford Institute for Theoretical Economics Summer Conference*.

Gremler, D.D., Gwinner, K.P. and Brown, S.W. (2001). Generating Positive Word-of-Mouth Communication Through Customer-Employee Relationships. *International Journal of Service Industry Management*, 12 (1), 44-50.

Grewal, R., Cline, T.W. and Davies, A. (2001). Early-Entrant Advantage, Word-of-Mouth Communication, Brand Similarity and Consumer Decision-Making Process. *Journal of Consumer Psychology*, 13(3), 187-197.

- Halstead, D. (2002). Negative Word of Mouth: Substitute For Supplement To Consumer Complaints?, *Journal of Consumer Satisfaction, Dissatisfaction and Complaining Behavior*, 15, 1-12.
- Harrison-Walker, J.L. (2001a). E-Complaining: A Content Analysis of An Internet Complaint Forum. *Journal of Services Marketing*, 15 (5), 397-412.
- Harrison-Walker, J.L. (2001b). The Measurement of Word-of-Mouth Communication and An Investigation of Service Quality and Customer Commitment as Potential Antecedents. *Journal of Service Research*, 4 (1), 60-76.
- Haywood, K.M. (1989). Managing Word of Mouth Communications. *The Journal of Services Marketing*, 3 (2), 55-67.
- Hennig-Thurau, T., Gwinner, K.P., Walsh, G. and Gremler, D.D. (2004). Electronic Word-of-Mouth via Consumer-Opinion Platforms: What Motivates Consumers To Articulate Themselves On The Internet?, *Journal of Interactive Marketing*, 18 (1), 38-52.
- Herr, P.M., Kardes, F.R. and Kim J. (1991). Effects of Word-of-Mouth and Product-Attribute Information on Persuasion: An Accessibility-Diagnosticity Perspective. *Journal of Consumer Research*, 17 (4), 454-462.
- Murray, K.B. (1991). A Test of Services Marketing Theory: Consumer Information Acquisition Activities. *Journal of Marketing*, 55 (1), 10-25.
- Phelps, J.E., Lewis, R., Mobilio, L., Perry, D. and Raman, N. (2004). Viral Marketing or Electronic Word-of-Mouth Advertising: Examining Consumer Responses and Motivations to Pass Along Email. *Journal of Advertising Research*, December, 333-341.
- Ranaweera, C. and Prabhu, J. (2003). On The Relative Importance of Customer Satisfaction and Trust As Determinants of Customer Retention and Positive Word-of-Mouth. *Journal of Targeting, Measurement and Analysis for Marketing*, 12, 82-90.
- Sun, T., Youn, S., Wu, G. and Kuntaraporn, M. (2006). Online Word-of-Mouth (or Mouse): An Exploration of Its Antecedents and Consequences. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 11 (4), Article 11.
- Trusov, M., Bucklin, R.E. and Pauwels, K. (2009). Effects of Word-of-Mouth Versus Traditional Marketing: Findings from an Internet Social Networking Site. *Journal of Marketing*, 73, 90-102.
- Uray, N., Burnaz, Ş. and Eldas, Ö (2007). Content Analysis of Web Site as the Communication Medium: Does the Culture Matter?, *The 16th World Business Congress (IMDA)*, July 4-8, Maastrich, Netherlands.

ARTICLE HISTORY

Submitted: 15.12.2017

Resubmitted: -

Accepted: 03.01.2018

ENERGY STRATEGIES

Abstract

Energy is a life-sustaining global commodity having the quality of bringing prosperity. There is a strong mutual affinity between the availability of energy supplies and opportunities for growth, innovation, and increasing prosperity. In the last decade, the biggest change in energy was how and where hydrocarbons were removed from the earth in the lead of The United States. For instance hydraulic fracturing, or “fracking,” which allows natural gas to be collected from shale rock formations indicate that, the next decade will be about how energy already removed from the earth is moved across it while the last decade was about the energy buried in the earth and how to get it out. Recent advances show that the shale gas and solar energy promise as alternative energy sources for future. In that article, we aim to question energy strategies based on the future economic and geopolitical effects.

Key Words: *energy, shale gas, solar energy, oil, gas*

Muzaffer Ertürk*

lectiō
socialis

*Asst. Prof. Dr. Muzaffer Ertürk, Nişantaşı University, Department of Industrial Engineering

MAKALE GEÇMİŞİ

Gönderim: 15.12.2017

Düzeltilme: -

Kabul: 03.01.2018

ENERJİ STRATEJİLERİ

Öz

Enerji, zenginlik getiren yaşamsal bir küresel emittir. Büyüme, inovasyon ve zenginliğin artması için enerji arzları ve fırsatlarının elverişliliği arasında güçlü bir karşılıklı ilişki vardır. Son on yılda, Birleşik Devletler'in öncülüğünde hidrokarbonun yeryüzünden çıkarılmasının nasıl ve nerede olacağı, enerjideki en büyük değişimdir. Son ilerlemeler göstermektedir ki, kaya gazı ve solar enerji gelecek için alternatif enerji kaynakları olma noktasında umut vadetmektedir. Bu makalede enerji stratejilerinin gelecekteki ekonomik ve jeopolitik etkileri yeniden sorgulanmaktadır.

Anahtar Sözcükler: enerji, kaya gazı, solar enerji, petrol, gaz

Muzaffer Ertürk*

lectiō
socialis

*Yrd.Doç.Dr Muzaffer Ertürk, Nişantaşı Üniversitesi Endüstri Mühendisliği Bölümü

Introduction

The beginning of new century has been set off by new course of actions in world politics. Following the collapse of the USSR, huge changes in international politics and international relations occurred. Primarily, the process of formation of multipolar world started when the USA aimed to dominate over the world. Over the last decades there are changes in the importance of regions in the world politics. Energy politics and energy security has been the most popular item in the world agenda in recent years. Energy, for example, is one of the reasons of economic warfare. As the nations' entire economy is dependent on reliable and affordable energy sources such as crude oil and natural gas, they are particularly after acquiring energy sources. Also, in the world hydrocarbon reserves are diminishing at some rate. Scientists and explorers are working on finding abundant and cheap alternative energy sources. However, abundance of energy options does not lead to neglect the search for alternative, sustainable and renewable energy resources. Once an alternative energy source is extensively put to use rather than any diminishing energy, then the disagreement between nations is relieved in the circulation of commerce.

In this study, we focus on the global competition on energy resources by considering alternative energy sources as well.

Energy Geopolitics

The energy geopolitics of Eurasia has a huge hydrocarbon resources. The world's largest reserves of natural gas is in Russia, and it takes the second place in coal and eighth in oil. Russia produces almost one fifth of global gas, and the second largest amount of oil, after Saudi Arabia. Almost one third of oil and gas consumed in Europe is from Russia. The Caspian Sea region reserves are also abundant: Azerbaijan is a large supplier of oil to Europe and will also despatch gas soon, the newest global "super-resource" to produce oil is Kazakhstan's Tengiz field and outside the Middle East Kashagan is the largest oil field, besides Turkmenistan, with the world's

fourth-largest reserves of gas.

Russia is a crucial energy supplier to Europe, recently providing about 29 percent of Europe's natural gas and 37 percent of its oil needs (Bhalla, 2015). Because of the low operational and transport costs of Russian natural gas, even an additional 50 billion cubic meters of LNG (Liquified Natural Gas) reserved for export from the United States within the next five years may not be compatible with Russia on price.

But, the future of Eurasian energy is weakened by politics. Russia is dependent on a state-controlled gas export monopoly, particularly Gazprom and Rosneft. As its productivity is slow-moving, Europe intends not to be dependent on it. Due to oil-price-indexed contracts with European customers, Gazprom profits will fall. Oil production by state-controlled Rosneft is at a peak by making use of other Russian companies' producing assets—but the company has difficulty.

In Southern Europe, Russia depicts a more complicated output but still afflicting. Acting upon the issue of cost, the energy companies are minimizing their capital expenditures. Besides, Turkey's veto on the transit of LNG tankers through the Bosphorus has a nullifying affect on LNG import facility project on the Black Sea. Europe, however rapidly carry on a much more economically agreeable alternative of setting a pipeline interconnector across Southeastern Europe. This does little to reduce Russia's control over energy supply, but it relieves Moscow of its interference to politicize pricing in Europe. The outcome of this pipeline politics in Europe enabled Russia both to reward and punish its Eastern European neighbors through pricing contracts.

The Turkish Stream pipeline would probably cause landfall in Turkey on reaching the Black Sea Coast, before using the Trans-Adriatic Pipeline and the Trans-Anatolian Pipeline to feed Southern Europe through the web of interconnectors and pipelines already in progression (See Map 1).

Map 1: Post-South Stream Options (STRATFOR, 2014)

Seemingly, Moscow's plan appears quite intelligent: Use the very infrastructure that Europe was already considering to disinclude Russia and then, when the political altercation over Ukraine eventually stabilizes, reactivate itself into Europe's energy merge via a willing partner like Turkey. But there are gaps in the plan. An investor is needed to take steps for the main pipeline expansion of Russia and Turkey, and in this geopolitical and pricing conditions both Russia and Turkey will fight for a private investor. Yet, as there is a well-running pipeline from Russia to Eastern Europe already exists, it is vague that a newly built Turkish Stream of The Russian natural gas is necessary (Bhalla, 2015).

Azerbaijan as the primary supplier of the southern corridor to Europe evading Russia and is further bringing natural gas from its Shah Deniz II offshore fields online for export. Turkmenistan is still subject to Russian intrusion but has been inclined to welcome Turkish and European investors interested in building a pipeline across the Caspian to reach Europe. The interpretation of these ideas depend on how the Turkmen government's political

will resist to Moscow, beside the legal controversies over the Caspian Sea. While on one hand the West carries out advances to Ashgabat, on the other, a reformed Iran also joins the southern corridor.

Russian Energy Strategies

One of the critical points empowering Putin is Europe's dependence on Russian natural gas about the issue of western leaders' considering economic and diplomatic sanctions. Russia, to strengthen its position concerning its Western energy customers in Europe is trying to act out on a complicated strategy. The first step of the strategy is to increase its ownership of other natural gas-related assets in addition to its primary role of natural gas supplier. The second step is to ensure many of Moscow's customers contacts to 10-to-15 years by offering natural gas at a discount, making it more endearing.

Most of Russia's traditional export routes have been connected to Europe. For the last decade, to give Moscow more flexibility in exporting and more enlargement in supply bargain, Russia has been working on projects that will expand its export routes and expand its energy

markets. Accordingly, two of the largest export development projects will appear online. One of which is the Baltic Pipeline System-2 and the other the Eastern Siberia-Pacific Ocean oil pipeline expansions.

Moscow and Beijing put the Eastern Siberia-Pacific Ocean oil pipeline (ESPO) into service. It operates more than 3,000 miles from Russia's central Siberian oil fields to China and the Pacific coast. Russia is transforming its customer foundation in case demand in Europe falls, or if Russia and its European customers find themselves in a politically insupportable situation, to have a large market to its east. The target of Russia is to fold its production into two in Central and Eastern Siberia to provide for East Asia.

Russia is bargaining with Germany to purchase electricity networks, with Greece to run natural gas distribution networks and also in Italy electricity and its distribution networks, and Moscow is also aiming to run the natural gas distribution networks in the Czech Republic. Russia also stretches its aim to building natural gas storage facilities in Turkey's Thrace region in connection to developing its European strategy.

Siberia (i.e. western Siberia), which once discarded as remote and frozen wasteland is now the land where Russia's most oil production (10,3 million barrels per day) comes from (Noel, 2017). Sakhalin oil fields in the Far East and areas outside of Siberia (Tatarstan, Bashkortostan and the North Caucasus) also contribute to Russian oil production.

Two propensities in Europe have given Russia the motive of building closer energy ties with East Asia. The first is that European energy consumption, for demographic and economic reasons, is reaching its peak. The second is that many European countries are expanding various energy inputs, to damage Russian energy exports.

Following the crisis in the Ukraine there

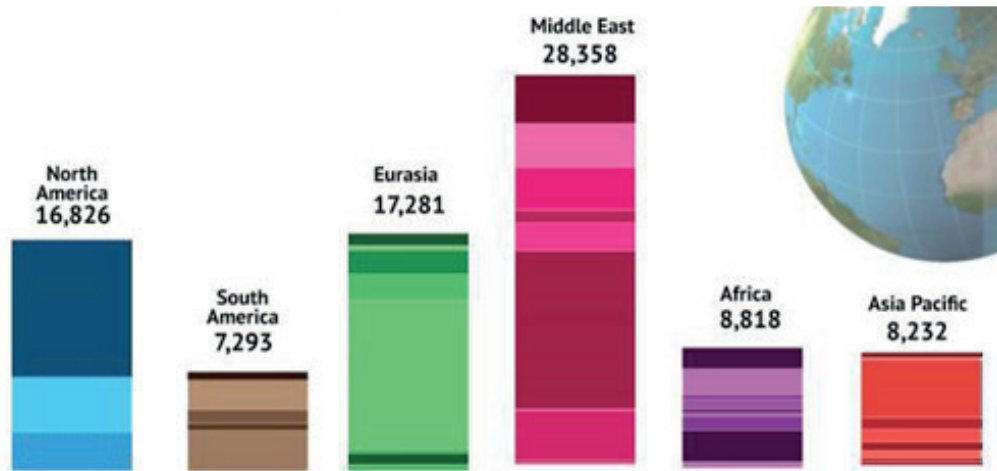
occurred concerns that the Russian natural gas to Europe may drop. Russia not only supplies 30 percent of the gas Europe receives, but also half of the Russian natural gas delivered to Europe goes through Ukraine. This issue had to be quickly sorted out. The European leaders wanted to lessen the long term loss of Russian supplies, and back Turkey and Azerbaijan, which stand out as prominent partners for Europe's demand for energy security.

Oil Prices and Energy Politics

Such fall in oil prices has been unprecedented since the recession of 2008-09 and an incessant effect is observed globally. In the last twenty years the price of a barrel of oil has moved more than 15 percent. A geopolitical outcome of oil's current low price results in less revenue as the exporting countries adjust their budgets accordingly. This also triggers coal production. Coal production fell about 11 percent owing to the increase of the share of natural gas on electricity generation¹.

The effect is plain for the countries that excessively rely on oil imports, that is: a massive stimulus for their economy. But for those who have economies run by oil production, such as Russia and Saudi Arabia, there are problems in the future. Russia's pricing authority will scale down in Europe over the long term, and its effect on Europe's energy supply will also fall over the longer run (Stratfor, 2012). The producer nations, like Russia, are effected by much losses by falling oil prices. Russian and Caspian energy's future is imperiled by cheaper oil, government interference and changing market strategy. Eurasian governments should give more opportunity to foreign and private energy companies.

Outstanding oil companies like: the Exxon-led Sakhalin 1 oil project, which does deep drilling in extreme sub-Arctic conditions; the Chevron-led Tengiz oil Project in Kazakhstan, which extracts oil below a deep salt dome in the world's deepest onshore operation; and BP-led gas and oil projects in the Caspian Sea off Azerbaijan have paved the way to run Eurasia's

Figure 1: Oil Production By Area (BP, 2014)

most successful and difficult undertakings (Courtney, Kauzlarich, & Yalowitz, 2015).

Four big producers –Azerbaijan, Kazakhstan, Russia and Turkmenistan– should allow the private sector to play a larger role on making decisions on commercial issues, instead of the political leads to be more competitive.

Saudi Arabia, having a considerable foreign exchange reserves on which it can rely in the short term and low production costs that will enable them to stay outside the other global producers is ready to sustain its global market share. The most strategic resource of Riyadh and the one that the government can use to its benefit is its oil supply. As the temperatures are getting cooler and the regional consumption is diminishing, it is possible that Riyadh can allow larger capacity of oil, to lower prices.

Meanwhile, for developed significant oil importers namely Japan, China, India and the European Union low oil prices will give some adjournment to weighty import payments (Geopolitical Diary, 2014). Though lower energy prices are beneficial for Europe in the long run, they also raise the threat of deflation and intensify friction between the European Central Bank and Germany. If the United States tries to enlarge energy for political benefits it will give rise to unacceptable consequences.

In 2013, including the European Union states, Switzerland, Norway, Turkey and the Balkan states consumed 18,7 trillion cubic feet (Tcf) of natural gas. According to the U.S. Energy Information Administration (EIA), Russia supplied 30 percent, or 5,7 Tcf, of this gas (Zawatsky, 2014).

Xi Jinping, President of China, has initiated a radical change by centering China on a consumer-led economic model, within which inefficient state-owned enterprises are imposed greater efficiency and flexibility. The radical fall of oil price gives Xi a seasonable opportunity as his government attempts to rehabilitate China's most energy-concentrated and unproductive state-owned enterprises.

Turkey has been in pursuit of becoming an energy hub for Caspian and Middle Eastern oil and gas to Europe for a long time. The secular Azerbaijan, besides having shores of the Caspian Sea, owns hefty hydrocarbon resources is also positioned between Europe and energy-rich Kazakhstan and Turkmenistan, both of which are landlocked. This makes Azerbaijan a natural conduit for oil and gas exports to Europe. In two strategic energy projects the Baku-Tbilisi-Ceyhan (BTC) oil pipeline and the Baku-Tbilisi-Erzurum (BTE) natural gas pipeline, Turkey and Azerbaijan has already reached agreement in these two strategic energy projects, as the outcome of

their mutual interests as exporting and transit countries (Tol & Vatanka, 2014). The fact that Turkey will be able to secure its energy through a multiplicity of energy supplies and routes and it will enhance its economic rise by reducing its expenses is a highly instructive key teaching for all.

Shale Gas & Solar Energy as Alternative Sources

Those in search of enhancing the development of Central and Eastern Europe concentrated on importing energy from the east and not just from Russia. Natural gas production in the U.S. has annually increased over 40 percent in the last decade, as a result, the EIA expects that the United States will become an exporter of natural gas soon. Japan is an example of why LNG is equalised to be global. Japan increased the import of LNG by a quarter after the Fukushima misfortune, to replace nuclear power in producing electricity. As a consequence, Japan is the largest LNG importer in the world and the indications show that it will remain on top of the list of LNG importers. Building specialized infrastructure to transport natural gas is on the rise across the world. LNG is likely to become a revolution in the movement of energy similar to what once hydraulic fracturing has been for the collection of energy.

America, currently being in the midst of an energy revolution, is moving to become a top gas producer, from being a major oil and gas importer (Miller, 2015). The news is that domestically, horizontal directional drilling and “fracking” in oil and natural gas production industry have changed a generation of production declines in the United States. Although Russia’s production technology has been considerably modernized its reserves are often in the regions of Siberia where it is hard and expensive to acquire.

The American energy “change” went mainstream around 2010, yet, it is about a decade old and the transformation has been fast and noteworthy. It has reached a new

record each year since 2011: from the bottom to peak oil production has gone up to 50% between 2008-2013 and natural gas by 34% between 2005 – 2013. In contrast to gas, in the power sector, coal has lost its market share and fallen by 16 % (Tsafos, 2014). Although the energy use went up to the peak in 2007, it has declined since then. The fact is that America is dramatically using less oil and coal and more gas and renewable energies.

The fact is, a different kind of energy development will take place between now and 2025. Instead of focusing on the energy buried in the earth and the question of how to get it out in the last decade; in the next decade it will be on how to circulate the already removed energy across the World (Cookson, 2015). The United States engender a vast deposits of shale gas in all around the U.S, like Texas, Louisiana, North Dakota, Pennsylvania, Ohio, New York. The United States wary to be an energy titan of the 21st century (Kaplan, 2012). Particularly, the Gulf Coast, centered on Texas and Louisiana ventured a shale gas and impervious oil reserves. The United States still has some potentiality to export shale gas to Europe. It will need to build new liquidization facilities to do that. To enable the transport by ship across the Atlantic it needs to erect plants on the Gulf of Mexico to convert the gas into liquid to transport and also regasification facilities there to reconvert it back into gas (Council on Foreign Relations, 2013). This is possible only by capital investment, expertise and agreeable legislation.

Donald Trump issued an executive order to remove Obama-era environmental protections (DiChristopher, 2017). This makes the environmentalist worry about the environment. The order will allow energy extraction on public lands and wipe out the Clean Power Plan of Obama administration. It aimed to reduce emissions from absolescent, extreme pollution creating power plants and enable businesses with financial incentives to broaden new technologies like wind and solar energy (Volfe, 2017). Trump administration prefers green energy policy but they are a nonbeliever

of renewable energy. Their opinion on climate and energy is founded on the unreal assumption that the economy will fail with environmental safeguards for clean air and water and stable climate. They seem to be scared of the change, rather than a worldview that try to turn their environmental challenges into economic occasions.

The emergence of the shale gas will create some problems for the hydrocarbon procurement and allotment. As a result, there is the possibility of the Middle East to lose its lead. China also has an abundant amount of shale gas deposits in its interior regions. The unconventional gas extraction technology will increase the value of some geography rather than decrease it.

The estimation that “solar power will become so cheap that energy will no longer be seen as scarce” is now more wide-ranging, which implies an excellent news for the warming planet. The price of solar energy will drop fifty percent in the next 20 years according to *the IEA (International Energy Agency)*. It is also estimated that by 2050 the solar energy will provide 16% of the world’s electric power, which was approximately 11% in 2010 (Roggeveen, 2015).

Solar energy will not take the place of hydrocarbons in the regions where it is the primary energy source, however it will help other countries to vary their power sources, when markets can encounter national goals and strategies. The region’s increasing energy requirement specify that interest and investment in solar energy development will grow in the near and medium terms. Deserts are obviously places where solar production can be placed. The desert areas lined from the Atlantic Ocean, across North Africa and the Arabian Peninsula, to the Persian Gulf is a wide solar energy region to implement. However, until recently this renewable resource has not been attempted for investment due to lack of economical feasibility or necessity.

In many parts of the desert areas, geographic

difficulties of landscape does not allow solar implementation easy. For now, the demographic difficulties, low oil prices and technological maturity prepared Middle Eastern and North African countries for more investment in solar layout. For countries like Jordan and Morocco, renewable energy paves the way to more energy independence. On the same direction, Saudi Arabia and the United Arab Emirates and others are keen on exporting renewable energy technology and giving financial support to solar projects abroad (Stratfor, 2016). Hydrocarbons still retain the primary place, however, solar energy is prepared to take its share as an equally prominent part of energy in the Middle East and North Africa.

The recent assessments has shown the limitations of renewable energy instead of a revolution of renewable energy near-at-hand. Solar and wind power together produces less electricity than power generated by hydroelectric power alone. The limitations of wind power have appeared in the news recently. When turbines are grouped it slows wind speed, and when wind farms are larger and denser it diminishes the yield. Turbines have to be spread out to attain the upper limit in power production, which is less than 1 megawatt per square kilometer.

Conclusion

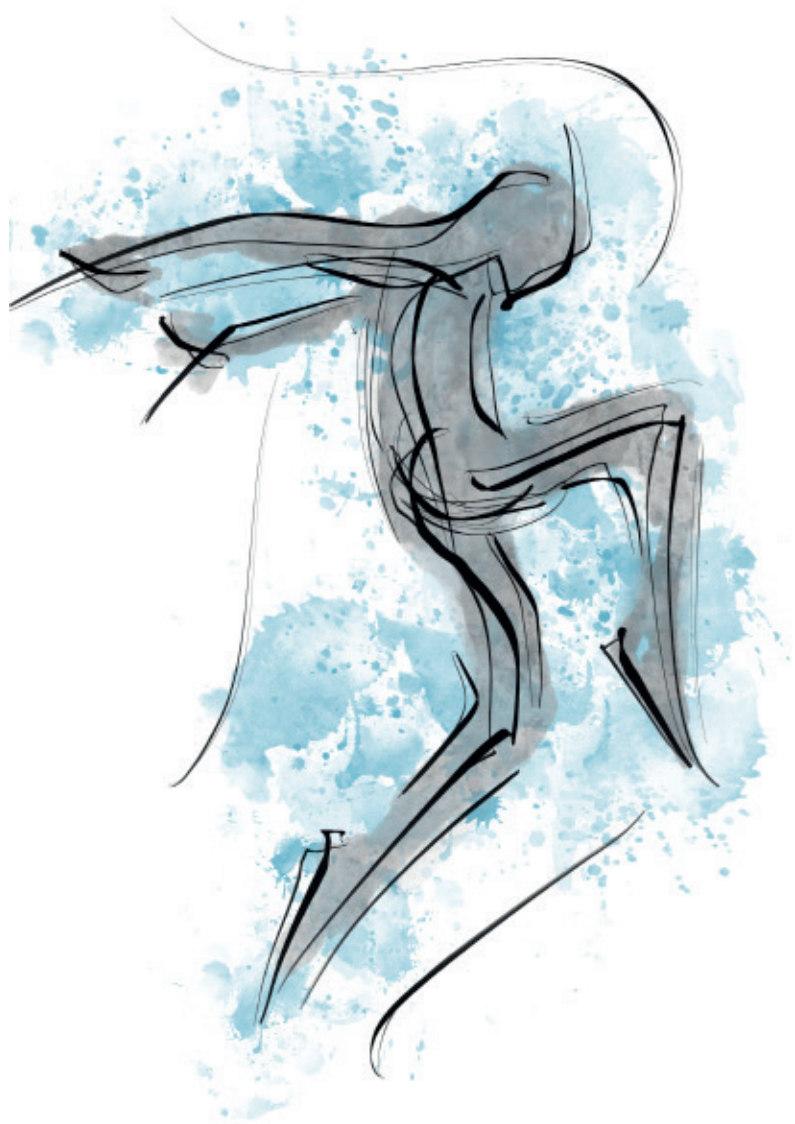
The future economic and geopolitical effects are not easy to interpret. Particularly, it is unknown how long the present trends will resume. But an energy transit transformation has started. However, it will be estimated with market demand and the release of each county’s interior politics towards its contacts abroad. The countries can aim to become pioneers of this innovation, like they did in extracting buried hydrocarbons, or they can assert to object. Whatever the option, the result of the coming energy innovation will be geopolitical and advantageous.

Cheap energy means growth but cheaper energy becomes a competitive advantage. Unfortunately in reality these views have no

ground. The idea brought forth in 1970s that economic activity is liable to changes in energy prices was refuted when two oil falls appeared to have initiated unemployment, inflation and weak growth. But just as with gas, oil and coal, the movement of energy to become the next big step will be with renewables. For now, it is reasonably cheap to produce renewable energy, but we have to build better and cheaper batteries to store it.

REFERENCES

- Bhalla, R. (2015). Russia Nervously Eyes the U.S.-Iran Deal. *Geopolitical Weekly*.
- BP. (2014). *BP Statistical Review of World Energy*.
- Cookson, J. R. (2015). Revealed: The Next Energy 'Revolution'. *The National Interest*.
- Council on Foreign Relations. (2013). *President Obama's Energy Agenda*.
- Courtney, W., Kauzlarich, R., & Yalowitz, K. (2015). Can Eurasian Energy Compete? *RAND Corporation*. Tarihinde adresinden erişildi <https://worldview.stratfor.com/article/lower-oil-prices-carry-geopolitical-consequences>
- DiChristopher, T. (2017). Trump Signs Executive Order to Roll Back Obama-era Climate Actions, Power Plant Emissions Rule. Tarihinde adresinden erişildi <http://www.cnbc.com/2017/03/27/trump-to-roll-back-obama-climate-actions-%09power-plant-emissions-rule.html>
- Geopolitical Diary. (2014). *Oil Prices Continue to Define Geopolitics*.
- Kaplan, R. D. (2012). The Geopolitics of Shale. *Stratfor*.
- Miller, R. M. (2015). Will Obama Strangle the American Energy Juggernaut? Tarihinde adresinden erişildi <http://nationalinterest.org/feature/will-obama-strangle-the-american-energy-juggernaut-12596>
- Noel, P. (2017). The Power of Siberia Natural-gas Project: Commercial or Political? *IISS*.
- Roggeveen, S. (2015). Forget About Cheap Oil: Cheap Solar Is the Real Game Changer. Tarihinde adresinden erişildi <http://nationalinterest.org/blog/the-buzz/forget-about-cheap-oil-cheap-solar-the-real-game-changer-12068>
- Stratfor. (2012). *Russia Diversifies Oil Export Routes and Markets*. Tarihinde adresinden erişildi <https://worldview.stratfor.com/article/russia-diversifies-oil-export-routes-and-markets>
- Stratfor. (2014). *Lower Oil Prices Carry Geopolitical Consequences*.
- Stratfor. (2016). *A Bright Future for Solar Power in the Middle East*. Tarihinde adresinden erişildi <https://worldview.stratfor.com/article/bright-future-solar-power-middle-east>
- Tol, G., & Vatanka, A. (2014). Restoring Energy Security After Crimea. Tarihinde adresinden erişildi <http://nationalinterest.org/commentary/restoring-energy-security-after-crimea-10181>
- Tsafos, N. (2014). Don't Overhype America's Energy Revolution. Tarihinde adresinden erişildi <http://nationalinterest.org/feature/don-t-overhype-americas-energy-revolution-11452>
- Volfe, D. (2017). What Trump's Climate Change Executive Order Means for the Future of Clean Energy. *Fortune*. Tarihinde adresinden erişildi <http://fortune.com/2017/03/28/donald-trump-climate-change-executive-order-clean-energy-policy-environment/>
- Zawatsky, J. (2014). LNG Won't Save Europe. Tarihinde adresinden erişildi <http://nationalinterest.org/feature/lng-wont-save-europe-10295>

ARTICLE HISTORY

Submitted: 07.12.2017

Resubmitted: 18.12.2017

Accepted: 13.01.2018

**STUDY ON THE ASSOCIATION OF THE
MANAGEMENT OF DIFFERENCES IN MULTI-
CULTURAL ORGANIZATIONS AND EMPLOYEE
PERFORMANCE: AN EXAMPLE FROM THE TEXTILE
SECTOR**

Abstract

Culture is described as one of the most important elements that defines the facts and formation of a human life. Working together with people from different cultures is inevitable in the business world. Adjusting to this multi-culture also has an affect on the productivity of employees coming from different cultures. Starting from this thought, the intention of this study is to manifest the association between the attitudes encountered by the employees in an enterprise in view of their cultural differences and their performance. In line with the objective of this study, a survey has been carried out with the blue-color workers employed in manufacturing workshops in the textile sector in Istanbul which also included questions regarding the regional cultures of the employees. The findings of the study showed that there was a positive significant association between the employees' attitudes towards cultural differences and the employees' performance. Furthermore, the differences between employees from different cultures were also examined by means of difference analyzes and analyzed by means of difference tests.

Keywords: *culture, cultural difference, performance, textile sector*

Aral Noyan*

lectiō
socialis

*Asst. Prof. Dr. Aral Noyan, İstanbul Yeni Yüzyıl University Vocccational School, Department of Public Relations

MAKALE GEÇMİŞİ

Gönderim: 07.12.2017

Düzeltilme: 18.12.2017

Kabul: 11.09.2017

ÇOK KÜLTÜRLÜ ÖRGÜTLERDE KÜLTÜREL FARKLILIKLARIN YÖNETİMİNİN ÇALIŞANLARIN PERFORMANSI İLE İLİŞKİSİ ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA: TEKSTİL SEKTÖRÜ ÖRNEĞİ

Öz

Kültür bir insanın hayatına dair olgu ve oluşumları şekillendiren en önemli unsurlardan birisi olarak ifade edilmektedir. Farklı kültürlerden gelen kişilerin bir arada çalışması iş dünyası için kaçınılmazdır. Bu çok kültürlü düzende farklı kültürlerden gelen çalışanların uyumu çalışanların verimliliğini de etkilemektedir. Bu düşünceden yola çıkılarak yapılan bu çalışmada çalışanların kültürel farklılıklarına karşı işletme içerisinde karşılaştıkları tutumlar ile performansları arasındaki ilişki ortaya konulmaktadır. Araştırmanın amacına uygun olarak İstanbul'da tekstil sektöründeki üretim atölyelerinde istihdam edilmiş mavi yakalı çalışanlar üzerinde çalışanların bölgesel kültürlerinin de sorulduğu bir araştırma yapılmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular, çalışanların kültürel farklılıklarına karşı işletme içerisindeki tutumları ile çalışanların performansları arasında pozitif anlamlı bir ilişki içerisinde olduğunu göstermiştir. Bununla beraber farklı kültürlerden gelen çalışanların aralarındaki farklılıklar da fark analizleriyle incelenmiş ve fark testleriyle analiz edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: *kültür, kültürel farklılık, performans, tekstil sektörü*

Aral Noyan*

lectiō
socialis

* Yrd. Doç. Dr. Aral Noyan, İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi Meslek Yüksel Okulu, Halkla İlişkiler Bölümü

Introduction

The multicultural world brought by globalization has become an important part of our daily life. Multiculturalism is not limited to people migrating to other countries. It can also include people who migrate from other cities in order to achieve better living conditions and so become a part of metropolitan cities. This is also valid for enterprises. Businesses which only employed employees who had the culture of the same city have transformed into multicultural structures due to this reason. Therefore, the management of cultural differences has become increasingly important for businesses (Podsiadlowski, Gröschke, Kogler, Springer and van der Zee, 2013: 159; Barutçugil, 2011: 218; Dilek and Topaloglu, 2017: 97-98). Cultural differences need to be managed well in order for businesses to achieve their common goals. It is important that workers from different cultures are well organized in order to sustain the productivity of the business (Popescu, Borca, Fistis and Draghici, 2014: 526; Matveev and Miltev, 2004: 105). Although cultural diversity is associated with foreign workers, people from different cultural groups of the same country often encounter problems arising from cultural differences. Employees from different cultures need to adapt to the new culture while preserving their own cultural characteristics (Kayalar and Aytar, 2012: 51). In this study, which was designed with this thought in mind, a study was carried out with blue collar workers employed in the manufacturing workshops of textile enterprises operating in various districts of Istanbul. This city hosts the most crowded and culturally diverse population of our country hence making it an excellent sample in which to examine the association between the attitude of the employees in businesses towards different cultures and the performance of the employees.

The Concept of Culture

The word culture is derived from the word “colere”, which is a Latin word for origin. This word means to process land and deal with land. However, in the general sense, it is believed

that culture expresses “people-created” values with the steering of environmental factors. In other words, whatever nature gives to humans, humans transform it into their own culture. (Skierlo, 2007: 14, Hofstede, 1984: 22, Hampden-Turner and Trompenaars 2000: 24). Hofstede, Hofstede and Minkov (2010: 4-6) define culture as cognitive programming for people to think, feel and react accordingly. Durkheim, on the other hand, accepts everything that creates pressure on a person as a “social phenomenon” and indicates that these social phenomena are effective in forming the culture of the relevant society (Akın, 2007: 20-21). There are many elements that form culture. These include common historical backgrounds, self-specificity, social systems, cultural education, traditions, language, faith systems, values and attitudes, culture specific rules and laws, presumptions about the future and behavior forms manifested by norms (Kayalar and Aytar, 2011 : 50-51; Turan 2005: 25, Yeşil, 2009: 107-112). All of these elements evolve according to their experiences over time, and when they experience interactions, culture brings new rules for self-preservation or is assimilated by losing its self-values in the face of the dominant culture.

Cultural Diversity and the Management of Cultural Diversity

One of the most important problems that arise in a business is the problem of coping with cultural diversity and cultural differences created by this diversity. According to Thomas and Inkson (2004), “Groups do not begin to function instantaneously”. Tuckman (2001) explains that groups can develop using a five step process named “forming, storming, norming, performing and adjourning” (Flaherty, 2008: 192). In the past efforts were made to resolve this problem with the employment of workers originating only in a certain region or culture. Nowadays, organizations are expected to cope with this problem by developing a common strategy for different cultures. The development of an institutional language that is specific to an organization can be considered as an example

of such a strategy strategies. The ability of a business to understand employees coming from different cultures helps solve many problems more easily (Kirkman, Lowe & Gibson, 2006: 296; Tukiainen, 2015: 70-71; Joshi & Roh, 2009: 601-602). Cultural differences arising from cultural diversity cannot be ignored in an enterprise and trying to eliminate differences can only harm the operation. Since the mismanagement of differences also means a financial loss for the business, the management process of differences should be assessed well in the planning process to be profitable for the enterprise (Sürgevil, 2008: 113). Some researchers point out that the aim of cultural diversity management is to eliminate the negative effects of cultural differences from employees and encourage them to use all their skills in accordance with the goals and objectives of the organization (Barutçugil 2011: 202-203; Dilek ve Topaloğlu, 2017: 4).

In situations where cultural diversity is not sufficiently perceived or it is ignored, there is always the risk that people from different cultures oppress each other and, therefore, the organization is managed by a dominant culture. In such a case, the representatives of the dominant culture interpret those from another culture according to their own values, and as a result of these misinterpretations, they approach those from different cultures with prejudice. In fact, this can advance to a further level and be manifested as aggressive behavior towards those from different cultures (Balogun, Jarzabkowski and Vaara, 2011: 767). The fact that cultural harmony has been established puts great pressure on the managers of the enterprises to achieve the objectives of the business (van Marrewijk, 2010: 369-370).

The Association of Cultural Diversity, Cultural Differences and Work Performance

Katzenbach and Smith (2015: 5-14) describe a real working team as a group of people with a high level of ability to solve problems, communicate and understand each other, work for a common goal and have high performance.

A high performing team is separated from others by their ability to change, to grasp goals well, and to show superiority in problem solving. In multicultural teams, the situation is slightly different. In multicultural teams, the confusion that cultural differences bring about causes a lack of understanding, which leads to poor performance. In general, it is expected that the problems that arise in an enterprise will be solved by the management. However, when the issues are created by cultural differences, the situation becomes more complicated (Tomohiko, Soyeon and Yuhee, 2017:157-158). The most important management problems that have to be overcome in multicultural teams can be listed as understanding the geographical and regional differences and eliminating the frustration of the workers, ensure coordination, strengthen communication and teach people how to be a good team (Marquardt and Horvath, 2001:52; Mateev and Nelson, 2004: 255-256). Because of these possible difficulties, cultural differences cause decrease in performance while those who cannot achieve cultural adjustment easily quit their jobs.

The Study

The Objective and Scope of the Study

This study has been conducted to determine the association between the employees' cultural adaptations and their performances. Although there are many studies regarding the association between the differences of foreigners originating from the cultural values systems and their performances, there are very few studies about the association between cultural adaptation and performance of employees from various regional subcultures in our country. During the preparatory phase of the study, it was determined that one of the most preferred sectors to work for newcomers who come to Istanbul were the textile workshops. Therefore, this business has been used. The study was conducted among blue-collar workers employed in the manufacturing workshops of small and medium-scale textile enterprises operating in Istanbul.

Data Collection Method

A questionnaire was used as a data collection method in the study. The research was carried out in textile workshops operating in Istanbul with the easy sampling method. 306 returns were obtained from 350 survey forms distributed in the survey, however 263 out of these surveys were accepted as valid. According to these results, the rate of responding to the questionnaires was approximately 88%. In the study, the individual work performance scale consisting of 18 expressions and 3 sub-dimensions developed by Koopmans, Coffeng, Benaards, Hildebrandt, Boot, de Vet and der Berk (2014) was used for the measurement of employee performance. One-dimensional and 10 expression employee cultural values scale developed by van Knippenberg (2000) was used to determine the organization’s perceptions of its employees’ cultural values. In the demographic information part of the study, the employees were asked about their gender, age group, marital status, region where they got their education, working time in the sector and their positions in the workplace.

Hypotheses of the Study

The hypothesis of the research for the study model shown in Figure 1 is as follows.

H₁: There is an association between the perceptions of employees’ attitudes toward their cultural values systems in the enterprise and their performance.

H₂: The perceptions of employees regarding the attitude they encounter in the enterprise towards their cultural values systems are significantly different depending on the regions they come from.

H₃: Employees’ performance differs significantly according to the region they come from.

Reliability and Validity Analyses of the Scales

The results of the KMO (Kaiser-Meyer-Olkin) and Barlett tests conducted to determine the suitability of the explanations used in the survey for factor analysis were found to be statistically significant.

Study Model

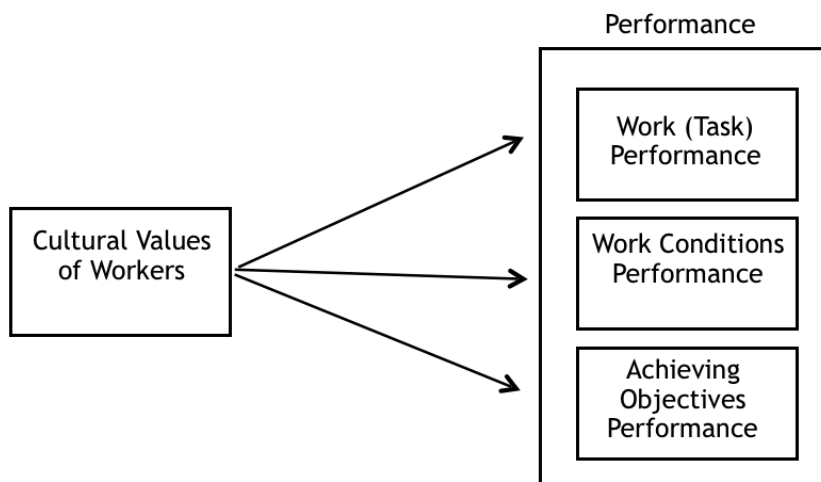

Figure 1: Study Model

Table 1: KMO and Barlet Test Results

Variable	KMO Ratio	Chi-Square	Barlett Test
Cultural Values System	0,743	614,054	Significant (p<0,01)
Task Performance	0,801	291,591	Significant (p<0,01)
Working Conditions	0,809	627,348	Significant (p<0,01)
Achieving Objectives	0,799	708,311	Significant (p<0,01)
Performance	0,813	998,233	Significant (p<0,01)

As a result of varimax rotations, it was determined that the factors were distributed according to the dimensions indicated on the scales. According to this result in expressions with factor loadings with more than one factor; if the factor loadings between the two expressions are greater than 0,10, then the expression is evaluated as having a high factor load. Factor loads of all expressions were found to be over 0.50. According to the results of the factor analysis, the expressions forming the scales were suitable for evaluation. However, since all the factor loads were above 0.50, structure validity was obtained at the same time.

The Cronbach Alpha values of the scales were found to be 0.844 for the Cultural Values System, 0.796 for the Task Dimension, 0.866 for the Working Conditions Dimension, 0.812 for the Objective Achievement Dimension and 0.851 for the Performance Dimension. (Table 2).

Analysis and Findings

The frequency distributions of the sample group of the study are as follows. 62% of the respondents were women, 54% were in the 20-30 age group of, 70% were married, 38% were primary school graduates, 41% had 6-9 years of work experience and 50% were unskilled workers (Table 4).

Table 2: Reliability Analysis Results of Scales and Explained Variance Scales

Variable	Number of expression	Cronbach Alpha Value	Explained Variance Percentage
Cultural Values System	10	0,844	53,009%
Task Performance	5	0,796	56,321%
Working Conditions	8	0,866	61,164%
Achieving Objectives	5	0,812	62,506%
Performance	18	0,851	68,404%

Table 4: Gender, age, marital status, work experience and positions of the respondents

Gender	Frequency	Percentage
Women	163	%62
Men	100	%38
Age Group	Frequency	Percentage
20-30	141	% 54
31-40	64	% 24
41-50	49	% 8,5
51 and over	9	% 3,5
Marital Status	Frequency	Percentage
Married	184	70%
Single	79	30%
Education	Frequency	Percentage
Literate	18	7%
Primary School	101	38%
Secondary School	91	35%
High School	51	19%
University	2	1%
Sectoral Work Experience	Frequency	Percentage
Less than 1 year	42	3%
1-5 Years	167	35%
6-9 Years	51	41%
10 Years and over	3	21%
Position	Frequency	Percentage
Novice / Worker	134	50%
Experienced Worker	101	39%
Supervisor / Group Manager	28	11%

Table 5 is comprised of the distributions regarding the origin of the sample group.

Table 5: Regional groups of the participants

Region	Frequency	Percentage
Mediterranean	8	% 3
Eastern Anatolia	53	% 20
Southeast Anatolia	46	% 18
Aegean	11	% 4
Central Anatolia	87	% 33
Black Sea	39	% 15
Marmara	19	% 7

As can be seen in the table above, the largest group in the sample group participating in the study constitutes participants from the Central Anatolian Region with 33%.

Pearson and Sperman correlation analyzes were performed to determine the association between the value criterion and other dimensions in the study model. Cohen's (1988) "in terms of correlation coefficient for social sciences 0,10-

0,29 indicates a low association while 0,30 -0,49 indicates a medium association and 0,50 -1,00 indicates a strong association" was used to evaluate the association between the two variables. (Altuntaş 2014: 11; Deniz and Noyan, 2014: 930). According to this, it was determined that there is a moderate association between the cultural values system of employees and their performances ($R = 0,446$ $P < 0,05$), (Table 6).

Table 6: Correlation Analysis Findings Related to the Lower Dimensions of the Study Model

No:	Variable	1	2	3	4	5
1	Cultural Values Sys. Al.	1				
2	Task Performance	0,404	1			
3	Working Conditions	0,399	0,815	1		
4	Achieving Objectives	0,401	0,787	0,867	1	
5	Performance	0,446	0,793	0,809	0,782	1

As can be seen from the table above, H1 hypothesis of our study is supported.

Differences analyses were carried out to test the other hypotheses of the study, namely H2: The perceptions of employees regarding the attitude they encounter in the enterprise towards their cultural values systems are significantly different depending on the regions they come from and H3: the performance of the employees differ significantly according to the regions where they come from. The Kruskal Wallis H Test was used to determine the difference because the participants originated from more than two regions. The confidence interval was determined as 95% and the significance level was determined as $p < 0,05$ in all analysis studies. Since the sample size of the study group was over 30 people, U and Z values were used to explain the analyses and significance value results (Büyüköztürk, 2016).

According to the results of the Kruskal Wallis H Test used to compare the perceptions of the attitudes that the employees encountered regarding their own cultural values system within the enterprise according to the regions that they originated from there is a significant difference in the cultural adaptation score average in terms of the culture group ($X^2: 6,995$; $p > 0,05$). According to the results of Mann Whitney U test which was used to determine the difference, this difference is valid for the Aegean culture and Eastern Anatolian culture and Central Anatolian culture. The results indicate that the perception of individuals with an Aegean culture regarding attitudes about their own cultural systems is significantly more compared to the other cultures. The culture group with the lowest cultural perception average was the Central Anatolian culture group (Table 7). According to this result, the study hypothesis of H2 was supported.

Table 7: Comparison of the scale of cultural values system according to regions

Scale	Culture Group	N	$\bar{\chi}$	X ²	P	Difference
Perception of cultural values system	A. Mediterranean	8	274,21	7,984	0,05	C>B, B>E
	B. Eastern Anatolia	53	253,17			
	C. Aegean	46	249,71			
	D. Southeast Anatolia	11	272,22			
	E. Central Anatolia	87	271,13			
	F. Black Sea	39	254,38			
	G. Marmara	19	259,92			

As a result of the Kruskal Wallis H Test which was carried out to compare the performance of employees according to regions, it was determined that the performance score averages

indicated no significant difference based on the region of origin (X²:11,982; p>0,05). This result did not support hypothesis H3 of the study (Table 8).

Table 8: Comparison of the performance scale according to regions

Scale	Culture Group	N	$\bar{\chi}$	X ²	P	Difference
Performance	A. Mediterranean	8	245,09	4,851	0,801	-
	B. Eastern Anatolia	53	236,27			
	C. Aegean	46	264,64			
	D. Southeast Anatolia	11	297,42			
	E. Central Anatolia	87	224,26			
	F. Black Sea	39	241,91			
	G. Marmara	19	251,13			

Conclusion and Recommendations

In line with the objective of this study, the perceptions of the employees regarding the attitudes they encounter within the enterprise in terms of their cultural values systems and

its association with their performance are also in harmony with the reference. Accordingly, employees are striving to achieve higher performance in a business that perceives their cultural differences. Other hypotheses of the study show that regional differences cause

differences in perception of these attitudes even when cultural differences are understood within the enterprise. Accordingly, a difference was found between three regions in this study. However, no significant association was found between performance and culture group, which is another hypothesis of the study. This shows that the prejudices about the work performances of people coming from certain regions which are frequently encountered in society, are not very accurate.

It is expected that this study will be a pioneer for similar research in the future, as the study is one of the few carried out in our country in this area. Since the study was a pioneering research, it was carried out only in one line of business. However, the fact that similar studies are carried out in different lines of business and even going beyond regions and carried out on a province basis, is important in terms of determining who can work harmoniously in the design of multicultural teams composed of people from different cultures.

REFERENCES

Akın, E. (2007), *Sosyolojik Düşüncenin Mekanizmaları*, Kazancı Kitap, ss:20-21

Altuntaş G. (2014), “Girişimcilik ve Stratejik Yönetim İlişkisi: Bir Stratejik Girişimcilik Modeli Testi”, *Research Journal of Business And Management*”, İstanbul s:12

Balogun, J., Jarzabkowski, P., ve Vaara, E. (2011). Selling, resistance and reconciliation: A critical discursive approach to subsidiary role evolution in MNEs. *Journal of International Business Studies*, 42(6), 765-786.

Barutçugil, İ. (2011). *Kültürler Arası Farklılıkların Yönetimi*. İstanbul, Kariyer Yayıncılık.

Büyüköztürk, Ş.(2016). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*, 22. Baskı, Pegem Akademi Yayınevi, Ankara

Deniz N. & Noyan, A. (2014). “Yabancı

Çalışanların Buldukları Örgüte Uyumluluğu ile Kültürel Deneyimlerinin İlişkisine Yönelik Bir Araştırma, 2. Örgütsel Davranış Kongresi Bildiri Kitabı, ss:925-932

Dilek Kulakoğlu, N. & Topaloğlu, C (2017). “Kültürel Farklılıkların Yönetimi Sürecinde Kültürel Zekanın Etkinliği” *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, Cilt 28, sayı 1, Bahar: 96-109.

Flaherty, J. E. (2008), *Handbook of Cultural Intelligence* (ed. Song A. & van Dyne L.), Chapter 12, *The Effects Of Cultural Intelligence on Team Member Acceptance and Integration in Multinational Teams*, 192-205, Routledge, NY,

Joshi, A. & Roh, H. (2009) ‘The Role of Context in Work Team Diversity Research: A Meta-analytic Review’, *Academy of Management Journal* 52(3): 599–627.

Hampden-Turner, C. & Trompenaars, F. (2000), *Building Cross-cultural Competence*, Yale University Press, New Haven, CT, USA

Hofstede G. (1984) “Culture’s Consequences: Comparing Values Behaviors, Institutions and Organizations Across Nations”, Sage Publications, Londra, pp:18-20

Hofstede G., Hofstede, G. & Minkov, M. (2010) *Cultures and Organizations, Software of the Mind, Intercultural Cooperation and Its Importance for Survival*, 3rd Edition, McGraw-Hill Books, ABD

Kayalar M & Aytar, O. (2012). *Küresel İş Dünyasında Kültürel Farklılıkların Yönetimi: Türk Girişimciliği*, Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, C. 4 S. 7 s. 47-64

Katzenbach, J. R. & Smith D. K. (2015). *The wisdom of teams: Creating the high-performance organization*. Harvard Business Review Press.

Kirkman, B. L., Lowe, K. B., & Gibson, C. B. (2006). A quarter century of culture’s consequences: A review of empirical research incorporating Hofstede’s cultural values

framework. *Journal of international business studies*, 37(3), pp: 285-320.

Koopmans, L., Coffeng, J. K., Bernaards, C. M., Boot, C. R., Hildebrandt, V. H., de Vet, H. C., & van der Beek, A. J. (2014). Responsiveness of the individual work performance questionnaire. *BMC public health*, 14(1), 513.

Matveev, A. V. & Milter, R. G. (2004). The value of intercultural competence for performance of multicultural teams. *Team Performance Management: An International Journal*, 10(5/6), 104-111.

Matveev, A. V. & Nelson, P. E. (2004). Cross cultural communication competence and multicultural team performance: Perceptions of American and Russian managers. *International Journal of Cross Cultural Management*, 4(2), 253-270.

Podsiadlowski, A., Gröschke, D., Kogler, M., Springer, C., & Van Der Zee, K. (2013). Managing a culturally diverse workforce: Diversity perspectives in organizations. *International Journal of Intercultural Relations*, 37(2), 159-175.

Popescu, A. D., Borca, C., Fistis, G., & Draghici, A. (2014). Cultural diversity and differences in cross-cultural project teams. *Procedia Technology*, 16, 525-531.

Skierlo A. (2007), *Avoiding Cultural Shock*, VDM Verlag Müller e.K. Saarbrücken, Germany, 2007

Sürgevil, O. (2008). Farklılık Kavramına ve Farklılıkların Yönetimine Temel Oluşturan Sosyo-Psikolojik Kuramlar ve Yaklaşımlar. *Balıkesir Üniversitesi SBE Dergisi*, C. 11, ss:111-124

Thomas, D.C. & Inkson, K. (2004). *Cultural Intelligence: People Skills For Global Business*: San Francisco, CA, Berrett-Koehler Publishers.

Tomohiko T., Soyeon K., & Yuhee J, (2017) "Top management team diversity and firm performance: exploring a function of age", *Team Performance Management: An International Journal*, Vol. 23 Issue: 3/4,

pp.156-170

Tuckman, B. W. (2001). Developmental Sequence in Small Groups. *Group Facilitation: A Research and Application Journal*, 3, 66-81

Tukiainen, S. (2015). Sensemaking of managing cultural differences in a Finnish-Polish project. *Scandinavian Journal of Management*, 31(1), pp: 69-83.

Turan, Ş. (2005). *Türk Kültür Tarihi, Türk Kültüründen Türkiye Kültürüne ve Evrenselliğe*, Bilgi Yayınevi, İstanbul

van Knippenberg, D. (2000). Work motivation and performance: A social identity perspective. *Applied psychology*, 49(3), 357-371.

van Marrewijk, A. (2010). Situational construction of Dutch-Indian cultural differences in global IT projects. *Scandinavian Journal of Management*, 26(4), 368-380.

Yeşil S. (2009), *Kültürel Farklılıkların Yönetimi ve Kültürel Zeka KMU İİBF Dergisi* Yıl:11 Sayı: 16, Haziran 2009

MAKALE GEÇMİŞİ

Gönderim: 07.12.2017

Düzeltilme: 11.12.2017

Kabul: 03.01.2018

GEORGE W. BUSH VE BARACK OBAMA DÖNEMLERİNDE TERÖRİZME KARŞI UYGULANAN POLİTİKALARIN KARŞILAŞTIRILMASI

Öz

Bu makale kapsamında ABD başkanları George W. Bush ile Barack Obama'nın terörizme karşı uygulamış oldukları politikalar araştırılmakta ve karşılaştırılmaktadır. Bu doğrultuda mevcut literatürün taranması neticesinde; ABD dış politikası ve ABD Başkanının dış politikaya ilişkin yetkileri ve rolü, Başkan Bush dönemi genel dış politikası, yaşanan küresel krizler ve Bush'un terörizm politikası ile Başkan Obama dönemi genel dış politikası, yaşanan küresel krizler ve Obama'nın terörizm politikası analiz edilerek, Bush ve Obama'nın terörizme yönelik politikaları karşılaştırılmıştır. Sonuç olarak her iki Başkanın dış politika, ulusal güvenlik ve terörizme ilişkin politikalarının ve uygulamalarının oldukça farklılaşmakta olduğu neticesi elde edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: George W. Bush, Barack Obama, dış politika, terörizm, ulusal güvenlik

İrem Bilensoy*

lectiō
socialis

*Bahçeşehir Üniversitesi

ARTICLE HISTORY

Submitted: 07.12.2017

Resubmitted: 11.12.2017

Accepted: 03.01.2018

COMPARING ANTI-TERRORISM POLICIES OF BUSH AND OBAMA ADMINISTRATIONS

Abstract

Within the context of this article, policies on terrorism issue conducted by the U.S. Presidents George W. Bush and Barack Obama are researched and compared. In this respect, based on the current literature, the U.S. foreign policy and the role and power of the U.S. President in foreign policy, general foreign policy in President Bush term, global crisis during this period and terrorism policy of Bush; and general foreign policy in President Obama term, global crisis during this period and terrorism policy of Obama have been analysed and the policies of Bush and Obama on terrorism have been compared. In conclusion, the result that policies and strategies of these two U.S. Presidents on foreign policy, national security and terrorism differentiate substantially has been reached.

Keywords: George W. Bush, Barack Obama, Foreign Policy, Terrorism, National Security

İrem Bilensoy*

lectiō
socialis

* Bahçeşehir University

Giriş

Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) ülkenin kuruluş koşullarından ötürü dünyadaki pek çok ülkeden farklı bir yönetim sergilenmektedir. Parlamenter sisteme göre oldukça sert bir güçler ayrılığının var olduğu ABD'de yasama, yürütme ve yargıya anayasa çerçevesinde verilmiş olan yetkiler ve görevler denge ve fren mekanizması kapsamında kısıtlanmıştır. Bu doğrultuda ABD'de dış politika yapımı ve uygulamasına ilişkin temel yetkiler ve görevler yürütme erkinin başındaki Başkana verilmiş durumdadır.

Avrupa'da pek çok devlet etnik kimliğe ve üniter devlet yapılanmasına dayalı olmakla birlikte, ABD ise oldukça farklı etnik kökene sahip olan topluluklardan meydana gelmiş ve bu doğrultuda federal bir devlet yapılanması üzerine kurulmuştur.¹ ABD'de oluşan bu farklılıklar, bu topraklarda yaşayan insanlarda Amerikan istisnacılığı düşüncesinin de ortaya çıkmasına sebebiyet vermiş olup, bu bağlamda ABD toplumu kendilerini diğer ülkelerin toplumlarına göre ayrıcalıklı farklı olarak algılamaya başlamıştır.

ABD dış politikasında da egemen durumda olan Amerikan istisnacılığı fikri, çeşitli dönemlerde idealist, çeşitli dönemlerde ise realist bir dış politika takip etmiş olan ABD Başkanlarının hemen hemen hepsinin benimsemiş olduğu bir düşünce biçimi olmuştur. Bununla birlikte, özellikle 21. yüzyıl başı itibariyle tüm dünyada faaliyetlerde bulunan küresel terör örgütlerine karşı ABD Başkanları tarafından çeşitli politikalar uygulanmış olup, başkanlar kendilerini tüm dünyanın teröre karşı koruyucusu şeklinde algılamış ve algılatmıştır.

1 Aslında uluslar ile etnik topluluklar arasında tarihsel ve kavramsal bir örtüşmenin varlığından söz edilebilse de çok belirgin etnik geçmişi olmayan uluslar da bulunabilir (Konuralp, 2013, s. 53). Amerika da işte bu tür uluslara örnek olarak verilebilir.

Bu makale çerçevesinde realist bir dış politika çizgisinde politikalar sergilemiş olan George W. Bush ile idealist bir dış politika çizgisinde politikalar sergilemiş olan Barack Obama döneminde uygulanmış olan terör odaklı politikalar karşılaştırılmaktadır. Bu bağlamda makalenin temel amacını; ABD Başkanı George W. Bush ile halefi Barack Obama dönemlerinde uygulanan terörizme yönelik politikaların analizi yapılarak, iki başkanın bu politikaları arasındaki benzerlikler ve farklılıkların saptanması ve karşılaştırılması teşkil etmektedir.

Bu makalenin birinci bölümünde ABD'de dış politika yapımı, ABD Başkanının dış politikaya ilişkin yetkileri ile dış politikada terör politikası konuları ele alınmaktadır. İkinci bölümde George W. Bush döneminin genel dış politika anlayışı, bu dönemde terörizme yönelik dünyada gerçekleşen küresel krizler ve Bush döneminin terörle mücadele politikası incelenmektedir. Üçüncü bölümde Barack Obama döneminin genel dış politika anlayışı, bu dönemde terörizme ilişkin dünyada gerçekleşen küresel krizler ile Obama döneminde sergilenen terörle mücadele politikası araştırılmaktadır. Dördüncü ve son bölümde ise bu iki ABD Başkanı dönemleri, uygulanan terörle mücadele politikaları bakımından karşılaştırılmaktadır.

ABD Dış Politikası

Genel olarak yayılcı bir dış politika yaklaşımının bulunduğu ABD'de hem realist hem de idealist temelli politikaların uygulanmış olduğu görülmektedir.

Realist anlayış bakımından askeri güce dayalı politikaların, idealist anlayış bakımından ise ABD değerleri, inanışları, kurum ve kuruluşlarının diğer ülkelerde yayılması hususunda politikaların uygulanmış olduğu bilinmektedir (Gözen, 2011, s. 13).

ABD dış politikasında Amerikan istisnacılığı düşüncesinin yeri oldukça önemlidir. Amerikalılar kendi değerlerinin, kültürlerinin, inanışlarının ve oluşturdukları kurumlar

ile kuruluşların diğer ülkeler/toplumlar tarafından oluşturulanlara göre daha evrensel ve üstün olduğunu düşünmekte; bu sebeple de kendilerini diğerlerinden ayrıcalıklı ve farklı olarak algılamaktadır. Buna göre ABD'nin davası, bütün insanlığın davasıdır (Blum, 2013, s. 351).

ABD'de kuruluşundan itibaren uzunca bir süre izolasyonist bir yönelim görülmüş olmakla birlikte; bu çerçevede Amerikalılar, ABD'nin çıkarlarına diğer dünya ülkelerinin karışmasını engelleyecek bir dış politika anlayışına sahip olmuşlardır (Hurmi, 2010, s. 60). Bu doğrultuda ABD'nin dünya ile hiç ilgilenmeyip, tamamen içine kapanmış olduğu söylenememektedir. Aksine ABD, küresel bir egemenlik ve güç elde etme sürecini adım adım gerçekleştirmiştir.

19. yüzyılda ABD'nin temel dış politika anlayışı, Monroe Doktrini çerçevesinde küresel güç olma yolunun bölgesel bir güç olmaktan geçmekte olduğu düşüncesi etrafında şekillenmiştir. Bu bağlamda ABD, kendi coğrafyasında hakimiyet elde etmiştir. II. Dünya Savaşı'na kadar dünyanın geri kalanına pek müdahale etmeyen ve diğer ülkeler arasındaki sorunlara karışmayan ABD, bu savaş ve savaş neticesinde ortaya çıkan paktlar, anlaşmalar ve bloklar çerçevesinde özellikle Batı Avrupa ile Ortadoğu bölgelerinde kendi egemenliği ile üstünlüğünü tesis etmeye çalışmıştır. Soğuk Savaşın bitmesi ile birlikte değişen dünya düzeni kapsamında ise ABD'nin egemenliğini kurmak istediği alan tüm Avrasya coğrafyası olarak şekillenmiştir (Kocakenar, 2015, s. 3).

ABD'nin ilk başkanlarının realizme karşı olumsuz bir bakış açıları bulunmakla birlikte, dünyanın geri kalanına yönelik kurulacak ve sürdürülecek ilişki çerçevesinde realist bir dış politika yaklaşımının izlenmesi gerektiğini düşünmüşlerdir (Kissinger, 2012, s. 12). Ancak bahsi geçen düşünce yapısının dengeli bir şekilde dış politikaya tezahür etmesi neticesinde, ABD'nin ilk yüz yıllık döneminde müdahaleci olmayan ve çoğunlukla izolasyonist bir politika takip edilmiştir (Hurmi, 2010, s. 60).

Yukarıda bahsi geçen ve 1823'te ilan edilen Monroe Doktrini, I. Dünya Savaşı sürecine değin ABD'nin temel dış politika yaklaşımını ortaya koymuştur. Doktrin kapsamında "Amerika Amerikalıdır" düşüncesi egemen kılınmış olup, Avrupa yapılanmalarının hiçbirinin Amerika'daki yapılanmalardan üstün olmadığı, bu sebeple de Avrupa yapılanmalarının Amerika topraklarında hiç uygulanmaması veya en az şekilde uygulanması görüşü kabul edilmiştir (Kocakenar, 2015, ss. 5-6).

20. yüzyıla değin Avrupa meselelerine karışmamayı yeğleyen ABD, I. Dünya Savaşı'nda ise bu politikasından vazgeçerek savaşa müdahil olmuştur. Almanya'ya karşı İtilaf Devletleri safında savaşa girilmesinde Başkan Wilson'ın Kongre'de gerçekleştirmiş olduğu konuşma oldukça etkili olmuştur. Başkan Wilson bu konuşmasında; Almanya tarafından insanlığa karşı bir savaş açılmış olduğunu, dünyadaki bütün insanların hayatlarının tehdit altında bulunduğunu, dünyada demokrasinin gelişmesi ve yayılması hususunda güvenli bir dünyanın tesis edilmesi gerektiğini, bu sebeple de Almanya'nın durdurulması gerekliliğini belirtmiştir. Bunun yanında başkan tarafından ortaya atılan Wilson Prensipleri çerçevesinde de, savaş sonrasında ortaya çıkan tabloda tüm milletlere kendi kaderlerini tayin hakkı tanınmıştır (Gözen, 2011, s. 14). ABD Başkanı Wilson'ın sergilemiş olduğu bu tavır ve tutum; yukarıda bahsedilmiş olduğu gibi ABD'nin bu süreçte hem realist hem de idealist bir dış politika yaklaşımı sergilemiş olduğunu göstermektedir. ABD bir yandan askeri güç kullanmak suretiyle Almanya'yı durdurmaya yönelik müdahaleci ve realist bir dış politika anlayışı gösterirken, diğer yandan ise kendi insan hakları ve güvenliğe ilişkin değerleri ile inanışlarını dünyanın geri kalanına empoze etmeye yönelik idealist bir politika yaklaşımı sergilemiştir.

Başkan Wilson ile başlayan müdahaleci dış politika yaklaşımı 20. yüzyıl boyunca devam etmiş durumdadır. I. Dünya Savaşı'ndan 20 yıl sonra gerçekleşen II. Dünya Savaşı'nda, BM'nin kurulmasında, Soğuk Savaş sürecinde, Vietnam Savaşı'nda, Afganistan'daki üstünlük

mücadelesinde, Irak'a karşı gerçekleştirilen I. Körfez Savaşı sürecinde ABD'nin oldukça müdahaleci bir dış politika yaklaşımı sergilemiş olduğu görülmektedir (Gray, 2005, ss. 14-20).

II. Dünya Savaşı'nda ABD, Almanya'nın faşizm ve Nazizm düşünceleri doğrultusunda uygulamış olduğu politikaları hem kendisi hem de dünyanın geri kalanı için bir tehlike olarak görmüştür. Savaşa 1941 yılına değin dahil olmayan ABD, Almanya'nın müttefiki Japonya tarafından ABD'ye saldırı düzenlenmesi üzerine bu tarihte savaşa müdahil olmuştur. Monroe Doktrini'nde belirtilmiş olan prensipleri genişletme yoluna giden ABD; kendi çıkarlarını savunmak, dünyanın geri kalanını faşist ve otoriter yönetimlerin hakimiyetinden korumak üzere Müttefik Devletlerin yanında savaşa giren ABD'de milli çıkarların gözetilmesi realist, insani kaygıların gözetilmesi ise idealist dış politika anlayışı göstergesi olmaktadır (Kocakenar, 2015, s. 7).

ABD'nin II. Dünya Savaşı'na müdahil olması savaşın kaderini önemli derecede değiştirirken, dış politika hususunda da ABD'de yeni bir döneme girilmiştir. Savaşın Müttefik Devletler lehine sonuçlanmasında oldukça önemli katkıları bulunan ABD'de Başkan Roosevelt, dünyanın merkezinin ABD olması gerektiğini düşünerek kurulacak BM'nin genel merkezinin New York'ta olmasını sağlamıştır. Savaş neticesinde tüm Avrupa'nın bir yıkıntı haline gelmesi ve ekonomik bakımdan çökmesi sebebiyle, ABD Başkanı Truman döneminde Avrupa'ya Marshall yardımları yapılmaya başlanmıştır (Erhan, 1996, s. 276). Avrupa'da ekonominin yeniden canlanmasının ABD'nin refahı için de son derece önemli olduğu düşüncesinden hareketle gerçekleştirilen bu yardımlar, ABD ile Avrupa arasında bu dönemde bir karşılıklı bağımlılık stratejisinin ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir (Sümer, 2008, s. 128). Bu doğrultuda, Monroe Doktrini çerçevesinde belirlenmiş olan izolasyonist dış politika yaklaşımının yerine, Truman Doktrini kapsamında SSCB'yi çevrelemeye ve dünyayı Sovyet tehdidinden korumaya yönelik bir dış politika anlayışı benimsenmiştir.

Bahsi geçen Marshall Planı çerçevesinde ABD'nin uygulamış olduğu temel dış politika stratejisinin şu işleve sahip olduğu ifade edilebilmektedir:

- Avrupa'nın II. Dünya Savaşı neticesinde almış olduğu yaraların sarılması hususunda insani bir yardım niteliğindedir.
- Amerikan hayat biçiminin ABD dışarısında da kurumsallaştırılması hususunda siyasi bir proje niteliğindedir.
- Avrupa'dan başlamak suretiyle küresel ticareti istikrarlı bir duruma getirecek, Amerikan sermayesinin egemenliği altında bir ticaret yaratacak, sonradan Üçüncü Dünya olarak belirtilecek olan ülkelerde kapitalizmi geliştirecek ekonomik bir program niteliğindedir. (Özeren ve Cinoglu, 2006, ss. 184-185)

II. Dünya Savaşı sonrasında ABD ile SSCB arasında iki kutuplu bir dünya düzeni kendisini gösterirken, bu iki ülke arasındaki güç mücadelesi kendisini özellikle Avrupa ve Ortadoğu toprakları üzerinde göstermiştir.

Avrupa üzerinde Truman Doktrini kapsamında yapılan Marshall Yardımları ile bir egemenlik kurmuş olan ABD, Avrupalı devletlere sömürgecilikten artık vazgeçmeleri hususunda bir baskı gerçekleştirmiş ve ABD'nin bu anti-sömürgeci tutumu Avrupalılar tarafından olumlu karşılanmıştır (Çakmak, 2003, s. 3).

Ortadoğu'da ise ABD ile SSCB arasındaki güç mücadelesi hemen hemen tüm Ortadoğu ülkelerine sıçramıştır. 1948'de İsrail'in kurulması ile birlikte ABD, Ortadoğu topraklarında önemli bir müttefik ve üs elde etmiştir. Bununla birlikte 1957'de ilan edilen Eisenhower Doktrini çerçevesinde, özellikle Sovyet hakimiyetindeki Mısır'a yönelik politikalar geliştirilmiş ve bölgedeki hemen hemen tüm devletlerin iktisadi problemlerinin çözülmesi hususunda yardımcı olunarak bu devletler ABD safına çekilmeye çalışılmıştır. ABD tarihinde ilk kez ABD toprakları ile Avrupa toprakları dışında bir müdahaleciliğin sergilenmiş olduğu bu Soğuk Savaş döneminde ABD'nin temel dış politika anlayışı, Avrupa yanında Ortadoğu ülkelerinin komünizm tehdidi

ve etkilerinden korunması ve kurtarılması olarak şekillenmiştir (Keklik, 2011, ss. 104-105).

ABD ile SSCB arasında Avrupa kıtasında bölgesel olarak başlamış olan güç mücadelesi önce Ortadoğu topraklarına, ardından ise Asya kıtasının neredeyse tamamına yayılmıştır. Japonya'nın II. Dünya Savaşı'nda yenilmesi neticesinde Japonya'nın elinden alınan Kore topraklarında Sovyet yanlısı Kuzey Kore ile ABD yanlısı Güney Kore devletleri kurulmuş, bu iki ülke arasında ise 1950 ile 1953 arasında Kore Savaşı gerçekleşmiş ve SSCB ile ABD bölgeye bizzat asker göndermiştir (Embel, 2004, ss. 90-99).

1955 ile 1975 yılları arasında gerçekleşen Vietnam Savaşı'nda ise; komünizm yanlısı Kuzey Vietnam'a karşı, Güney Vietnam'da yer alan milliyetçi Vietnamlılara destek vermek üzere ABD tarafından bölgeye çok sayıda asker gönderilmiştir (Keklik, 2011, ss. 123-124). Ancak savaşta ABD bir üstünlük elde edememiş, 60 bine yakın ABD askeri ile binlerce havacı kaybedilmiş, savaş sonrasında ise Güney Vietnam ile Kuzey Vietnam birleşmiştir.

Vietnam Savaşı'nda elde edilen başarısızlık, ABD dış politikasında bir revizyona gidilmesine sebebiyet vermiştir. Bu doğrultuda doğrudan müdahaleci niteliğe sahip olan ABD dış politikası, karşılıklı bağımlılık prensibi çerçevesinde ABD'nin ekonomik ve askeri yardımlarına dayanan anti-militarist bir yaklaşıma doğru evrilmiştir (Keklik, 2011, s. 128).

ABD, dünya üzerindeki hakimiyet kurma çalışmaları çerçevesinde Soğuk Savaş sürecinde SSCB'ye karşı üstünlük kurmak üzere hemen hemen her yolu denemiştir. Bu hususta ABD, pek çok zaman kendi değerleri ile çelişmek pahasına, çıkarları bağlamında demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü gibi ilkelerinden taviz vererek anti-demokratik yapılanmalara sahip çeşitli ülkelere, hatta kendi halkına zulüm yapan diktatörlere dahi yardımlarda bulunmuştur (Sarı, 2012, s. 96).

Dolayısıyla ABD'nin Soğuk Savaş dönemi dış politika yaklaşımı ve uygulamaları genel olarak analiz edildiğinde, dünyanın güvenliği hususunda Sovyet komünizmi en önemli tehdit olarak algılanmış ve bu tehdide karşı dünyayı koruyabilecek tek gücün ABD olduğu düşüncesinden hareketle, ulusal ve uluslararası güvenlik stratejilerinde bu tehdidin bertaraf edilmesi hususunda her yol mubah olarak görülmüştür.

ABD'nin realist tabanlı dış politika uygulamalarında 1989 yılı itibariyle bir değişimin ortaya çıktığı görülmektedir. O zaman kadar ABD tarafından gerçekleştirilen müdahalelerde büyük rakamlarda askeri güçler kullanılmazken, bahsi geçen yıldan itibaren gerçekleştirilen ABD müdahalelerinde ise yüz binlerce askerden meydana gelen kuvvetlerin kullanılmakta olduğu görülmektedir (Gray, 2005, ss. 21-26).

Berlin Duvarı'nın yıkılması ve SSCB'nin dağılması neticesinde sona eren Soğuk Savaş'ın ardından dünyanın tek süper gücü konumuna yükselmiş olan ABD, bu gelişmelerin ardından dış politika anlayışında ekonomi ağırlıklı stratejiler geliştirmeye başlamış olup, kendi ülkesinde süregelen kapitalist ve liberal pazar ekonomisi sistemi ile demokrasiyi küresel anlamda yaymaya gayret etmiştir (Sarı, 2012, s. 97). Bununla birlikte 1991 yılında gerçekleşen I. Körfez Savaşı ile birlikte ABD, Ortadoğu'daki egemenliğini güçlendirmeye ve bölgede kendisine karşı oluşabilecek alternatif güçleri engellemeye yönelik bir politika izlemiştir. Bunun yanında ABD 1990'Lı yıllar boyunca Bosna, Kosova ve Somali gibi ülkelere insani yardım maksatlı müdahalelerde bulunmuştur (Kocakenar, 2015, s. 9).

1990'lı yıllardan 11 Eylül 2001 terör saldırısına kadar bir idealistleşme eğiliminde bulunan ABD dış politikası, bu saldırının ardından Soğuk Savaş dönemindeki sert, müdahaleci ve realist yapısına geri dönmüş; bu yeni dönemde ABD dış politika yaklaşımı içerisinde caydırıcılık, çevreleme, önleyici saldırı, İslam karşıtlığı gibi konular ön plana çıkmaya başlamıştır. Bu

bağlamda küresel terörizm karşısında Amerikan ulusal güvenliğini korunabilmesinin yolunun dünyada küresel terörizm ile mücadele edilmesi gerektiği düşüncesi benimsenmiştir (Sarı, 2012, s. 97).

ABD’de Dış Politika Yapımı

Amerikan dış politika yapımında Amerikan istisnacılığı ile din faktörünün oldukça önemli etkileri bulunmaktadır. Bu bağlamda ABD topraklarındaki siyaset ile din ilişkisi, Avrupa genelinde bulunan laiklik yaklaşımı ile farklılıklar arz etmektedir.

ABD Başkanları seçimin ardından görevleri için yemin ederken Tanrı ve İncil adına bu yemini gerçekleştirmekte olup, pek çok ABD Başkanının politik söylemlerinde dini referans olarak göstermiş oldukları görülmektedir. Bu konudaki en önemli örnekler ise baba Bush’un Soğuk Savaş’ın Tanrı yardımı ile kazanılmış olduğunu ifade etmesi ile oğul Bush’un küresel terörizme karşı açtığı savaştaki haklılığını Hristiyanlık referansları ile desteklemeye çalışmasıdır (Hurmi, 2010, s. 57).

Hristiyanlık dini ABD toplumu ile oldukça özdeşleşmiştir. Henüz bağımsızlık sürecinde bulunan Amerika’da ülkenin kurucuları Tanrı’yı kendi gerçek kralları şeklinde algılamakta, bunların arasından Thomas Jefferson Amerika halkının Tanrı’nın seçilmiş halkı olduğunu belirtmiş, John Adams ise ABD’nin Kuzey Amerika’nın tamamında egemen olmasının Tanrı’dan gelen doğal bir hak olduğuna inanmıştır (Sümer, 2008, s. 122).

Amerikalılara göre dış dünya kötülüklerle dolu olduğundan, ABD dış politikasında da bu kötülüklerle karşı Amerika’nın korunması ve ülkenin dış dünyadan soyutlanmasına ilişkin düşünce yapısı hakim olmuştur. ABD’nin uzunca bir süre izolasyonist bir dış politika anlayışı sergilemesinin temel nedeni de bu düşünce yapısı olarak görülmektedir (Hurmi, 2010, s. 58).

ABD dış politikasını meydana getiren temel

bileşenleri Gözen (2011, ss. 4-6) şu şekilde belirtmektedir;

- Başkanlık Sistemi: ABD’nin başkanlık sistemi, gerek federe devletlerin özgürlüklerini garanti altına alması gerekse de bu devletlerin beraber hareket etmelerini sağlamak suretiyle dış politikada etkinliğini artırmaktadır.
- Jeopolitik Konumu: Yüzölçümü açısından oldukça büyük bir toprak parçası niteliğinde olan ABD, iki tarafı okyanuslarla çevrili olan ve bu vesileyle dünyanın büyük çoğunluğundan ayrı ve uzak bir konumda bulunan bir ülkedir. Bununla birlikte ülkenin kuzeyi ile güneyinde kendisi kadar güçlü ülkeler yer almaması da, ABD’nin güvenlik algısı ve siyasi istikrarında pozitif etkide bulunmuştur.
- Güvenlik Avantajı ile Diğer Güç Kaynaklarını Hızlıca Geliştirmesi: Güvenlik bakımından yukarıda bahsedilmiş olduğu üzere önemli bir avantaja sahip olan ABD; bu sayede sanayi, ekonomi ve askeri üretimi devamlı olarak artırmak suretiyle kendisini her açıdan geliştirmeyi başarmıştır.
- Siyasal Değerleri ve İlkeleri: ABD’nin “Yeni Ulus” imajı ve liberal değerleri, ABD dış politikasında bir üstünlük algısı meydana getirmiştir.

ABD federal anayasasına göre yürütme yetkisi halk tarafından seçilmiş olan ABD Başkanına verilmiş olup, bu hususta dış politikayı yürütme işlevi de temel olarak başkana ait bulunmaktadır (Arı, 2000, s. 84). Ancak güçler ayrılığı çerçevesinde ABD dış politika stratejisinin belirlenmesi ve uygulanması hususunda Kongre ile ABD Başkanı arasında bir denge bulunduğu da ifade edilebilmektedir (Yaşar, 2015, ss. 21-22). Bu doğrultuda başkanın dış politikaya yönelik pek çok faaliyetinin Kongre tarafından onaylanması gerekmektedir. Bu duruma ilişkin detaylı bilgiler bir sonraki bölümde aktarılmaktadır.

ABD dış politikasının birtakım toplumsal kaynakları bulunmaktadır. Gözen (2011, ss. 40-64) bu toplumsal kaynakları şu şekilde belirtmektedir:

- Kamuoyu: Amerikan toplumu dış politika konusunda genelde ilgisiz olmakla birlikte, Amerikan istisnacılığı yaklaşımı toplumda yayılmış durumdadır. Bu durum sebebiyle ABD toplumunun dış politika yapım sürecinde kısıtlı bir rolü bulunduğu söylenebilmektedir. ABD

toplumu genel olarak seçmiş oldukları ABD Başkanının dış politika işlerini etkin bir biçimde yöneteceğine inanmakla birlikte, başkanların da genel olarak dış politikayı yürütme hususunda başarılı oldukları görülmektedir.

- Basın: Dış politika yapım sürecinde ABD’de medya organları son derece etkin bir konumda yer almaktadır. Resmi olarak yani anayasaya göre medyanın dış politika yapımı ve uygulanmasında herhangi bir rolü, görevi veya yetkisi bulunmasa da, günümüzde ABD medyası dış politika konusunda yürütme, yasama ve yargı erklerinin ardından dördüncü bir erk gibi algılanmaktadır.
- Sivil Toplum: ABD’de barış yanlısı ve savaş karşıtı olan pek çok toplumsal yapılanma bulunmakta olup, bu yapılanmaların dış politika yapım sürecinde önemli etkileri bulunmaktadır.
- Baskı ve Çıkar Grupları: Çeşitli baskı ve çıkar gruplarının ABD siyasetinin genelinde önemli etkileri olduğu bilinmektedir. Özellikle lobi kuruluşları, Think Tank kurumları ile çeşitli araştırma merkezlerinin gerçekleştirdikleri çalışmalar çerçevesinde hükümetin dış politika stratejilerini ve uygulamalarını önemli derecede etkileyebildikleri görülmektedir.

ABD Başkanının Dış Politikaya İlişkin Yetkileri Ve Rolü

Yukarıda bahsedilmiş olduğu üzere ABD Başkanı, dış politikanın yürütülmesi hususunda en yetkili olan kişi konumundadır. Devletin ve hükümetin başı konumundaki ABD Başkanı, aynı zamanda başkomutan sıfatına da sahiptir (Gözen, 2011, s. 78). Başkomutanlık yetkisi kapsamında Başkan, silahlı kuvvetleri dünyanın herhangi bir bölgesine sevk edebilmekte ve ABD adına savaş açabilmektedir (Arı, 2000, s. 97).

ABD adına uluslararası antlaşmaları müzakere eden ve imzalayan ABD Başkanının gerçekleştirmekte olduğu bu işlemin geçerlilik kazanabilmesi için antlaşmanın Kongrenin üçte iki çoğunluğu tarafından onaylanması gereklidir (Arı, 2000, s. 89).

ABD Başkanı, Kongrenin onayı dahilinde büyükelçileri, konsolosları ve dış politikaya ilişkin diğer çeşitli bürokratları atama yetkisine sahiptir. Başkanın kabinesinde yer alan dış işleri bakanı da, yine Kongrenin onayı birlikte

Başkan tarafından atanmakta olup; Başkanın ulusal güvenlik danışmanının atanması hususunda ise Kongre onayı gerekmemektedir. Bununla birlikte Başkan, yabancı büyükelçileri kabul etme yetkisine de sahiptir (Arı, 2000, ss. 94-95).

ABD Başkanlarının dış politika konusundaki yetkileri, rolleri ve yaklaşımları hususunda çeşitli önemli örneklerden bahsedilebilmektedir.

Başkan Washington, ABD dış politikasında izolasyonist bir yaklaşım olması gerektiğini ve Avrupa’dan uzak durulması gerekliliğini savunmuş olup, 1823 Monroe Doktrini ile bu düşünce resmileştirilmiştir (Bektaş, 2007, ss. 13-14). Başkan McKinley, savaş dönemine ilişkin başkomutanlık yetkilerini Kongrenin onayı olmaksızın artırma yoluna gitmiş ve sonraki Başkanlar için de bu durum bir örnek olmuştur. ABD’nin günümüzde Pasifik Okyanusu’nda bulunan toprakları olan Hawaii eyaletinin ilhak edilmesini sağlayan McKinley, Asya kıtasında iktisadi çıkarlar elde etmek üzere ABD birliklerini Filipinlere göndermiştir (Sümer, 2008, s. 125).

Başkanın dış politika hususundaki gücü ve yetkisinin artması gerekliliğini savunan Başkan Theodore Roosevelt, 1903’te genelkurmay başkanlığı makamını kurmuş, bununla birlikte ABD’nin dünyanın jandarması olması gerektiğini savunmuş ve agresif bir dış politika anlayışı sergilemiştir (Sümer, 2008, s. 126). Başkan Wilson döneminde daha idealist bir dış politika anlayışı sergilenmiş olmakla birlikte, Amerikan müdahaleciliği Wilson döneminde de devam etmiş ve bu dönemde ABD; Meksika, Nikaragua ile Haiti’ye askeri müdahalede bulunmuştur (Sümer, 2008, ss. 126-127). Bunun yanında I. Dünya Savaşı süreci ve sonrasında Wilson İlkeleri’ni ortaya atan ABD Başkanı, her ulusun kendi kaderlerini tayin hakkı olduğunu belirtmiş ve Milletler Cemiyeti’nin kurulmasını istemiş, bu doğrultuda geleneksel izolasyonist ABD dış politikasından uzaklaşılmasını sağlamıştır (Bektaş, 2007, s. 15).

Başkan Franklin Roosevelt, Pearl Harbour

saldırısı sonrası II. Dünya Savaşı'na Müttefik Devletlerin safında müdahil olan ABD'nin dış politika yönetiminde son derece etkin bir konumda bulunmuştur. ABD'nin savaş stratejisini belirleyip yöneten ve aynı zamanda zor durumdaki Müttefiklerin önderliğini yaparak savaşın seyrini değiştiren Roosevelt, savaş sonrasında da Birleşmiş Milletler'in kurulması hususunda öncülük etmiştir (Sümer, 2008, s. 128). Başkan Truman döneminde ise Sovyet tehdidine karşı Batı bloğunu korumak üzere 1947'de Truman Doktrini ilan edilmiş ve ardından bu çerçevede 1949'da NATO kurulmuştur (Sümer, 2008, s. 130). Doktrin çerçevesinde, savaşta ağır yara alan Avrupa'nın yeniden inşası için ABD tarafından oluşturulan Marshall Planı kapsamında ekonomik yardım paketleri uygulanmıştır. Bununla birlikte yine Truman döneminde Kuzey Kore'yi destekleyen Sovyetlere karşı Kore Savaşı'nda Güney Kore desteklenmiştir (Bektaş, 2007, ss. 17-18).

Truman Doktrini çerçevesinde Batı bloğu yani Avrupa'nın SSCB'ye karşı korunması amaçlanırken, sonraki Başkan Eisenhower'ın ilan ettiği doktrin kapsamında ise Sovyet tehdidi ile mücadele bölgesi Ortadoğu'ya kaymıştır. Bu doktrin çerçevesinde ABD, tarihinde ilk kez Ortadoğu'da bir üstünlük mücadelesi başlatmış olup, bu hususta bölge ülkelerine ekonomik yardımlarda bulunulmuştur (Keklik, 2011, ss. 104-105). Başkan Johnson ile birlikte ise Sovyetlerle mücadele alanı Güney Asya'ya doğru genişlemiş olup, bu dönemde yaşanan Vietnam Savaşı'nda kuzeyi destekleyen Sovyetlere karşı ABD güneyi desteklemiştir (Keklik, 2011, ss. 123-124). Binlerce askerin gönderildiği Vietnam'da ABD'nin istediği sonucu elde edememesi üzerine sonraki Başkan Nixon askerlerini Vietnam'dan geri çekmiş ve ABD toplumunda Vietnam Savaşı'na yönelik gösterilen büyük çağlı olumsuz tepkiler neticesinde Nixon, ilan ettiği doktrin çerçevesinde dış politika uygulamaları hususunda anti-militarist bir yaklaşımı kabul etmiştir. Bu bağlamda Nixon, askeri destek yerine yabancı ülkelere lojistik ve ekonomik yardımlarda bulunmayı tercih etmiştir (Keklik, 2011, s. 128).

Başkan Carter'a göre ABD idealist bir millet olmakla birlikte, Carter'ın dış politika yaklaşımının temelini de insan hakları konusu teşkil etmiştir (Callaway and Matthews, 2008, s. 43). Lakin Carter'ın başkanlık döneminin sonlarına doğru gerçekleşen İran Devrimi, Rehine Krizi, SSCB'nin Afganistan'ı işgal etmesi gelişmeleri doğrultusunda Carter, dış politika yaklaşımını tamamen değiştirerek, realist tabanlı ve ulusal güvenlik odaklı bir dış politika yürütmüştür (Apodaca, 2005, s. 69). Sonraki dönemde ise neo-liberalizm ve küreselleşme olgularını ön planda tutan Başkan Reagan, dış politika yönetiminde Sovyet karşıtlığı, demokrasinin yayılması, küreselleşme ile ekonomik liberalizmin dünyada yaygınlaştırılması hususlarını temel konular olarak belirlemiştir. Hazırlamış olduğu doktrin ile ABD'yi özgür dünyanın savunucusu olarak ilan eden Reagan, hürriyet ve bağımsızlık hususunda savaşmakta olan birtakım silahlı gruplara askeri, lojistik ve iktisadi destekler gerçekleştirmiştir (Keklik, 2011, ss. 167-172).

George W. H. Bush Doktrininde ilk kez "Yeni Dünya Düzeni" kavramı ele alınırken, ABD'nin dünyanın yegane süper gücü olduğu ifade edilmiş, Soğuk Savaş döneminin sona ermesi ile birlikte ise insan hakları ve demokrasinin dünya genelinde yaygınlaştırılması, baba Bush Doktrininin temel felsefesi durumuna gelmiştir (Güler, 2012, ss. 20-22).

Soğuk Savaş'ın bitmesini müteakiben Sovyet ve komünizm tehdidinin ortadan kalkması ile birlikte ABD, dış politikada Ortadoğu bölgesine yönelerek, bu bölgeden gelebilecek tehditlere karşı önlem alıcı bir yaklaşımı benimsemiştir. Bu bağlamda ABD; başta Irak ve İran olmak üzere çeşitli ülkeler ile birtakım grupları bölgenin istikrarını tehdit etmekte olan unsurlar olarak algılamaya başlamıştır (Gerges, 2001, ss. 28-45).

George W. Bush Dönemi Terörizm Politikası

Makalenin bu bölümünde ABD Başkanı George W. Bush döneminde uygulanan terörizm ve güvenlik politikalarından bahsedilmektedir. Bu

hususla öncelikle Bush döneminin genel dış politika yaklaşımı analiz edilmekte, ardından Bush döneminde gerçekleşen küresel krizler ele alınmakta ve Bush'un bu doğrultuda uygulamış olduğu terörizm politikası anlatılmaktadır.

Bush Dönemi Genel Dış Politikası

2000 ve 2004 yıllarında gerçekleştirilen ABD başkanlık seçimlerinde Cumhuriyetçi Parti adayı George W. Bush ABD Başkanı seçilerek 2001 ile 2008 yılları arasında iki dönem üst üste başkanlık yapmıştır (Kandemir, 2011, s. 133; Çiftçi, 2009, s. 203).

Dış politikaya yönelik bilgi düzeyi ve deneyimi oldukça sınırlı olan Bush, seçim kampanyası sürecinde dış politika ve güvenliğe ilişkin konuları ön planda tutmamıştır (Dunn 2003, p. 283). Bu doğrultuda Bush, ABD'nin dış politika misyonunu ulusal çıkarların sağlanması şeklinde belirtmiştir (Telatar, 2011, s. 71).

Bush'un başkanlık sürecinde yeni muhafazakarlar şeklinde isimlendirilen grup ABD dış politikasına hakim olmuştur. Demokrasinin bütün dünyaya yayılması, insan haklarına karşı bir tehdit niteliği taşıyan diktatörlüklerin gerektiği takdirde askeri müdahalede bulunarak yıkılması gerektiği gibi düşünceleri benimsemiş olan yeni muhafazakarlar, ABD Başkanı Bush'u oldukça etkilemiştir (Tunç, 2004, s. 66). Bu yeni muhafazakarlık yaklaşımının temel görüşleri beş ilke kapsamında şekillenmiş olup, bu ilkeler şu şekilde ifade edilmektedir:

- Refah devleti görüşünü benimsemek,
- Serbest pazarın kaynak dağılımı ile bireysel hürriyetlere katkıda bulunduğuna inanmak,
- Din ve aile gibi değerlere saygı duymak,
- Herkesin her şeyi eşit biçimde paylaşması gerektiğine ilişkin düşünceye karşı çıkmak,
- Amerikan değerlerine düşman olunan bir ortamda Amerikan demokrasisinin uzun süre yerinin olmadığı. (Türkmen, 2005, s. 171)

Bush dönemi genel dış politika yaklaşımının temelini 11 Eylül saldırıları ve sonrasında yaşanan gelişmeler meydana getirmektedir.

Bu doğrultuda 11 Eylül'ün ardından ABD'nin dış politika stratejisinde temel amaç; ABD'nin küresel egemenliği hususunda kendisine rakip olabilecek güçlerin gelişmelerini önlemenin yanında, tüm küresel siyaset ve iktisadi sisteme ABD'nin mutlak hakimiyetini benimsetmek şeklinde tezahür etmiştir. Bu çerçevede Bush yönetimi altında ABD oldukça agresif ve tek yanlı bir dış politika yaklaşımı sergilemiş ve bu neticede ABD tarihinde ilk defa aşırı derecede yayılmacı bir strateji izlenmeye başlanmıştır (Ataman ve Gökcan, 2012, s. 217).

Bahsi geçen saldırıların ardından ABD dış politikasındaki en önemli konulardan birini ise küresel terörizmin merkezi olarak görülen Ortadoğu'da varlığın sürdüren İsrail'in güvenliğinin sağlanması oluşturmuştur. İsrail'in güvenliğine yönelik oluşturulan bu politikada ise ABD'de bulunan Yahudi lobisinin oldukça etkili olduğu söylenebilmektedir. ABD'nin Bush yönetimi altında Irak ve İran'a karşı sergilemiş olduğu dış politika anlayışının temelinde de İsrail'in güvenliğinin sağlanmasının bulunmakta olduğu iddia edilmektedir (Ataman ve Gökcan, 2012, s. 223).

27 Eylül 2001 günü Bush tarafından Kongre'de yapılan konuşmada yeni dönem dış politika anlayışı Bush Doktrini çerçevesinde ilan edilmiştir (Arı, 2007, s. 265). Bahsi geçen doktrinin temel noktaları ise şu şekilde belirtilmiştir:

- Küresel askeri, iktisadi, diplomatik ve kültürel alanlarda ABD'nin başat rolünü, mutlak denetleyici düzeye taşınması hususunda alınacak önlemler,
- Geleneksel tehdit merkezli savunma anlayışının, olası tehditleri önlemeye yönelik önleyici savaş yaklaşımı ile değiştirilmesi,
- Mevcut uluslararası hukukun ABD'nin beklentilerini tatmin etmediği noktalarda devre dışı bırakılması. (Erhan, 2003, s. 30)

Bush Döneminde Yaşanan Küresel Krizler

George W. Bush'un başkanlık sürecinin henüz ilk yılı dolmadan El Kaide terör örgütü tarafından gerçekleştirilen 11 Eylül

2001 saldırısı ve bu neticede Bush yönetimi altında ABD'nin Afganistan ile Irak'a yönelik gerçekleştirmiş olduğu askeri müdahaleler, Bush yönetimi altında yaşanan terörizme ilişkin temel krizler ve olaylar durumundadır. Bu bağlamda Bush yönetimi altında yaşanan küresel krizler, terörizm tabanında 11 Eylül saldırıları, Afganistan müdahalesi ve II. Körfez Savaşı şeklinde ele alınmaktadır.

11 Eylül 2001 Saldırıları

Bush yönetiminin henüz ilkyılında 11 Eylül 2001 tarihinde El Kaide tarafından New York'taki Dünya Ticaret Merkezi ile Washington'da bulunan ABD Savunma Bakanlığı Pentagon'a yolcu uçaklarıyla gerçekleştirilen saldırılar 21. Yüzyılın hemen başında küresel siyaset ve güvenlik algısını kökünden değiştirmiş (Bal ve Laçiner, 2004, s. 38) ve yaşanan bu olaylar çerçevesinde terörizm kelimesinin başına artık küresel sıfatı eklenmeye başlamıştır (Çitlioğlu, 2007, s. 81). Gerçekleştirilen bu saldırıların ardından ABD'nin yeni düşmanı küresel terörizm olurken, ABD dış politikası yaklaşımının temelinde de küresel terörizmle mücadele hususu egemen olmuştur.

11 Eylül 2001'de kaçırılan uçakların ikisi New York'taki kulelere, bir diğeri ise Washington'da Pentagon'a çarpıtılırken, ikiz kuleler tamamen çökmüş, Pentagon binasının ise bir kısmında çökme meydana gelmiştir. Bir başka uçak ise Pennsylvania'da ABD hava kuvvetleri tarafından düşürülmüştür. Gerçekleştirilen bu saldırılardan El Kaide sorumlu tutulmuştur. ABD Başkanı Bush, Afganistan'da yönetimi elinde bulunduran Taliban'ın El Kaide'yi ve örgütün lideri Bin Ladin'i korumakta olduğunu iddia ederek, bu teröristlerin ABD'ye teslim edilerek kampların kapatılmasını talep etmiş, aksi takdirde ise Afganistan'a ABD tarafından bir askeri müdahale yapılabileceğini belirtmiştir. Buna karşın Taliban ise saldırıların El Kaide tarafından yapılmış olduğuna ilişkin yeterli delil olmadığını savunarak, örgütün bu saldırıları yapabilecek yeterli olanaklara da sahip olmadığını ifade etmiştir (Topal, 2004, s. 233). Saldırıların ardından gerçekleştirilen

karşılıklı açıklamalar neticesinde ABD Başkanı Bush, küresel terörizme savaş ilan etmiş ve bunun bir Haçlı Seferi olacağını belirtmiştir (Bozkurt, 2003, s. 20).

11 Eylül'de ABD, Pearl Harbour saldırısının ardından ilk kez kendi topraklarında bir saldırıya uğramış olduğundan, gerçekleştirilen terör saldırısı neticesinde yeni bir dünya düzeni felsefesi oluşturulmaya çalışılmış, bu doğrultuda ilan edilen Bush Doktrini çerçevesinde Ortadoğu'da tüm dengeler değişmiştir (Laçiner ve Ekin, 2011, s. 2).

Afganistan Müdahalesi

11 Eylül saldırılarının ardından Bush yönetimi, bu saldırıların ABD yanında NATO ve BM'ye karşı gerçekleştirilmiş olduğunu iddia etmiş ve bu bağlamda saldırıları gerçekleştirdiği savunulan El Kaide ile mücadele etmek üzere uluslararası bir koalisyon kurulması gerekliliğini belirtmiştir (Molla, 2009, s. 40). Bu doğrultuda, El Kaide'nin ve örgütün lideri Usame Bin Ladin'in Taliban tarafından korunmakta olduğunu iddia eden ABD öncülüğünde kurulan koalisyon tarafından Afganistan'a terörle mücadele çerçevesinde müdahalede bulunulmuştur (Dedeoğlu, 2012, s. 896).

ABD'nin Afganistan müdahalesi 7 Ekim 2001 günü "Kalıcı Özgürlük Operasyonu" adıyla gerçekleştirilmiştir. Bu müdahaleye yönelik gösterilen gerekçe ise BM Antlaşması'nın 51. maddesi kapsamında bulunan bireysel ve ortak meşru müdafaa hakkı olmuştur. ABD, BM Güvenlik Kurulu'nun bu maddeye ilişkin almış olduğu kararların, Afganistan'a yönelik gerçekleştirilen operasyonu haklı kıldığını belirtmiştir (Taşdemir, 2006, s. 157).

Müdahalenin gerçekleşmesinde Bush tarafından ortaya atılmış olan "önleyici savaş" kavramı oldukça etkili olmuştur. Önleyici savaş kavramına göre ABD; ulusal güvenliği ve milli değerlerini korumak üzere önleyici savaş gerçekleştirmek suretiyle meşru müdafaa hakkına sahip olduğunu ve

bu bağlamda Afganistan'a askeri müdahale gerçekleştirebileceğini savunmuştur. Yapılan operasyon neticesinde 28 Aralık günü ABD öncülüğündeki NATO kuvvetleri Afganistan genelinde kontrolü eline almış ve başkent Kabil işgal edilmiştir. Bunun ardından Taliban kuvvetleri Kabil'den kaçarken, ABD koruyuculuğunda Hamid Karzai başkanlığında geçici bir hükümet kurulmuştur (Halatçı, 2006, s. 85).

II. Körfez Savaşı ve Irak Müdahalesi

11 Eylül olayları sonrasında Afganistan'a yönelik gerçekleştirilen önleyici savaş müdahalesinin ardından ABD, Ortadoğu'da ABD'nin ulusal çıkarları ve güvenlik stratejisi ile çatışma durumunda bulunan otoriter rejimleri yok etmeye yönelik bir dış politika stratejisi izlemiştir. Bu bağlamda Bush; Irak, İran ve Suriye'nin Ortadoğu bölgesinde ABD için bir tehdit unsuru olduğunu düşünerek, öncelikle Irak lideri Saddam Hüseyin'in devrilmesi gerektiğine karar vermiştir (Molla, 2009, s. 40).

Baba Bush döneminde gerçekleştirilen I. Körfez Savaşı'nın ardından BM tarafından Irak'a silahlanma hareketlerinin bırakılması, kitle imha silahlarının yok edilmesine yönelik baskılar yapılırken (Gürel, 2014, s. 83); Irak'ın bu yöndeki politikalarının değişmemesi ve terörizm yanlısı bir strateji takip etmesi iddiası ile ABD Kongresi 16 Ekim 2002 günü Irak'a savaş açılmasına karar vererek bu konuda Başkan Bush'u yetkilendirmiştir (Uçarol, 2010, ss. 1028-1030). ABD, Irak'ın sahip olduğu kitle imha silahlarını terörist faaliyetler amacıyla kullanabileceğini öngörmüştür. Bu doğrultuda I. Körfez Savaşı'nda BM tarafından hazırlanan raporlarda elinde kitle imha silahları bulunduğu belirtilen Irak'ın bu silahları küresel barış ve güvenliğe karşı bir tehdit unsuru olarak kullanabileceği savunulmuştur. Bu gerekçe doğrultusunda da ABD tarafından önleyici savaş kavramı kapsamında Irak'a gerçekleştirilmek istenen askeri müdahale uluslararası kamuoyuna kabul ettirilmeye ve meşrulaştırılmaya çalışılmıştır (Reçber, 2007, s. 68).

BM temsilcileri tarafından Irak'ta gerçekleştirilen araştırmalarda herhangi bir nükleer, biyolojik veya kimyasal kitle imha silahı bulunamamıştır. Buna rağmen Bush tarafından, Irak'ın 11 Eylül saldırıları ve El Kaide terör örgütü ile yakından ilişkili olduğu iddia edilerek, Bush'un önleyici savaş doktrini çerçevesinde Irak'a karşı bir askeri müdahale gerçekleştirilmiştir. Yapılan operasyonun hemen öncesinde ABD tarafından müdahalenin hedefinin Irak'ın silahsızlandırılmasından ziyade rejimin değiştirilmesi olduğu ilan edilmiştir. 17 Mart 2003 günü Saddam'a ülkeyi terk etmesine ilişkin olarak verilmiş olan 48 saatlik sürenin bitmesini müteakiben, 20 Mart 2003 günü BM'nin herhangi bir kararı olmadan ABD tarafından Irak operasyonu başlatılmıştır (Gürel, 2014, ss. 84-85).

ABD tarafından Irak'a gerçekleştirilen operasyonun temel sebebini pek çok uzman petrole dayandırmaktadır. Bu bağlamda uzmanlar, Irak'ın geniş petrol rezervleri üzerinde hakimiyet elde edecek olan ABD'nin küresel hegemonyasını sürdürme ve güçlendirmesi hususunda Irak petrollerinin maddi bakımdan oldukça büyük bir önem arz ettiğini savunmaktadırlar (Renner, 2004, s. 85). Bu düşüncüyü savunanlar, ABD'nin Ortadoğu petrolüne bağımlılığının sürekli olarak artmakta olduğunu, bu sebeple de Irak petrolleri üzerinde sağlanacak denetim ve güvenliğin ABD'ye mutlaka olumlu etki sağlayacağı öne sürülmüştür (Ataman ve Gökcan, 2012, s. 217).

George W. Bush Döneminde Terörizmle Mücadele

Terör, terörizm ve terörle mücadele kavramları, güvenlik kavramı ile ilişkilendirilmektedir. Bu bağlamda ABD Başkanlarının terörizmle mücadele politikaları, ABD'nin ulusal ve uluslararası güvenlik politikaları temelinde değerlendirmeye alınmaktadır.

Bush'un ABD Başkanı olması öncesinde 1990'lı yıllarda dünyanın tek süper gücü olan ABD, bütün dünyanın jandarması olarak görülmüş ve bu doğrultuda ABD tarafından

çok taraflı kolektif bir güvenlik yaklaşımı benimsenmiştir (Kurtbağ, 2010, s. 303). Ancak 11 Eylül 2001 tarihinde gerçekleşen uçaklı saldırılar neticesinde geleneksel çevreleme ve caydırıcılık tabanlı realist politikalar terk edilmiştir. Bununla birlikte önceki ABD Başkanı Bill Clinton'ın başkanlık sürecinde benimsenmiş olan stratejik ortaklık, çok taraflı işbirliği, küreselleşme vb. liberal temele dayanan dış politika yaklaşımından da vazgeçilmiştir. Bahsi geçen politika ve stratejilerin yerine ise önleyicilik stratejisine dayanan yeni muhafazakar düşünce yapısı ön plana çıkmıştır (Aydın). Bu bağlamda hem ABD'nin hem de uluslararası siyasetin ana gündeminde bir eksen kayması gerçekleşmiş ve gündem işbirliğinden güvenlik meselesine kaymıştır (Arıboğan, 2008, s. 314).

11 Eylül saldırılarından ABD toplumu oldukça derin bir biçimde etkilenmiştir. Bu doğrultuda Başkan Bush tarafından uygulanan terörle mücadele politikası yalnızca El Kaide'ye yönelik olmamış, Afganistan ve Irak işgalleri ile süregelen süreç içerisinde dünyanın büyük bir bölümünü siyasi bakımdan etkisi altına alan ABD'nin terörle mücadele politikası, bu mücadele alanı dışında kalan alanları da etkileyen bir duruma dönüşmüştür (Özeren, Cinoğlu ve Sever, 2010, s. 7).

11 Eylül sonrasında ABD'nin küresel terörizme yönelik vermiş olduğu tepkiler üç dönem çerçevesinde ele alınmaktadır. İlk dönem 2001 ile 2006 yılları arasını kapsamakla birlikte, ABD bu dönemde teröre karşı savaş ilan etmiş ve tüm dünyaya "ya bizimlesiniz ya da karşımızdasınız" mesajı vermiştir. İkinci dönem, Irak'ın ABD tarafından işgal edilmesinin ardından yaşanan süreçte ABD'nin küresel terörle mücadele ve uluslararası güvenliğe ilişkin olarak işbirliği ve ortaklık arayışlarına girmiş olduğu dönemdir. Üçüncü dönem ise Obama'nın başkanlık süreci içerisinde değerlendirilmekle beraber, bu dönemde ABD küresel sorunları yalnız başına çözemeyeceğini ve uluslararası işbirliğine ihtiyacı olduğunu ilan etmiştir (Özeren, Cinoğlu ve Sever, 2010, s. 7).

11 Eylül saldırısı sonrasında ABD'de güvenlik ve terörizm konularında üç temel reform yaşama geçirilmiştir. Bu reformlar; İç Güvenlik Bakanlığı'nın kurulması, PATRIOT yasasının kanunlaşması ve 2004 İstihbarat Reformu ile Terörizmin Engellenmesi Kanunu'nun kabul edilmesi olmuştur. Bahsi geçen reformlar, terör örgütlerinin yok edilmesi, örgüt üyelerinin saptanması ve yakalanan örgüt üyelerinin mahkeme karşısına çıkarılma süreçlerinin hızlandırılması maksadıyla yürürlüğe konulmuştur. Bahsi geçen reformlar şu şekilde özetlenebilmektedir:

- İç Güvenlik Bakanlığı: 2003'te kurulan bakanlık, ilgili 22 kurumu kendi altında toplamıştır. Bakanlığın temel misyonu; ABD içinde tekrar bir terör saldırısı olmamasını sağlamak, ülkede daha güvenli bir ortam meydana getirmek, ABD'yi terör saldırılarına kapalı duruma getirmek, verilen zararları azaltmak ve diğer kurumlara terörün beklenmeyen etkilerini ortadan kaldıracımleri hususunda stratejik destek sağlamak şeklindedir.
- Patriot Yasası: 2001'de kabul edilen bu yasa; sınır kontrolleri, yönetim birimleri arası bilgi iletimi, para aklama ve mali suçlar, uyuşturucu ve ihbar edenlerin ödüllendirilmesi şeklinde pek çok alanı kapsamaktadır. Ancak bu yasa çerçevesinde pek çok insan hakları ihlali gerçekleştirildiği, terörle mücadele gerekçesi ile özel yaşam ile haberleşmenin gizliliği ilkelerinin çiğnenmiş olduğu, ABD'de yaşayan yabancıların insan haklarının ABD vatandaşlarının insan haklarına kıyasla oldukça daraltılmış olduğu, toplumda ciddi ayrımcılıklar yapılmış olduğu bilinmektedir.
- İstihbarat Reformu: 2004 yılında gerçekleştirilen reform çerçevesinde ABD'de yer alan 15 istihbarat kuruluşu tek çatı altında toplanmıştır. Bu uygulamanın yapılmasındaki temel sebep ise, bu 15 istihbarat kuruluşunun 11 Eylül saldırıları ile ilgili yeterli istihbaratı önceden elde edememiş olmalarıdır. Bu reform kapsamında kuruluşların bir araya getirilmesi neticesinde daha koordineli bir çalışma ortamı sağlanacağı öngörülmüştür. (Özeren ve Cinoğlu, 2006, ss. 184-185)

Bush Doktrini çerçevesinde 20 Eylül 2002 günü Başkan Bush, ABD Ulusal Güvenlik Stratejisi'ni açıklamıştır. Bu belgeye göre ABD'nin önceliğinin özgürlük ve adil bir barış olduğu, ulusal güvenlik stratejisinin Amerikan istisnacılığı üzerine kurulu bulunduğu ve ABD'nin saldırılara cevap vererek tüm

dünyayı kötülüklerden koruyacağı belirtilmiştir (Kocakenar, 2015, s. 9).

Ulusal Güvenlik Stratejisi çerçevesinde önleyici savaş kavramı açıkça ifade edilmiştir (Arı, 2007, s. 270). Bu bağlamda ise ABD tarafından, küresel terörizme yönelik olarak herhangi bir saldırı olmaksızın ve tehdit durumu ortaya çıkmaksızın önleyici savaş kavramı çerçevesinde müdahalede bulunulabileceği belirtilmiştir (Yaman, 2005, s. 130). Bunun yanında belgede, terörizm her nerede olursa olsun, ABD'nin müdahale hakkı olduğu ileri sürülmüştür (Dedeoğlu, 2008, ss. 85-86). Bu doğrultuda tüm devletlerin kullanmakta olduğu terörizmle mücadele, ABD açısından küresel ölçekte ve süresi belli olmayan bir terörizmle savaşa dönüşmüştür. Bununla birlikte ABD, terör tehdidi altında bulunan ülkelerle işbirliği ve ittifak yerine, bu ülkelerin gereksinim duyması durumunda ABD'nin onlara yardım edeceğini ve destekleyeceğini belirtmiştir. Bu bağlamda ABD, kendisini diğer ülkelerle ittifak kuracak eşitlikte değil, tüm devletlerden üstün olarak görmüştür (Kandemir, 2011, s. 134).

2002 tarihli Bush Doktrini, ABD'nin her koşul altında askeri üstünlüğünün korunmasını amaçlamakta ve gerekli görüldüğü takdirde ABD tarafından askeri bir müdahalede bulunulmasını öngörmekle birlikte; ABD'nin çıkarlarını diğer tüm devletlerin egemenlik hakları ile çıkarları üzerinde algılamakta ve algılatmaktadır (Özkan, 2006, s. 11).

Uluslararası siyaset, uluslararası hukuk ve uluslararası güvenlik çerçevesinde oldukça önemli bir dönüşüm süreci başlatan Bush Doktrini kapsamında dış politika ve küresel terörizm konusunda şu hususlar ele alınmıştır:

- Düşman devletlere ve kitle imha silahlarına sahip olmak isteyen teröristlere karşı askeri müdahalede bulunulacaktır.
- olarak Amerika'nın kendi askeri gücü ile başka herhangi bir yabancı güç rekabet edemez.
- Stratejik olarak Amerika'nın kendi askeri gücü ile başka herhangi bir yabancı güç rekabet edemez.
- ABD stratejisine göre çok taraflı uluslararası işbirliğine taraf olunmakla birlikte, kendi

güvenliği ve ulusal çıkarlarını korumak adına tek taraflı hareket etmekte tereddüt edilmeyecektir.

- Özellikle Müslüman ülkeler başta olmak üzere demokrasi ve insan hakları dünyaya yayılacaktır. (Halatçı, 2006, s. 83)

Bununla birlikte, Özeren, Cinoglu ve Sever'e (2010, s. 29) göre Başkan Bush'un 2001-2006 dönemlerini kapsayan birinci dönem güvenlik ve terörle mücadele politikasının temel stratejik adımların şu şekildedir:

- Afganistan'a askeri müdahale gerçekleştirilmesi,
- Irak'a askeri müdahale gerçekleştirilmesi
- NATO'nun terörle mücadele kapsamında daha etkin bir duruma getirilmeye çalışılması,
- İkili ve çok taraflı oluşumlarda terör ve terörle mücadele hususlarına daha fazla vurgu yapılması,
- Terörün finansmanı hususunda BM seviyesinde yapılacak olan girişimlere ağırlık verilmesi,
- G-8, APEC gibi uluslararası kurum ve kuruluşlarda prensipte dahi olsa terörle mücadele hususunda kararlılığın ifade edilmesi,
- Avrupa Birliği üyesi devletlerin destekleri alınmak suretiyle özellikle hava ulaşım güvenliği hususunda etkili uygulamaların hayata geçirilmesi.

16 Mart 2006'da ilan edilen yeni ABD Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi çerçevesinde Bush Doktrini de yenilenmiştir. 2006'da yayımlanan belge temel olarak 2002 belgesiyle aynı konuları kapsamaktadır. Bunun yanında 2006 belgesinde, 2002 belgesinde saptanmış olan hedeflere ne derecede erişilmiş olduğundan bahsedilmiştir. Belgede küresel terörle mücadele çerçevesinde önleyici savaş fikrinin savunulmasına devam edilirken, dünya barışının sağlanması hususunda temel tehdit unsurları totaliter rejimler ile İslami terörizm olarak vurgulanmıştır. Bununla birlikte ABD'nin dış politika ve küresel terörizm odaklı politika yaklaşımlarının dünyaya benimsetilmesi ve ABD karşıtlığının azaltılmasına yönelik olarak kamu diplomasisi aktivitelerine ağırlık verilmesi gerektiği, bunun yanında Müslüman liderlerle iletişimin artırılması gerekliliği belirtilmiştir. Bu doğrultuda 2006 Bush Doktrininin 2002

doktrininden temel farkı, 2002 doktrininin tamamen tek taraflılığı savunması, 2006 doktrininin ise tek taraflılıktan çok taraflılığa yönelmek suretiyle küresel terörizm konusunda işbirliği olanaklarını savunması olmaktadır (İsmayilov, 2014, ss. 34-36). Bununla birlikte 2006 doktrininde, ABD'nin dünyaya yaymayı istediği demokrasi kavramı genişletilerek, içerisine şiddete ve terörizme başvurmama, hoşgörü gibi farklı kültür ve değerleri de dahil edilmiştir. Bu doğrultuda 2006 belgesinde, sadece terörizm ile mücadelede ziyade, ABD'nin demokratikleşememiş ülkelere demokrasi götürme amacı güdülmüştür. 2002 belgesinde terörizm konusunda dost-düşman ayırımından bahsedilirken, 2006 belgesinde ise demokratik olanlar ve olmayan rejimler ile ABD ile beraber hareket edenler ve ABD'nin karşısında olanlar şeklinde bir ayırım yapılmıştır (Dedeoğlu, 2006).

Yukarıda bahsedilen Bush Doktrini çerçevesinde Başkan Bush, dış politikaya ilişkin olarak en başta belirlemiş olduğu idealist politikayı realist tabanlı bir politika ile tümünden değiştirerek ulusal güvenlik, askeri güç ve önleyici savaş kavramlarını doktrin temel kavramları olarak belirlemiştir (Gürel, 2014, s. 92).

Bush Doktrini kapsamında küresel terörizme bir şekilde destek veren ülkeler ile elinde kitle imha silahları bulduran ülkelere karşı ulusal güvenlik çerçevesinde önleyici savaş kavramı kapsamında askeri müdahalede bulunulacağı ve bu müdahalenin ABD'nin hakkı olduğu belirtilmiştir (Köni, 2003, s. 81). Bu çerçevede ise öncelikle 11 Eylül saldırısını gerçekleştiren El Kaide'ye destek verdiği iddiasıyla Afganistan'a önleyici savaş kavramı kapsamında müdahalede bulunulmuştur (Altunışık, 2009, s. 76).

Ardından ise BM'nin onayı alınmaksızın, El Kaide ile ilişkisi bulunduğu ve kitle imha silahlarına sahip olduğu iddia edilerek ABD tarafından Irak'a karşı askeri müdahale gerçekleştirilmiş ve Irak lideri Saddam Hüseyin görevinden uzaklaştırılmıştır (Sümer, 2008, s. 133).

Barack Obama Dönemi Terörizm Politikası

Makalenin bu kısmında ABD Başkanı Barack Obama döneminde uygulanan terörizm ve güvenlik politikalarından bahsedilmektedir. Bu hususta öncelikle Obama döneminin genel dış politika yaklaşımı analiz edilmekte, ardından Obama döneminde gerçekleşen küresel krizler ele alınmakta ve Obama'nın bu doğrultuda uygulamış olduğu terörizm politikası anlatılmaktadır.

Obama Dönemi Genel Dış Politikası

George W. Bush'un iki dönem yaptığı ABD başkanlığı görevinin ardından gerçekleştirilen başkanlık seçimlerinde Demokrat Parti'nin başkan adayı olan Barack Obama, ABD siyasi tarihindeki ilk siyahi başkan olarak 2009-2017 arasında iki dönem başkanlık yapmıştır (Ermağan, 2012, s. 28). Obama, Bush'a kıyasla daha ılımlı demokrasi, insan hakları, karşılıklı etkileşim, yardımlaşma vb. söylemlerinde bulunmuştur (Kocakenar, 2015, s. 10).

Obama'nın seçilmesi hususunda, Bush döneminde oluşan güven bunalımı karşılığında Obama'nın "yumuşak güç" söyleminin önemli bir rolü bulunmaktadır. Obama, "Yes, we can" söylemi bağlamında başkanlık seçimlerini kazanırken, bu durum pek çok kişi tarafınca ABD siyasi tarihinde bir dönüm noktası biçiminde algılanmıştır (Gezici, 2009, s. 11).

Dış politika yaklaşımında yumuşak güç unsurlarının kullanılmasına büyük önem vermiş olan Obama, kamu diplomasisi aktivitelerine önem vermek suretiyle Bush yönetimi altında bozulmuş olan ABD imajını ve ABD'ye karşı ortaya çıkarak büyümüş olan negatif uluslararası görüşleri düzeltme hususunda politikalar sergilemiştir (Arslan, 2014, s. 164).

Obama döneminin henüz başında ABD'de ortaya çıkan ve kısa zamanda tüm dünyaya yayılarak küresel bir konuma ulaşan finansal/ekonomik kriz; Obama'nın dış politika, küresel terörizm ve güvenliğe ilişkin stratejilerinin oluşmasında oldukça belirleyici olmuştur

(Hook ve Spanier, 2014, s. 325).

Obama'nın dış politikaya ilişkin yaklaşımı Bush dönemi politikaları ve yaklaşımları ile önemli farklılıklar arz etmektedir. Bush'un tek yanlı dış politika yaklaşımı ile Irak'a müdahalesini eleştirmiş olan Obama, uluslararası ilişkilerde çok taraflılık, ittifak ve işbirliği hususlarını vurgulamıştır. Bu doğrultuda Obama; Rusya, Çin, Japonya ve AB gibi güçlerle uluslararası ilişkiler ve güvenlik konularında ittifak ve işbirliği içerisinde bulunmanın önemine değinen söylemlerde bulunmuştur. 2008 yılı itibarıyla başlayan küresel finansal krizin ekonomik etkileri ile Irak'taki ABD işgalinin maliyetinin günden güne artması ve ABD karşıtı söylemlerin dünya genelinde yaygın hale gelmesi de Obama'nın dış politikada uzlaşmacı ve işbirliğine dayalı bir politik anlayış gütmeye sebebiyet vermiştir (Kocakenar, 2015, s. 10). Bu doğrultuda henüz seçim döneminde Obama Afganistan ve Irak'a yönelik olarak Bush döneminde gerçekleştirilmiş olan operasyonlara ilişkin çeşitli reformlar yapacağını (Kızılkaplan, 2009) ve bir tehdit unsuru olarak görülmekte olan İran ile Kuzey Kore'ye karşı farklı bir strateji izleyeceğini belirterek, diyalog ve kamu diplomasisinin dış politikada önceliği olduğunu ilan etmiştir (Krey, 2009).

Obama'nın başkan olduktan sonra belirlemiş olduğu dış politika anlayışının temel konuları ve öncelikleri Ertuğral (2013, ss. 64-68) tarafından şu şekilde ifade edilebilmektedir:

- Hükümetler Arası İşbirliği: Küresel sorunların çözüme kavuşturulması hususunda diplomasi odaklı hükümetler arası işbirliğinin artırılması, istihbaratın paylaşılması, ortak yardım paketlerinin oluşturulması vb.
- Terörizmle Mücadele: Terörle mücadeleyle yönelik olarak hem askeri hem de diplomatik metotların beraber kullanılması, tüm dünyada terör hareketlerinin engellenmesine yönelik stratejilerin ve operasyonların bir arada yürütülmesi, terörle mücadele hususunda gerekli kanunların ve istihbarat paylaşımlarının kuvvetlendirilmesi.
- Küresel Terörizmle Küresel Mücadele: Terörle mücadeleyle ilişkin ABD'nin küresel ittifakları ve işbirliklerinin artırılması gerekliliği, iç ve dış güvenlik birimlerindeki kadrolara BM

Temsilcilerinin de dahil edilmesi vasıtasıyla tek yanlılıktan çok yanlılığa ve diyalog arayışına dayalı bir politikaya geçilerek bu politikanın izlenmesi.

- Nükleer Silahların Yaygınlaşmasını Engelleme: Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'na ait kaynakların artırılması suretiyle kurumun etkililiğinin artırılması ve ek protokoller vasıtasıyla kuruma üye ülkelerin sorumluluklarına bağlı kalmalarının sağlanması.
- Jeopolitik Vizyondan Jeoekonomik Vizyona Geçiş: Irak ve Afganistan operasyonlarının ABD'ye olan maliyetinin hesaplanandan oldukça fazla olması ve 2008'den itibaren süregelen küresel finansal kriz neticesinde ABD iktisadi sisteminin bu askeri müdahalelerin maliyetlerini karşılama yeterliliğinin azalması sebebiyle Obama yönetimi altında çok yönlü diplomatik baskı ve iktisadi yaptırım politikalarının ağırlık kazanacağı.
- ABD'nin Dünyadaki İtibarını Yeniden Kazanması: ABD askerlerinin Irak'tan geri çekilmesi, Guantanamo Üssü'nün kapatılması ve Nükleer Silahsızlanma Anlaşması'nın yeniden düzenlenmesi ile birlikte Bush yönetimi altında değer kaybetmiş olan ABD itibarının yeniden tesis edilmesi.

Obama Dönemi Yaşanan Küresel Krizler

Barack Obama'nın başkanlık sürecinde güvenlik ve terörizm konuları çerçevesinde yaşanmış olan en önemli olaylar; Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgelerinde yaşanan Arap Baharı süreci ile ABD işgali altındaki Irak'tan başlayıp Suriye'ye yayılan ve günümüzde halen faaliyette bulunmak suretiyle tüm dünyayı tehdit etmekte olan IŞİD sorunu ile mücadele olmaktadır. Bu bağlamda Obama yönetimi altında yaşanan küresel krizler, Arap Baharı ve IŞİD sorunu olarak ele alınmaktadır.

Arap Baharı

İlk defa Tunus'ta Yasemin Devrimi adıyla ortaya çıkmış olan Arap Baharı, Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgelerinde bulunmakta olan Arap devletlerinin önemli bir kısmını derinden etkilemiştir (Cengiz, 2014). Otoriter rejimlerin yönetimi altında bulunan bu ülkelerde toplumun sosyoekonomik meselelerine çözüm sunulmaması neticesinde bahsi geçen otoriter yönetimlere karşı bir isyan süreci başlamış ve

Arap Baharı vesilesiyle bu rejimler birer birer yıkılmıştır (Sarhan, 2014). Tunus'ta başlayıp, Mısır, Libya, Cezayir, Yemen gibi ülkelerde yönetimleri değiştiren Arap Baharı'nın son geldiği ülke Suriye olurken, bu ülkede ise aynı zamanda IŞİD'in ortaya çıkmasıyla birlikte rejim güçleri, IŞİD ve özgürlük güçleri arasında bir iç savaş durumu meydana gelmiştir.

ABD en başta Suriye'deki iç savaşa ve diğer ülkelerde meydana gelen Arap Baharı devrimlerine müdahil olmamayı tercih ederken, özellikle artan IŞİD tehlikesi nedeniyle radikal terörizmin bölgede yükseleceğine dair bir endişe ABD'de kendini göstermeye başlamıştır. Tunus'ta Müslüman Kardeşler bağlantılı Ennahda Partisi'nin, Mısır'da Müslüman Kardeşler'in ve Muhammed Mursi'nin yönetime gelmesi ABD'nin endişelerini haklı çıkarırken, Mısır'da Mursi'ye karşı yapılan darbe konusunda ABD sessiz kalmayı tercih etmiştir (Çolakoğlu, 2013).

Irak Şam İslam Devleti (IŞİD)

Irak ve Suriye'de silahlı faaliyetlerde bulunmakta olan ve 2014 yılında halifelik ilan eden IŞİD, kendi anlayışı doğrultusunda dünyada İslami bir düzen kurmayı arzu eden ve çeşitli kehanetlerle eylemde bulunduğunu belirten bir terör örgütüdür. 2004 yılında Irak toprakları üzerinde kurulmuş olan bu örgüt, ardından El Kaide'ye katılmıştır. Örgüt lideri Zerkavi'nin 2006 yılında Irak'ta ABD tarafından gerçekleştirilen bir operasyon sırasında öldürülmesi üzerine örgütün başına Ebu Hamza El Muhacir geçerken, aynı yıl örgütün IŞİD ismini almış olduğu ilan edilmiştir. 2010 yılında ABD ve Irak öncülüğünde gerçekleştirilen bir operasyon kapsamında örgütün önde gelen liderleri öldürülürken, Ebu Bekir El Bağdadi örgütün liderliğine gelmiş ve 2014 yılında kendisini İslam halifesi ilan etmiştir (Al Jazeera, 2015).

Kendine ait maddi kaynakları bulunan IŞİD'in bu kaynaklarının başında ele geçirmiş olduğu petrolün satışından elde edilen gelirler bulunmaktadır. Başta Irak ve Suriye olmak

üzere kendi İslam düşüncesini yaymaya çalıştığı bölgelerde etnik ve mezhepsel ayrımcılıkları körüklemekte olan IŞİD, günümüzde halen Irak ve Suriye'de önemli bir bölgeyi denetimi altında bulundurmaktadır. CIA tarafından açıklanan 2014 verileri doğrultusunda Irak ve Suriye çapında örgütün 31 bin dolaylarında silahlı gücü bulunduğu ifade edilmektedir (Al Jazeera, 2015).

IŞİD'in ortaya çıkması ve büyümesinde ABD'nin Saddam'ı koltuğundan indirerek Irak'a demokrasi getirme operasyonunun etkili olduğu pek çok yazar tarafından belirtilmektedir. Buna göre ABD müdahalesi neticesinde Irak ordusu bünyesinde görev yapmakta olan ve Irak ordusunun temelini meydana getiren Sünni subayların oldukça önemli bir kısmı dışlanmış ve/veya görevden alınmıştır. Bu subaylar ise henüz kurulma aşamasındaki IŞİD'e dahil olarak IŞİD'in silahlı güçlerinin düzenli ve güçlü bir şekilde organize olmasına sebebiyet vermiştir. ABD işgali altındaki Irak'ta Sünnilere karşı gerçekleştirilen ayrımcılık yalnızca ordu ile sınırlı kalmamış; sosyal, ekonomik ve siyasal yaşamda Şiiler ile Kürtlerin Sünnilere göre daha ön planda tutulması sebebiyle Iraklı Sünnilerin önemli bir bölümü IŞİD'e destek vermeye başlamıştır (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2015, ss. 14-15).

Obama Dönemi Terörizmle Mücadele

ABD'nin küresel terörizm ile mücadelesinin ilk iki ayağı Bush döneminde olmakla birlikte, üçüncü ayak ise Obama döneminde olmaktadır.

2010 Mayıs ayında Başkan Barack Obama tarafından açıklanan ABD Ulusal Güvenlik Stratejisi çerçevesinde Obama Doktrini ilan edilmiştir. Bu strateji belgesine göre; küresel terörle mücadeleye ilişkin olarak ABD'nin uluslararası ittifaklarının artırılması gerekliliği, tek yanlı bir dış politika anlayışı yerine çok taraflı dış politika anlayışının benimsenmesi gerektiği ve ABD karşıtlığının artmakta olduğu ülkelerin liderleriyle görüşmelerde bulunulmasının önemi vurgulanmıştır. Bahsi geçen belge kapsamında Bush'un ortaya atmış

olduğu “tehdit” kavramı içerik bakımından değişime uğrarken, Obama’nın dış politika yaklaşımının temel hedefini müttefiklerle iyi ilişkiler kurma teşkil eder duruma gelmiştir (Kandemir, 2011, s. 125).

Obama Doktrini çerçevesinde Afganistan’da bulunan ABD askeri gücünün uluslararası toplumun izin verdiği sürece orada kalabileceği, Irak’ta bulunan askeri gücün ise en kısa zamanda ABD’ye geri çekileceği açıklanmıştır (Ertuğral, 2013, s. 72).

Obama Doktrini kapsamında, kitle imha silahları kullanımının engellenmesi konusunda, Bush yönetiminin ana mantığı benimsenmiş olmakla birlikte, uygulanacak yöntemler hususunda Obama, Bush’tan farklılaşmıştır. Bush, kitle imha silahları kullanımını önleme konusunda terörizm ile önleyici savaş çerçevesinde mücadele yöntemini uygularken, Obama ise terörle mücadele hususunda son derece hassas bir davranış sergilemiş ve kitle imha silahlarının yaygınlaşmasının kimseye yarar sağlamayacağı konusunda söylemlerde ve çağrılarda bulunmuştur (White House, 2009).

Obama, başkanlığa gelmesinin ardından, ABD’ye beklenenden çok daha fazla maliyeti bulunan Irak işgalini sonlandırmayı ve ABD askeri güçlerini Irak’tan geri çekmeyi amaçlamıştır. Bu bağlamda hazırlanan plan kapsamında 2010 Ağustos’unda gerçekleşmesi beklenen geri çekme süreci, yaşanan aksamalar neticesinde ve ABD-İrak Güvenlik Antlaşması çerçevesinde 2011 yılı sonunda tamamlanabilmiştir (Hook ve Spanier, 2014, s. 314).

Obama, başkanlığı döneminde Bush’un düşman ilan ettiği ve terörizm konusunda bir tehdit unsuru olarak gördüğü İran ile yakınlaşma yoluna gitmiştir. Bu yakınlaşma çerçevesinde ise Irak ve Afganistan’da siyasi istikrar sağlanması, El Kaide ve IŞİD ile mücadelede İran’ın desteğinin alınması amaçlanmıştır (Hurmi, 2010, s. 66).

Obama, Afganistan’a ilişkin olarak El Kaide terör

örgütüne karşı verilen mücadele çerçevesinde ittifaklar ve işbirlikleri oluşturmak suretiyle radikal terörist eylemleri önlemeye çalışmıştır (Jones, 2010). Bununla birlikte Afganistan’da verilen mücadeleyi güçlendirmek üzere Obama; savunma, diplomasi ve kalkınmaya ilişkin yeni stratejiler belirlemiştir. Bu doğrultuda savunmaya ilişkin olarak ülkede bulunan ABD askeri gücünün kapasitesinin artırılması; diplomasiye yönelik olarak Pakistan, Rusya, İran ve Orta Asya ülkelerinin bölgesel bir ortak güvenlik anlayışı çerçevesinde birleştirilmesi; kalkınmaya ilişkin olarak ise Afganistan ve Pakistan’a dış yardımlar vasıtasıyla destek verilmesi stratejileri uygulanması kararlaştırılmıştır (Hurmi, 2010, s. 69).

Arap Baharı sürecinde Arap ülkelerinin önemli bir bölümünde meydana gelen olaylarda Obama, doğrudan müdahaleci bir rol oynamak yerine BM ve NATO gibi uluslararası kuruluşlar nezdinde inisiyatif alınması fikrini benimseyerek politikasını şekillendirmiştir. Obama’nın bu tavrının arkasında savunmakta olduğu yumuşak güç kullanımı ile işbirliği ve ittifak odaklı dış politika anlayışı bulunmakla birlikte, pek çok araştırmacı tarafından ayrıca ABD’nin bu süreçte bir ikilem durumu yaşamış olduğu, bahsi geçen baskıcı ve otoriter liderler ile ABD arasında iyi ilişkiler bulunmasına rağmen ABD’nin genel olarak bir tarafsızlık politikası sergilemiş olduğu belirtilmiştir (Göngen, 2014, ss. 2-3).

Günümüz itibarıyla dünyanın gündemini güvenlik ve küresel terörizm çerçevesinde en çok meşgul etmekte olan konuların başında IŞİD sorunu gelmektedir. Obama’nın ABD başkanlığı döneminde Irak ve Suriye’de önemli toprak kazanımları elde ederek güçlenen IŞİD, dünya çapında düzenlediği terör saldırıları ile kısa bir zamanda mücadele edilmesi gerekli olan önemli bir terör grubu durumuna gelmiştir.

IŞİD’in Irak ve Suriye’de kısa bir zamanda büyümesi ve gelişmesi başta ABD olmak üzere Batı tarafından pek fazla önemsenmemiş ve bir tehdit unsuru olarak görülmeyp üzerinde fazla durulmamıştır. Ancak IŞİD’in yaptığı katliamlar,

infazlar ve terör saldırıları neticesinde ABD ve diğer batılı ülkeler IŞİD ile mücadele konusuna ilgi göstermeye başlamışlardır (Pirinççi, Orhan ve Duman, 2014, s. 12). Ancak Obama yönetimi daha çok Irak'taki IŞİD yapılanması ile mücadeleye öncelik verirken, Suriye'deki IŞİD yapılanması ile mücadeleye yönelik bir düşünce içerisinde bulunmamıştır (Kaplan, 2016).

IŞİD'in küresel terörizm hususunda önemli bir tehdit unsuru olduğunun kabul edilmesinin ardından Obama yönetimi, IŞİD ilerleyişini durdurmak üzere çeşitli stratejiler belirlemiştir. Bu doğrultuda IŞİD hedeflerine hava saldırıları düzenlenmesi, IŞİD ile mücadele etmekte olan tüm unsurlara destek sağlanması, IŞİD saldırılarının engellenmesi hususunda terörle mücadele kapasitesinin artırılması ve saldırılardan dolayı yerinden olmuş kişilere insani yardımların sürdürülmesi hususları benimsenmiştir. Bu doğrultuda ABD Irak'taki hedeflere yönelik hava saldırıları düzenlemiş, Irak ordusu ile Kürt birliklerini silahlandırma yoluna gitmiş, bununla birlikte herhangi bir kara harekatı düzenlenmeyeceğini açıklamış, IŞİD'e karşı uluslararası işbirliğinin artırılması hususunda Türkiye ve Arap ülkeleri ile görüşmeler düzenlenmiştir (Pirinççi, Orhan ve Duman, 2014, s. 12).

Obama'nın başkanlık döneminin son iki yılında IŞİD ile yoğun bir mücadele süreci yaşanmıştır. Suriye'de IŞİD'e karşı savaşan gruplar sürekli olarak silahlandırılırken, Irak'ta da önemli ilerlemeler sağlanmış, pek çok Irak şehri IŞİD'in elinden kurtarılmıştır. 17 Ekim 2016 tarihinde ise IŞİD'in Irak'taki en önemli merkezi konumunda bulunan Musul'a ABD'nin lojistik ve stratejik desteğiyle askeri bir operasyon başlatılmıştır (Duman, 2017, s. 14).

6 Şubat 2015 günü Obama tarafından günün şartları doğrultusunda geliştirilmiş olan yeni Ulusal Güvenlik Belgesi açıklanmıştır. Obama'nın ikinci kez bir doktrin ortaya koymasında; Ortadoğu'da yaşanan Arap Baharı süreci, Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesi,

ABD'nin Bingazi büyükelçiliğine terör saldırısı gerçekleştirilmesi, IŞİD'in ortaya çıkıp büyümesi ve ABD'nin Afganistan politikasından yaşanan değişimler etkili olmuştur. Bu yeni strateji kapsamında, 2010 doktrini ile paralel şekilde ABD'nin küresel siyasetteki lider konumuna vurgu yapılırken; ABD'nin güvenlik ve terörler mücadele politikasına ilişkin olası problemler ve çözüm önerilerinden ziyade, Obama'nın 6 yıllık iktidar sürecinde dış politika ve ulusal güvenliğe ilişkin olarak uygulamış olduğu politikalar anlatılmıştır (Quin, 2015, ss. 17-20). Belgede güvenilir konusu ile ilgili olarak ulusal savunma gücünün geliştirilmesi, iç güvenliğin kuvvetlendirilmesi, kitle imha silahları kullanımı ve yayılmasının önlenmesi, siber güvenlik hususları üzerinde durulmuş; küresel güvenliğin sağlanması hususunda başta NATO üyeleri olmak üzere, Asya-Pasifik'teki müttefik devletlerin önemine dikkat çekilmiştir (Grevi, 2015, ss. 2-5).

Bush Ve Obama Dönemlerinin Terörizm Üzerinden Karşılaştırılması

Makalenin bu bölümünde, ABD başkanları Bush ve Obama'nın dış politika yaklaşımları kapsamında terörizm konusunda uygulamış oldukları politikalar ve stratejilerin karşılaştırması yapılmaktadır.

Bush döneminin henüz başında gerçekleşen 11 Eylül saldırıları neticesinde Başkan Bush, terörle mücadeleyi dış politikasının temel gündem maddesi durumuna getirmiştir. Bu doğrultuda teröre destek veren, kitle iletişim silahlarına sahip olan tüm devletler potansiyel tehdit unsuru olarak görülmüştür. Bu bağlamda kendisini ABD adına insanlığın koruyucusu olarak gören Bush, önleyici savaş doktrini çerçevesinde, ABD'nin dünyanın herhangi bir yerinde bulunan ve teröre destek verme potansiyeli olan ülkeler ile gruplara karşı herhangi bir saldırı olmaksızın askeri müdahalede bulunabileceğini ilan etmiş ve neticesinde Afganistan ile Irak'a yönelik operasyonlarda bulunmuştur.

Obama ise başkan olmasını müteakiben ABD merkezli olarak gerçekleşen küresel ekonomik

krizin etkileri ile uğraşırken, dış politikada ise Bush'un aksine daha idealist ve yumuşak güç unsurlarına dayalı bir strateji takip etmiştir. Terörizm, aşırıcılık ve radikalizmle mücadele konuları Obama'nın da ana gündem maddelerini teşkil etmiş olmakla birlikte Obama; terörizm ile doğrudan askeri güç ile savaşmaktansa, teröre karşı savaşanlara lojistik ve maddi yardımlarda bulunmayı ve terörden zarar görenlerin yaralarının sarılması hususunda destekler sağlamayı yeğlemiştir. Bununla birlikte kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesi ve küresel terörle mücadele hususunda, Bush döneminin tek yanlı, baskın ve sert politikaları terk edilerek; Obama döneminde kitle imha silahları ve küresel terörle mücadele hususunda işbirliği, ittifak ve ortak mücadele ilkeleri çerçevesinde çok yanlı ve yumuşak güç politikaları uygulanmıştır. Obama, Bush döneminde Afganistan ve Irak'ta düzenlenen askeri operasyonların maliyetlerinden kurtulmak üzere ABD askerlerini bölgeden çekmiş ve Bush döneminde potansiyel tehdit unsuru olarak görülen İran ile de diplomasi yoluyla nükleer enerji konusunda uzlaşmaya çalışmıştır.

Bush döneminde gerçekleştirilen sert politikalar ve askeri müdahaleler neticesinde Ortadoğu bölgesi bir kaos ortamına sürüklenirken, Bush'un uygulamış olduğu politikaların ABD'de bir finansal krize yol açtığı, başta Ortadoğu olmak üzere tüm dünyada ise terörün ve IŞİD tehlikesinin giderek artmasına sebebiyet vermiş olduğu söylenebilmektedir. Obama ise göreve gelmesinin ardından Bush döneminin sorunları ile uğraşmak zorunda kalırken, döneminin henüz başında gerçekleşen finansal kriz ise Obama'nın öncelikle iç politikalar ve ekonomiye ağırlık vermesine yol açmıştır. Bununla birlikte yumuşak güç stratejisini benimsemiş olan Obama, her ne kadar kendi ulusal çıkarları doğrultusunda ABD askerini Afganistan ve Irak'tan çekerek ekonomik anlamda daha fazla kayıp yaşanmasını engellemiş olsa da, IŞİD'in Irak ve Suriye'de artan gücüne karşı koy(a)mamış ve bölgeye yeniden asker göndererek IŞİD'i yok etmeye yönelik bir strateji yerine, yalnızca bölgedeki

diğer güçleri destekleme kararı almıştır.

Sonuç

ABD Anayasası kapsamında dış politikaya ilişkin stratejileri yürütme görevi ABD Başkanına verilmiş durumdadır. Başkanların bu yürütme görevi her ne kadar çoğunlukla yasama organı olan Kongre'nin onayına tabi olsa da, ABD başkanları yürütme kararnamelemleri ile çeşitli kararlarını Kongre onayı olmaksızın uygulayabilmekte, bunun yanında kendi doktrinlerini ilan ederek ulusal güvenliğe ilişkin stratejilerini açıklayabilmektedirler.

Bu makale çerçevesinde de ABD başkanları George W. Bush ile Barack Obama'nın güvenlik ve terörizm konusuna ilişkin yaklaşımları ile ulusal güvenlik ve terörle mücadele hususundaki stratejileri ve uygulamaları karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir.

ABD siyasi tarihinde Cumhuriyetçilerin daha realist, Demokratların ise daha idealist dış politika anlayışına sahip oldukları gözlemlenmektedir. Bu doğrultuda Cumhuriyetçi Başkan Bush daha realist, agresif ve sert bir dış politika stratejisi ile ulusal güvenlik ve terörle mücadeleye ilişkin stratejiler belirleyip uygulamıştır. Demokrat Başkan Obama ise daha idealist ve yumuşak bir dış politika stratejisi çerçevesinde ulusal güvenlik ve terörle mücadeleye yönelik stratejiler şekillendirip uygulamaya geçirmiştir.

Bush döneminde gerçekleşen 11 Eylül saldırıları, Başkan Bush'un dış politika yaklaşımını, dolayısıyla da güvenlik ve terörle mücadeleye ilişkin stratejilerini şekillendiren temel faktör olmuştur. Bu doğrultuda Bush, ilan ettiği doktrini çerçevesinde önleyici savaş kavramından hareketle terörizme karşı mücadele etmek üzere dünyanın herhangi bir yerinde gerçekleştireceği askeri müdahalenin meşru olduğunu ve ABD'nin hakkı olduğunu savunmuştur.

Obama'nın dış politika yaklaşımı kapsamında güvenlik ve terörle mücadeleye ilişkin stratejilerinin temel belirleyicisi ise Bush

döneminde uygulanan politikaların olumsuz etkileri olmuştur. Bush'un Afganistan ve Irak'a yaptığı askeri müdahaleler ABD ekonomisine olumsuz etkide bulunurken, terörü bitirme amacıyla gerçekleştirilen bu operasyonlar IŞİD terörünün ortaya çıkmasına ve giderek büyümesine yol açmıştır. Bununla birlikte kötü ekonomi yönetimi sebebiyle ABD'de baş gösteren finansal kriz Obama döneminde ABD hem de dünya ekonomisini oldukça olumsuz şekilde etkilemiştir. Bu doğrultuda Obama ise, ekonomiyi düzeltmeye ve uluslararası arenada işbirliğine dayalı politikalar sergilemiş ve terörle mücadelede doğrudan müdahale yerine teröre karşı savaşımları desteklemek üzere yumuşak güç politikası uygulamıştır.

Sonuç olarak art arda gelen iki ABD Başkanının gerek genel dış politika vizyonları ve yaklaşımları, gerekse de ulusal güvenlik ve küresel teröre karşı mücadele yöntemleri oldukça büyük farklılıklar arz etmektedir.

KAYNAKÇA

Al Jazeera, 2015. 10 Soruda IŞİD, 15 Kasım, <http://www.aljazeera.com.tr/interaktif/10-soruda-isis> [erişim tarihi 13 Nisan 2017].

Altunısık, M., 2009. Ortadoğu ve ABD: yeni bir döneme girilirken. *Ortadoğu Etütleri*, 1 (1), ss. 69-81.

Apodaca, C., 2005. U.S. human rights policy and foreign assistance: a short history. *Ritsumeikan International Affairs*, (3), ss. 63-80.

Arı, T., 2000. *Amerika'da siyasal yapı: Lobiler ve dış politika*. İstanbul: Alfa Basım Yayım.

Arı, T., 2007. *Irak, İran, ABD ve petrol*. İstanbul: Alfa Basım Yayım.

Arıboğan, D.Ü., 2008. *Uluslararası ilişkiler düşüncesi: tarihsel gelişim*. İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları.

Arslan, Y., 2014. ABD ve İngiltere'de kamu diplomasisi uygulamalarının karşılaştırmalı

analizi. *Yüksek Lisans Tezi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi SBE.

Ataman, M. ve Gökcan, Ö., 2012. Bush dönemi Amerikan dış politikası: bir aşırı yayılmacılık denemesi. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 7 (2), ss. 199-229.

Aydın, M., (t.y.). Amerika dünyadan ne istiyor: ABD'nin yeni ulusal güvenlik stratejisi ve dış politikası, www.stradigma.com [erişim tarihi 11 Nisan 2017]

Bal, İ. ve Laçiner, S., 2004. Küresel terörle mücadelede ABD güvenlik politikalarının Türkiye'nin iç güvenliğine yansımaları, *21. yüzyılda Türk dış politikası* içinde. Bal,, İ. (Eds.). İstanbul: Nobel Yayınevi.

Bektaş, B., 2007. 11 Eylül 2001 terörist saldırısı neticesinde ABD'nin güvenlik algılamalarındaki değişiklik. *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Atılım Üniversitesi SBE.

Blum, W., 2013. *Emperyalizmin en ölümcül silahı demokrasi yalanı*. Duru, E. (Çev.). İstanbul: Say Yayınları.

Bozkurt, E., 2003. *Birleşmiş Milletler sisteminde kuvvet kullanımı*. Ankara: Nobel Kitabevi.

Callaway, R.L. and Matthews, E.G., 2008. *Strategic US foreign assistance: the battle between human rights and national security*. UK: Ashgate Publishing Limited.

Cengiz, İ.H., 2014. Arap Baharı ve Yasemin Devrimi'nin geldiği nokta, *Radikal*, <http://blog.radikal.com.tr/dunya/arap-bahari-ve-yasemin-devriminin-geldiginokta-76993> [erişim tarihi 12 Nisan 2017].

Çakmak, C., 2003. American foreign policy and september 11. *Perceptions*, (8).

Çiftçi, K., 2009. Soğuk Savaş sonrasında ABD: "rıza dayalı hegemonyadan imparatorluk düzenine. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (10), ss. 203-219.

- Çitlioğlu, E., 2007. Terörizm ve Küreselleşme, *Stratejik Analiz*, Aralık.
- Çolakoğlu, S., 2013. ABD'nin Arap Baharı algısındaki değişim. *USAK*, (http://www.usak.org.tr/kose_yazilari_det.php?id=2104&cat=344#VcT9T_ntm) [erişim tarihi 12 Nisan 2017].
- Dedeoğlu, B., 2006. ABD yeni ulusal güvenlik strateji belgesi açıklandı: ABD dostlarını yardıma çağırıyor. *Zaman*, 28 Mart.
- Dedeoğlu, B., 2008. *Değişen dünyada yeni dengeler*. İstanbul: İlgı Yayınları.
- Dedeoğlu, B., 2012. Uluslararası durum, *Türk dış politikası (1919-2012)* içinde. Çakmak, H. (Eds.). Ankara: Barış Kitap Basım Yayım.
- Diyanet İşleri Başkanlığı, 2015. *DAİŞ'in temel felsefesi ve dini referansları raporu*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Duman, B., 2017. Musul operasyonu ve Musul'un geleceği: fırsatlar ve riskler. *ORSAM*, Rapor No: 206, Ocak.
- Dunn, D.H., 2003. Myths, motivations, and misunderestimations: The Bush administration and Iraq. *International Affairs*, 79 (2).
- Embel, E., 2004. Hegemonya ve meşruiyet kavramları çerçevesinde Amerikan müdahaleciliği: Kore ve Kosova örnekleri. *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Ankara Üniversitesi SBE.
- Erhan, Ç., 1996. Ortaya çıkışı ve uygulamasıyla Marshall Planı. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 51 (1-4).
- Erhan, Ç., 2003. Yeni muhafazakarların gözüyle Türkiye'nin değişen vizyonu. *Görüş Dergisi*, (55).
- Ermağan, İ., 2012. Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD dış politikası - Obama dönemi ve AK Parti. *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 3 (2).
- Ertuğral, Y., 2013. Amerika'nın yeni ihtiyatlı dış politikası: "akıllı güç"ün Pasifik vizyonu. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Beykent Üniversitesi SBE.
- Gerges, F., 2001. *Amerika ve siyasal İslam*. İstanbul: Anka Yayınları.
- Gezici, A., 2009. *Barack Obama Türkiye konuşmaları*. İstanbul: Karakutu Yayınları.
- Göngen, M.A., 2014. Arap Baharı karşısında ABD'nin tutumu. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (33), ss. 2-14.
- Gözen, R., 2011. Uluslararası sistemde ABD, *Amerikan dış politikası* içinde, Gözen, R. (Eds.). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Gray, C. S., 2005. How has war changed since the end of the Cold War? *Parameters*, Spring.
- Grevi, G., 2015. The 2015 United States National Security Strategy, *FRIDE Policy Brief*, No:194.
- Güler, A., 2012. Soğuk Savaş sonrası Türkiye – ABD ilişkileri: bölgesel ve küresel etkileşim. *Yüksek Lisans Tezi*. Konya: Selçuk Üniversitesi SBE.
- Gürel, O., 2014. Yeni muhafazakarların dış politik perspektifi bağlamında İkinci Körfez Krizi'nin Türk-Amerikan ilişkilerine etkisi. *Yüksek Lisans Tezi*. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi SBE.
- Halatçı, Ü., 2006. 11 eylül terörist saldırıları ve Afganistan operasyonu'nun bir değerlendirmesi. *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 2 (7), ss. 80-98.
- Hook, S.W. ve Spanier, J., 2014. *Amerikan dış politikası: İkinci Dünya Savaşı'ndan günümüze*. İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Hurmi, A.B., 2010. Bush ve Obama karşılaştırması çerçevesinde Amerikan dış politikası analizi. *Alternatif Politika*, 2 (1), ss. 56-81.

- İsmayilov, V., 2014. 2000 yılı sonrasında ABD dış politikası kapsamında Azerbaycan. *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Turgut Özal Üniversitesi SBE.
- Jones, J.L., 2010. Remarks, *Washington Institute for Near East Policy*, 21 April, <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/remarks-national-security-advisor-james-l-jones-washington-institute-near-east-poli>. [erişim tarihi 10 Nisan 2017].
- Kandemir, E., 2011. ABD Başkanları G. W. Bush ve B. Obama dönemlerinde yayımlanan ulusal güvenlik stratejilerinde ittifak söylemleri ve S. Walt'un ittifak teorisi. *Savunma Bilimleri Dergisi*, 10 (2), ss. 122-151.
- Kaplan, F., 2016. Obama'nın dış politika karnesi. *Al Jazeera*, 4 Ocak, <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/obamanin-dis-politika-karnesi> [erişim tarihi 17 Nisan 2017].
- Keklik, S., 2011. Amerika Birleşik Devletleri dış politikasında dış yardımların rolü ve etkisi. *Yüksek Lisans Tezi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi SBE.
- Kızılkaplan, B., 2009. Obama, değişim ve yeni dünya'da Türkiye analizi. *BİLGESAM*, http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=382:obama-degisim-ve-yeni-dunyada-turkiye-analizi&catid=98:analizler-abd&Itemid=135 [erişim tarihi 18 Nisan 2017].
- Kocakenar, M., 2015. Amerikan dış politikasında idealizm realizm ilişkisi: çatışma mı işbirliği mi? *TASAM*, 5 Ağustos, http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/19550/amerikan_dis_politikasinda_idealizm_ve_realizm_iliskisi_catisma_mi_isbirligi_mi [erişim tarihi 24 Nisan 2016].
- Konuralp, E. 2013. *Ecevit ve milliyetçilik*. İstanbul: Togan.
- Köni, H., 2003. Amerikan ulusal güvenlik stratejisi. *Stratejik Analiz*, 4 (38).
- Krey, P., 2009. Foreign policy advice for Obama: non-interventionism! *Political Class Dismissed Blog*, <http://politicalclassdismissed.com/?p=3877> [erişim tarihi 15 Nisan 2017].
- Kurtbağ, Ö., 2010. *Amerikan yeni sağ ve dış politikası: hegemonya ekseninde bir analiz*. Ankara: USAK Yayınları.
- Laçiner, S. ve Ekinçi A., 2011. *11 Eylül sonrası Ortadoğu*. Ankara: Karınca Yayınları.
- Molla, A., 2009. Soğuk Savaş sonrası Körfez Krizleri ve Türkiye, ABD, NATO ilişkileri. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, (11), ss. 29-45.
- Özeren, S. ve Cinoglu, H., 2006. Terörizm ve Amerika Birleşik Devletleri: 11 Eylül öncesi ve sonrası terörle mücadele politikalarının değerlendirilmesi, *Terörizm: terör, terörizm ve küresel terörle mücadelede ulusal ve bölgesel deneyimler* içinde, İ. Bal (Der.), ss. 159-197, Ankara: USAK Yayınları.
- Özeren, S., Cinoglu, H. ve Sever, M., 2010. ABD'nin Afganistan ve Irak'ta terörle mücadele politikası. *UTSAM Rapor*, No:14.
- Özkan, A., 2006. 21. Yüzyılda ABD'nin küresel stratejileri. İstanbul: Tasarım Yayınları.
- Quinn, A., 2015. Obama's national security strategy predicting US policy in the context of changing worldviews. *Chatham House The Royal Institute of International Affairs*.
- Pirinççi, F., Orhan, O. ve Duman, B., 2014. ABD'nin IŞİD stratejisi ve Irak ile Suriye'ye olası yansımaları. *ORSAM Rapor*, No: 191.
- Reçber, S., 2007. Irak'a yönelik askeri müdahalenin uluslararası hukuk açısından geçerliliği. *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 4 (13), ss. 59-82.
- Renner, M., 2004. Büyük güçlerin petrolle dansı, *ABD saldırganlığı: Irak ve ötesi* içinde, C. Sarı (Der.), ss. 83-85, Ankara: Ütopya

Yayıncılık.

Sarı, B., 2012. Amerikan ulusal çıkarları ve Afrika. *Ankara Üniversitesi Afrika Çalışmaları Dergisi*, 1 (2).

Sümer, G., 2008. Amerikan dış politikasının kökenleri ve Amerikan dış politik kültürü. *Uluslararası İlişkiler*, 5 (19), ss. 119-144.

Taşdemir, F., 2006. *Uluslararası terörizme karşı devletlerin kuvvete başvurma yetkisi*. Ankara: USAK Yayınları.

Telatar, G., 2011. 11 eylül sonrası Amerikan dış politikasında hegemonyanın yeniden inşası. *Doktora Tezi*. Ankara: Ankara Üniversitesi SBE.

Topal, A. H., 2004. *Uluslararası terörizm ve terörist eylemlere karşı kuvvet kullanımı*. Ankara: Beta Yayınları.

Tunç, H., 2004. *Amerika'nın Irak savaşı*. İstanbul: Harmoni Yayınları.

Türkmen, F., 2005. ABD'nin dış politikası: devamlılık ve değişim. *Doğu Batı*, 8 (32), ss. 157-181.

Uçarol, R., 2010. *Siyasi tarih 1978-2010*. İstanbul: Der Yayınları.

White House, 2009. Remarks by President Obama to the Turkish Parliament, http://www.whitehouse.gov/the_press_office/Remarks-By-President-Obama-To-The-TurkishParliament/. [erişim tarihi 14 Nisan 2017].

Yaman, D., 2005. 11 eylül sonrasında ABD: algılamalar, psikolojik yansımalar ve yasal düzenlemeler. *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 1 (1).

Yaşar. 2015. George W. Bush ve Barack Obama dönemi ABD'nin İran'a yönelik dış politikasının karşılaştırmalı analizi. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: İstanbul Medeniyet Üniversitesi SBE.

MAKALE GEÇMİŞİ

Gönderim: 27.11.2017

Düzeltilme: -

Kabul: 04.12.2017

TANZİMAT'TAN ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNE TÜRK TOPLUMSAL VE SİYASAL YAŞAMINDA ÖNE ÇIKAN KADINLAR

Öz

Batı dünyasında ortaya çıkan feminist hareketlerle birlikte, kadının toplumsal, siyasal ve ekonomik süreçlerdeki yeri sorgulanır hale gelmiştir. Buna paralel olarak Tanzimat döneminden başlayarak Cumhuriyet'e uzanan süreçte, Türk toplumsal hayatında da kadının " kamusal alan"a dahil olabilme çabaları görülmüştür. Bu makalede, Osmanlı-Türk modernleşmesinde ortaya çıkan kadın hareketleri ve öncü kadınların çalışmaları incelenerek, Osmanlı-Türk modernleşmesinde kadının toplumsal, siyasal ve ekonomik kazanımlarının modernleşme sürecinin doğal sonucu olarak mı yoksa kadın hareketleri ve öne çıkan kadınların çabaları sonucu mu elde edildiği; Türk toplumunun modernleşme çabalarında ve Türkiye'de kadın kimliğinin oluşmasında bu hareketlerin ne derece etkili olabildiği tartışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: *kadın hareketleri, modernleşmede öncü kadınlar, Osmanlı-Türk modernleşmesi, Türkiye'de kadınlar*

Mehtap Hamzaoğlu*

lectiō
socialis

*İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, Yüksek Lisans Öğrencisi

ARTICLE HISTORY

Submitted: 27.11.2017

Resubmitted: -

Accepted: 04.12.2017

PROMINENT WOMEN IN TURKISH SOCIOPOLITICAL LIFE FROM TANZIMAT TO EARLY-REPUBLICAN ERA

Abstract

Women's role in social, political, and economic lives started being questioned after the feminist movements in the western world. Concordantly, from the Tanzimat reform era to establishment of the Republic of Turkey, women's effort to involve in public realm in Turkish society was seen. In this article, feminist movements in Ottoman–Turkish modernization and leading women's efforts are analyzed. In Ottoman–Turkish modernization, it is also analyzed that whether the social, political, and economic achievements of women were the natural results of Ottoman-Turkish modernization or the results of feminist movements and leading women's efforts. Additionally, in modernization efforts of Turkish society and formation of identity of women, the effect of feminist movements is discussed.

Key Words: *women in modernisation, women's movements, prominent women in Turkey*

Mehtap Hamzaoğlu*

lectiō
socialis

* İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi, Department of Political Science and International Relations, Master's Student

Giriş

On sekizinci yüzyılın sonlarında Batı dünyasında ortaya çıkan feminist hareketlerle birlikte toplumsal, siyasal ve ekonomik süreçlerde kadın olgusu giderek daha fazla dikkat çekmeye başlamıştır. Sanayi Devrimi ve ardından Fransız Devrimi'nin etkisiyle toplumların sosyal, siyasal ve ekonomik açıdan yeniden yapılanması sürecinde kadının insan hakları açısından bireyselliği, özgürleşmesi, konumu, statüsü, kadın hakları vb. olgular giderek Batı dışındaki dünyada da kadın hareketlerinin doğmasına yol açmıştır.

Bu çerçevede, Tanzimat döneminden Cumhuriyet'e uzanan süreçte Türk toplumsal, siyasal ve ekonomik hayatındaki değişim ve dönüşüm süreçlerinde kadının "kamusal alan"¹ dahil olma çabalarıyla şekillenen kadın hareketleri ve bu bağlamda öne çıkan kadınlar Türkiye'de kadın kimliğinin oluşumunda önemli bir rol üstlenmiştir.

Cumhuriyet dönemiyle birlikte modernleşme çabalarının önemli ve radikal nitelikteki kısmını teşkil eden kadın konusu, yeni bir ulus yaratma sürecinde kadına yüklenen toplumsal anlamı ve bu dönemde yeni kadın kimliğinin oluşum sürecini de etkilemiştir.

1 "Kamusal alan" kavramı "resmi" ve "özel" olmak üzere en azından iki farklı alanın daha varlığını gerektirmektedir. Ayrıca bu kavram, sivil toplum kavramıyla da çakışmaktadır. Batılı toplumlardan farklı dinamiklere ve kültürel çerçevelere sahip Batılı olmayan toplumlarda iktidar mücadelelerinin özgül biçimde gerçekleştiği kamusal alanlar bu dinamik ve çerçevelerle belirlenir (Konuralp, 2016, s. 31). Dolayısıyla, kamusal alana dair değerlendirmeler, sivil toplumun gelişmişlik düzeyi ve ilgili toplumun tarihsel ve kültürel bağlamı dikkate alınarak yapılmalıdır. Bu makalede de Batılı olmayan bir toplumsal yapıya sahip Osmanlı toplumundan modern Türkiye'ye geçiş süreci ele alındığından Osmanlı-Türk modernleşmesinin özgünlüğü önem taşımaktadır.

Bu makalede, Tanzimat döneminden başlayarak Osmanlı-Türk modernleşmesinde kadının rolü, Cumhuriyet reformlarının Türkiye'deki kadın hareketleri açısından önemi, Türk kadınlarının toplumsal, siyasal ve ekonomik haklarını elde edişlerinde siyasal bir özne olarak ne derece etkili oldukları, Cumhuriyet'in modernleşme ve ulus-devlet oluşturma projesindeki kadınların yeri ele alınmaktadır.

Makalede kullanılan dönemleme şu şekildedir: Birinci alt bölümde anlatılan Geç Osmanlı dönemi olarak adlandırdığım dönem, Tanzimat, Birinci ve İkinci Meşrutiyet ile Birinci Dünya Savaşı dönemlerini kapsamaktadır.

İkinci alt bölüm, Birinci Dünya Savaşını takiben başlayan Milli Mücadele dönemini içermektedir. Üçüncü alt bölümde ise Erken Cumhuriyet dönemi olarak adlandırdığım ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan 1930'ların ortalarına kadar olan sürecin değerlendirmesi yapılmaktadır.

Geç Osmanlı Döneminde Kadın

Henüz tarım ekonomisine özgü koşulların tam anlamıyla yerleşmediği İslam öncesi Türk toplumunda kadın ile erkek arasında aile içi ilişkilerde, çocuğun eğitiminde, mülkiyet hakkının ve siyasal hakların kullanımında görece eşitlik söz konusuyken; 11. yüzyıldan itibaren Türk kadını açısından durumun dramatik bir biçimde değişmeye başladığı görülmektedir. Bir yandan göçebelikten yerleşik tarım toplumuna geçiş sürecinin zorlaması, diğer yandan İslam dininin yayılmasına ve toplumsallaşmada bir ideoloji haline gelmesine koşut olarak İslam öncesi Türk kültürünün değerlerinin terk edilmesi, kadının bireysel ve toplumsal konumunu günden güne geriletmiştir (Kaymaz, 2010, s. 337).

Kadının statüsündeki bu dramatik düşüş, Doğu-İslam toplumlarına özgü bir durum değildir. Hristiyan Batı toplumlarında da durum aşağı yukarı aynıdır. Ancak Batı, 15. yüzyıldan itibaren tarımsal ekonomiden önce ticaret, sonra sanayi ekonomisine doğru gelişen bir

evrim geçirmiş; buna bağlı olarak da dinsel ideolojinin dar kalıpları aşılmaya, aklın ve bilimin ışığında gelişen yeni bakış açıları toplumsal yaşama egemen olmaya başlamıştır. “Rönesans”, “Reform” ve “Aydınlanma” kavramlarında ifadesini bulan bu süreç, bireysel hak ve özgürlükleri, özgür düşüncüyü, akla ve bilime dayanan toplumsal-siyasal felsefeleri geliştirmiştir.

Sanayi Devrimi'nin sonucunda kadının çalışma yaşamında etkin biçimde yer almaya başlamasıyla birlikte kadının toplumsal statüsü de yükselmeye başlamıştır (Kaymaz, 2010, s. 336). Elbette gerek Doğu kültürlerinde gerekse Batılı kültürlerde binlerce yıllık erkek egemen toplumsal ve siyasal allayışın aşılması kolay olmadığı gibi, bunun için verilecek mücadele de kısa olmayacaktı.

Tanzimat dönemine kadar Osmanlı toplumunda Müslüman kadının hukuki statüsü şeriat hükümlerine göre belirlenmiş ve kadının toplumsal statüsü ve kadın hakları konusunda somut bir gelişme hiç olmamıştır. Tanzimat'tan sonra ise çok sınırlı bir biçimde de olsa, kadınların eğitim ve çalışma yaşamına girmesine yönelik bazı adımlar atılmıştır.

Bu çerçevede, 1842'de *Askeri Tıbbiye*'ye bağlı *Ebelik Okulu*, 1869'da *Kız Sanat Okulu (İnas Sanayi Mektebi)*, 1870'de *Kız Öğretmen Okulu (Darülmualimat)* açılmış ve kız çocuklarının ilk ve ortaokul (iptidai ve rüştiye) eğitimi görmelerinin önü açılmıştır. 1913-1914'te kızlar için ilk lise *İstanbul İnas Sultanisi* adıyla İstanbul'da açılmış, 1915 yılında *İstanbul Üniversitesi*'nde (*Darülfünun*) kadınlar için haftada dört gün olmak üzere muntazam konferanslar verilmeye başlanmıştır. Aynı yıl *İnas Darülfünunu* adı altında kızlar için bir yükseköğretim kurumunun kurulmuştur (Gökçimen, 2008, s. 10). 1897 yılında kadınlar ücretli işçi ve 1913 yılında ise ilk kez devlet memuru olarak çalışmaya başlamıştır (Gökçimen, 2008, s. 11). Bütün bu adımlar, dönemin yönetimi tarafından kadınlar için iki mesleğin uygun görüldüğünü ortaya koymaktadır: Ebelik (hemşirelik) ve öğretmenlik (Kaymaz, 2010, s. 335).

Bu devirde yapılan genel hukuk reformlarından kadınların da istifade ettiği şüphesizdir. 1847'de çıkartılan bir *irade-i seniyye*² ile esirlerin alım-satımı yasaklanıp, İstanbul'daki esir pazarı kapatılırken; bunu, 1854'te beyaz esirlerin, 1857'de siyah esirlerin alım-satımını yasaklayan kararlar takip etmiştir. Ancak, bu kararların uygulama alanına geçirilmesi pek kolay olmamıştır. Zira Kafkasyalı kızların alım-satımı uzun süre devam etmiştir. Miras hukuku alanında ise yine 1847'de çıkarılan bir *irade-i seniyye* ile oğlan-kız evlat arasındaki eşitsizlik giderilmiş ve bu husus 1858 yılında yapılan *Toprak Hukuku Islahatı* ile de genişletilerek mirasta cinsiyete bakılmaksızın kız ve oğlan çocuklara eşit haklar tanınmasını sağlamıştır. Bu kanunla beraber daha evvelki devirlerde evlenen kızlardan alınan “gelinlik vergisi” de kaldırılmıştır (Kodaman, 1990, s. 143)

Diğer taraftan bu dönemde ve takip eden Birinci Meşrutiyet döneminde kadınlar ilk kez cılız da olsa seslerini duyurmaya başlamışlar ve 1869 yılından başlayarak Cumhuriyet dönemine kadar kırka yakın kadın gazete ve dergisi çıkartılmıştır. Bu yayınlar, kadınlar için kendilerini birey olarak ifade etme, sorunlarını dile getirme, taleplerini gündeme getirmede önemli bir mecra olmuştur.

İlk kadın dergisi *Terakki-i Muhaderat* (Kadınların İlerlemesi) 1869'da, sahibi ve yazarları kadınlardan oluşan ilk kadın dergisi *Şükûfezar* 1886'da, başyazarı ve yazar kadrosu kadınlardan oluşan ilk kadın gazetesi *Hanımlara Mahsus Gazete* ise 1895'te yayımlanmaya başlanmıştır. İlk kadın derneği olan *Şefkat-i Nisvan* (Kadın Sevecenliği) ise 1898'de Emine Semiye (Önasya) Hanım³ ve

2 Osmanlı İmparatorluğu'nda özel veya resmi bir konu hakkında verilen padişah emri.

3 Tanzimat döneminin önde gelen devlet adamı, tarihçi ve hukukçu Ahmet Cevdet Paşa'nın kızlarından olan Emine Semiye Hanım (1864-1944) kardeşi Fatma Aliye'yle birlikte Osmanlı kadın hareketi içerisinde önemli bir yere sahiptir. Batı'da eğitim gören ilk Türk kadınlara

arkadaşları tarafından Selanik'te kurulmuştur (Kaymaz, 2010, s. 338).

İkinci Meşrutiyet dönemine gelindiğinde hızlanan modernleşme sürecinde Osmanlı toplumunda kadının toplumsal kimliğinin kazandırılması her geçen gün daha da artan bir öneme sahip olmuştur. İkinci Meşrutiyet'in ilan edilmesiyle oluşan özgürlük ortamında artık aydın Osmanlı kadınları da kendileriyle ilgili meselelere duyarsız kalamayarak gazetelerde, dergilerde, edebiyatta görünür hale gelerek kadınlığa ait sorunlarını çeşitli yayın organlarında dile getirmişler ve bu sorunlara yönelik çözüm arayışlarına girmişlerdir. Böylece aydın Osmanlı kadınları, ortak bir kadınlık bilinci ve ortak bir "kadınlık mefkûresi" (kadınlık ülküsü) geliştirmişlerdir (Karaca, 2013, s. 1483). Aydın Osmanlı kadınlarının bu dönemde seslerini topluma ulaştırdıkları önemli bir gelişme, 1913'te çıkarılmaya başlanan *Kadınlar Dünyası* dergisidir. Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk feminist kadın dergisi olan *Kadınlar Dünyası*'nı kendi özel servetiyle kuran kişi derginin imtiyaz sahibi Nuriye Ulviye (Mevlan-Civelek) ve sorumlu müdürü de Emine Seher'dir. 4 Nisan 1913'ten 1921'e dek Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı yüzünden kesintilere uğrasa da yayın hayatını sürdürmüş olan dergi ilk yüz sayısını günlük olarak, daha sonra haftalık olarak, savaş yıllarında ara verildiyse de 1921 yılına dek 9 yıl süreyle çıkarılmıştır.⁴ Feminist olduğunu

rından biri olarak Fransa ve İsviçre'de yedi yıl psikoloji ve sosyoloji eğitimi almıştır. Dernek faaliyetlerinin yanı sıra, gazetecilik de yaparak kadın ve toplum konusundaki siyasi ve edebi düşüncelerini dile getiren Emine Semiye Hanım, Balkan Savaşları'nda hemşirelik yapmıştır. Hayatının sonuna kadar İstanbul'da ve Anadolu'nun çeşitli şehirlerinde kız okullarında Türkçe ve edebiyat öğretmenliği yapmıştır (Karaca, 2013).

4 Çerkes kökenli bir aileden gelen Nuriye Ulviye Hanımefendi'nin (1893-1964) ailesi Kafkasya'dan Ruslar tarafından sürülmüş, deniz yoluyla önce Trabzon'a, ardından da Çerkesle-

açıkça dile getiren dergi, "kadınların hak ve hukuku tanınmadıkça erkek yazılarına yer verilmeyeceği" ilkesi ile yayın yapmıştır. Aynı zamanda *Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti*'nin de basın-yayın organı durumunda olduğundan, cemiyetin üyesi kadınlar burada yeni fikirler taşıyan yazılar kaleme almışlardır. Dergide yayımlanan yazılar bir yandan eski gelenek, göreneklere ve bâtil fikirlere şiddetle hücum ederken; diğer yandan, kadın eğitimi ve öğretimi, evlenme, sanayi, kıyafet, hürriyet gibi-kadını ilgilendiren konuları içermekteydi (Kodaman, 1990, s. 172). Bu yazıların söz konusu dönemde önemli etkileri olmuş ve kadın haklarının elde edilmesi için yapılan çalışmalara bu dergide de ön ayak olmuştur. O zamana kadar imparatorlukta Müslüman kadınların fotoğrafı hiçbir yerde basılmaz ve görülmez iken, bu dergi büyük bir cesaretle ilk defa Müslüman kızlarının fotoğraflarını yayınlamıştır ki o devir için bu hareketler devrim niteliği taşıması bakımından üzerinde durulmaya değerdir. Bu ilk hareket üzerine, diğer dergi, gazete ve mecmualar da Müslüman kadınların resimlerini yayınlamaya başlamışlar. Bu gibi yenilikler şüphesiz İkinci Meşrutiyet dönemi Osmanlı toplumunda tam bir tasvip görmemiş ve eski anlayışı yıkamamıştır, fakat eski anlayış gittikçe zorlanmaya başlamıştır (Kodaman, 1990, s. 173).

İkinci Meşrutiyet'in getirdiği fikir akımları, özellikle kadının eğitilmesi konusunda birleşmiştir. İslamcılara göre kadın eğitilirse iyi bir ev hanımı olacak, Batıcılara ve Türkçülere göre ise eğitim, kadının sosyal hayata girmesi için de gerekli olacaktır. Bu amaçla kızlara meslek kazandıracak okullar açılmıştır. Kadınların sosyal hayata girmesi üzerine aile hukukunda düzenlemeler yapılmıştır. 1917'de *Aile Hukuku Kararnamesi* çıkarılmıştır.

re yerleşebilecekleri yerlerden biri olarak gösterilen Gönen'e yerleşmişlerdir. Küçük yaşta saraya verilen ve saray terbiyesiyle yetişen Nuriye Ulviye Hanımefendi, kadın hakları olarak mücadeleci ve eylemci kişiliğiyle öne çıkacaktır (Akkent, 2012).

Buna göre evlenme ve boşanma devlet iznine bağlanmıştır. Evlenme yaşı kadında 17, erkekte 18 yapılmıştır. İkinci evlilik kadının iznine bağlanmıştır. Yine bu dönemde sosyal alanda kadın hakları tartışılırken aynı zamanda kadınlar; çarşafı çıkarmak, tiyatroya gitmek, çalışmak, eşleriyle aynı arabaya binmek istedikleri için sosyal baskı altına girmişlerdir (Şahin ve Şahin, 2013, s. 55).

İkinci Meşrutiyet döneminde dönemin en etkili kadın hakları savunucuları, Ziya Gökalp ve Celal Nuri'dir. Celal Nuri, 1915 yılında yazdığı *Kadınlarımız* adlı kitabında, kadınların içinde bulunduğu durumu Osmanlı İmparatorluğu'nun zayıflamasının temel nedeni olarak tanımlamakta ve yarısı tutsaklık altında yaşayan bir ulusa özgür denemeyeceğine dikkat çekerken (Kaymaz, 2010, s.339); Ziya Gökalp ise, İslam dininin kadınlarla ilgili olumsuz yaklaşımını, müfessirlerin yorum hatası olarak görmekte ve *Meslek Kadını* adlı şiirinde "*kadın yükselmezse alçalır vatan*" dizeleriyle konunun önemine dikkat çekmektedir (Yılmaz, 2008). Nihayet, döneme ait yazılarda kadın haklarıyla ilgili olarak ön plana çıkan başlıca sorunlar ise şu noktalar üzerineydi: Tesettür (örtünme) konusu, evlenme-boşanmada kadına söz hakkı tanınmaması ve birden çok kadınla evlilik, miras hakkında ve mahkemedeki tanıklıkta kadının erkekle eşdeğer tutulmaması, kadının çalışma yaşamına yeterince katılamaması, kadının siyasal alanda erkeklerle eşit haklara sahip olmaması (Kaymaz, 2010, s. 339).

İkinci Meşrutiyet'le birlikte, her alanda olduğu gibi kadın hakları alanında da düşünsel-siyasal gelişmeler belirgin bir hız kazanmış ve kadın derneklerinin sayısı da hızla artmaya başlamıştır. İlk kurulan dernekler doğrudan doğruya kadın haklarını savunan derneklerden ziyade, genellikle savaşın yaralarını sarmak üzere yardım yapma amaçlı kurulmuştu. Bu durum, dernek kurma konusundaki yasal mevzuatın sınırlandırıcı hükümlerinden kaynaklanmaktaydı. Türk toplumunun ilk anayasası niteliği taşıyan 1876 tarihli *Kanun-ı Esasi*'ye, 21 Ağustos 1909 tarihinde eklenen 120. Madde ile dernek kurma hak ve özgürlüğü

anayasal güvence altına alınmasına rağmen, söz konusu kanunun 3. maddesi "*kavmiyet ve cinsiyet esas ve unvanları ile siyasi cemiyetler teşkili memnudur*" hükmünü içermekteydi (Arslan, 2010, s. 60). Dolayısıyla kadın haklarını savunmak amacıyla kurulan dernekler aslında kanunla çelişmekteydi. Yine de, bu nitelikteki az sayıda dernek, yasal dayanağı bulunmayan fiili birer varlık olarak o dönemde kurulmuşlardır.

Öte yandan, yardım derneği adı altında kurulan kadın dernekleri de kadın haklarına büsbütün ilgisiz kalmamışlardır. Bu örgütlenme sürecini hızlandıran ana etmen ise savaşlardır. Balkan Savaşları ile başlayıp, Birinci Dünya Savaşı sonuna kadar süren dönemde çoğunlukla yardım derneği görüntüsü altında çok sayıda kadın derneği kurulmuştur. Bu dernekler bir taraftan orduya ve donanmaya lojistik destek sağlarken, diğer taraftan şehit çocukları ve kadınlarına yardım ve meslek kazandırmak çabası içerisinde olmuşlardır. Bu derneklerin kurucuları ve faal üyeleri arasında isimleri öne çıkan kadınlar, Fatma Aliye⁵, Halide Edip

5 Ahmet Cevdet Paşa'nın kızı olan ve Avrupa kültürü ile yetişen ilk Türk kadın romancı olan Fatma Aliye (1862-1936), 20 yıl kadar basın hayatında roman, hikâye ve makaleleri ile yer almış, eserlerinden bir kısmı Fransızca, İngilizce ve Arapçaya çevrilmiştir.

Hayatını kendi emeği ve mesleği ile kazanan "hür ve bağımsız Türk kadınlarını" tasvir etmesinin yanında, yaşadığı dönemde sosyal konularda da bütün kadınları hizmete çağırان önemli bir kişiliktir. Fatma Aliye Hanım, 1897'de Yunanlılarla yapılan savaşta yaralılar başta olmak üzere Osmanlı askerlerine yardım etmek için *Tercüman-ı Hakikat*'te makaleler yazmış, bu makalelerin etkisiyle halk tarafından askere yardım malzemeleri toplanmıştır. Bu özverisinden dolayı, Fatma Aliye Hanım, 1899 yılında II. Abdülhamit tarafından ikinci rütbeden şefkat nişanı ile ödüllendirilmiştir. Keza, Balkan Savaşları sırasında Rumeli'de cephedeki askerlere yardım amacıyla Fatma Aliye'nin başkanlığında kurulan ve Rumeli sınırındaki askerlere kıyışlık giyecek kampanyası açan "Cemiyeti İm-

Adıvar, Nezihe Muhiddin⁶, Nuriye Ulviye'dir (Kaymaz, 2010, s. 338).

Birinci Dünya Savaşı'na Osmanlı İmparatorluğu'nun katılması ile toplum hayatında yeni bir durum meydana gelmiştir. Askere giden erkeklerden açık kalan bazı memurluklara kadınların tayin edilmesi zorunluluğu doğmuş, savaş sonrası azalan erkek nüfusun fabrikalarda, tarlada vs. alanlarda bıraktığı boşluk kadınlara çalışma olanakları hazırlamış, hastanelerde, posta tekel idaresinde, laboratuvarlarda ve diğer bazı işlerde kadın çalışan sayısı artmıştır (Gökçimen, 2008, s. 11). Dolayısıyla Balkan Savaşları ve özellikle Birinci Dünya Savaşı'yla birlikte Osmanlı toplumunda kadın cephe gerisi işlerde ve bir ev hanımı olarak yaşadığı evinde eskisinden daha çok çalışma mecburiyeti hissetmiştir. Burada hemen belirtmek gerekir ki, Türk kadını, gerek Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemi fikir hayatında gerekse de savaşlarda daima pasif bir alanda tanımlana gelmiştir. Balkan Savaşı'nda ve Birinci Dünya Savaşı'nda Türk kadını, hasta bakıcılığı ile levazım malzemeleri tedarikçisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda, Birinci Dünya Savaşı'nın çetin şartları içerisinde, 1915'te Ahmet Cemal Paşa'nın emriyle kadınlar için bir çeşit mecburi hizmet kanunu kabul edilmiştir. Bu kanun çerçevesinde, bu dönemde *Osmanlı Kadınları*

Çalıştırma Cemiyeti İslâmiyesi ve İstihlak-ı Milli Kadınlar Cemiyeti aracılığıyla, "Amele Taburları"nda çalışacak Müslüman kadınlar sağlanmıştır (Şahin ve Şahin, 2013, ss. 53-54).

Buraya kadar incelediğimiz Tanzimat'tan Meşrutiyet'e ve Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar olan dönemde Türk kadının toplumsal ve siyasal yaşamda varlık gösterme mücadelesi, bu dönemi takip eden Milli Mücadele ve Erken Cumhuriyet dönemlerindeki gelişme ve kazanımların zeminin hazırlanmasını sağlamıştır. Bir sonraki alt bölümde de Türk kadının mücadele ruhunun simgeleştiği Milli Mücadele dönemindeki gelişmeler özetlenecektir.

Kurtuluş Savaşı Döneminde Kadın

Türk kadınının evin dışında çalışmaya başlamasındaki en önemli etkenlerden biri Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı sonucu ülkenin içine düştüğü ağır sosyo- ekonomik bunalımdır. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Müslüman kadınlar tüm baskıcı kurallara rağmen zaruret sonucu çalışma hayatına dahil olmuşlardır. Bu çerçevede Kurtuluş Savaşı yıllarında, toplumdaki her sınıf, erkeğiyle ve kadınıyla bu mücadeleye maddi ve manevi destek vermiştir. İnci Enginün (1998, s. 505), Türk kadınının, Milli Mücadele döneminde buldukları durum ve faaliyetleri bakımından şöyle gruplandırmaktadır:

- i. İşgal bölgesinde kalan kadınlar. Bu kadınlar, maruz kaldıkları tecavüz ve taarruzlar dolayısıyla erkekleri göreve çağırarak mazlum kadınlardır. Bunlar sadece mevcudiyetleriyle değil, hazin akıbetlerinin ebedileştirdiği ruhlar olarak da milleti uyandırmışlardır.
- ii. Bizzat eline silah alarak savaşa katılan kadınlar
- iii. Başta Halide Edip olmak üzere geniş kitleyi uyandırmak için, dernekler vasıtasıyla veya yazı faaliyetleriyle seslerini duyuran kadınlar.
- iv. Bunların dışında bu faaliyete biraz moda diye bakan ve o yüzden katılan, İstanbul sosyete hanımları ile bu faaliyetin dışında kalanlar kadınlar.

dadiye" II. Meşrutiyet döneminin ilk kadın kuruluğu olarak tarihe geçmiştir (Şahin ve Şahin, 2013, ss. 55-56).

6 Osmanlı feminizminin öncü kişiliklerinden biri olarak Nezihe Muhiddin, Batı'nın etkinliklerini, yayınlarını izlediği Şair Nigar, Fatma Aliye ve Halide Edib'in de içinde yer aldığı büyük kadınlar kuşağının son üyesidir. Nezihe Muhiddin, Osmanlı'daki kadın hareketini Cumhuriyet'in ilk yıllarında da devam ettirmiş, kadınların çeşitli sorun ve hak talepleri üzerine eğilmiş ve en önemlisi de Kadınlar Halk Fırkası'nın kurucusu ve ilk başkanı olmuştur.¹⁰ Şubat 1958 tarihinde İstanbul'da yalnız ve unutulmuş bir durumda La Paix Ruh Hastalıkları Hastanesi'nde vefat etmiştir. (Atakan, 2013; Kardaş, 2015).

Enginün'e (1998, s. 505) göre, bu son grup, bu kutsal mücadelenin ateşini ve manasını anlayamamış kişilerdir.

Kurtuluş Savaşı dönemi, kadınların ekonomik hayata filen girmelerinin ötesinde kitlesel bir biçimde politik mücadeleye de katıldıkları bir dönem olma özelliği taşımaktadır. İzmir ve sonrasında İstanbul'un işgalinden itibaren, değişik sınıflardan/statülerden kadınların örgütlenmeye başladıkları, siyasi miting ve gösterilere katıldıkları, kürsülerden halka seslendikleri görülmektedir. Bu bağlamda, 15 Mayıs 1919'da İzmir'in işgalini izleyen günlerde İzmir ve İstanbul'da düzenlenen protesto mitinglerinde gerek konuşmacıların gerek dinleyicilerin çoğunluğu ulusal çıkarlarının bilincindeki kadınlardan meydana gelmiştir. Bu mitinglerden ilki olan ve 19 Mayıs 1919 günü *İnas Darülfunu*'nun öğrencileri ile *Asri Kadınlar Cemiyeti* üyeleri tarafından düzenlenen Fatih'teki mitinge binlerce kişi katılmış ve bu mitingde dönemin en ünlü kadın hatiplerinden Halide Edip⁷, Meliha Hanım ve Naciye Hanım konuşmuştur. Bu mitingde, o güne kadar miting, milli tezahürat gibi toplantıları bilmeyen Osmanlı halkı ilk defa Fatih Meydanı'nda toplanmıştır. Bu miting sonrası, Halide Edip ve iki öğrenci padişaha gitmek için görevlendirilmiş ancak padişah görüşmeyi kabul etmeyince, dileklerini

7 Üsküdar Amerikan Lisesi'nden diploma alan ilk Müslüman kadın olan Halide Edip Hanım (1884-1960), ünlü bir kadın yazar ayrıca siyasi bir lider olmasının yanında öğretmenlik yapan ilk Türk kadınlarından biridir. 1917'de Beyrut'ta, Şam'da kız okulları açmış, burada müfettişlik yapmıştır. 1918-1919'da Darülfunun'da dersler veren Halide Hanım, gazete ve dergilerde yazılar yazarak yeni toplumsal yasama kadınların uyum sağlamalarına yardım etmek için Taâl-i Nisvan Cemiyeti'ni kurmuştur. Anadolu'ya geçtikten sonra cephede görev alarak Başçavuş rütbesi almış ve TBMM Hükümeti kurulduğunda Maarif Bakanı görevini üstlenmiştir. Halide Edip'in başarıları o dönemde yabancı basında da yer almıştır (Arabacı, 2007).

yaverlerine iletmişlerdir. Ayrıca, Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Woodrow Wilson'a işgali protesto eden telgraflar çekilmiştir. Yine Halide Edip, 23 Mayıs 1919 günü Sultanahmet Meydanı'nda da, çoğunluğunu her katmandan kadınların oluşturduğu iki yüz bin kişilik bir kalabalığa seslenerek onlara bağımsızlık yemini ettirmiştir (Şahin ve Şahin, 2013, ss. 61-63). Buradaki konuşmasından sonra hakkında yakalanma emri çıkan Halide Edip, eşi Adnan Bey ile Anadolu'ya geçecektir.

Sultanahmet Meydanı'nda düzenlenen ikinci mitingde konuşan Şükûfe Nihal (Başar)⁸ ise "*Aziz vatan beşiğimiz sendin, mezarımız yine sen olacaksın*" sözleriyle halkın en derin duygularına dokunurken, 13 Ocak 1920'de Sultanahmet Meydanı'nda "*İstanbul Türktür ve Türk Kalacaktır*" adlı mitingde konuşan Nakiye (Elgün) Hanım da⁹ Türklerin Avrupalılara terk

8 Üniversite mezunu ilk Türk kadını olan Şükûfe Nihal (1896-1973), Darülfunun'un Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü'nün erkek öğrencileri bölümüne geçerek 1919'da Erkek Üniversitesi'nden mezun ilk Türk kadını olmuştur. Henüz kadın haklarının tartışıldığı dönemde yazıları, eğitime bakışı, evlilik görüşü ve yazarlığı ile bu çabada değerli bir yer edinmiştir. Üniversitede karma eğitimin savunucusu olarak sivrilen Şükûfe Nihal, Kurtuluş Savaşı döneminde verdiği nutuklarla, genç yaşında kadın hakları ve eğitim konusunda gösterdiği mücadelelerle, Cumhuriyet devrinde yıllarca yaptığı öğretmenlikle, yazdığı pek çok eserle, kadın yazarlar içerisinde önemli bir yer edinmiştir (Çetindaş, 2014).

9 Nakiye (Elgün) Hanım Türkiye'nin en eski eğitimcilerinden biridir. Kız Muallim Mektebi mezunudur ve bu okulda edebiyat öğretmenliği yapmıştır. İkinci Meşrutiyet'ten sonra Feyziye Lisesi'nde müdür olarak Cumhuriyet'in kuruluşuna kadar çalışmıştır. Muallimler Cemiyeti başkanlığı yapan ve Kurtuluş Savaşı'nı mitinglerdeki konuşmalarıyla destekleyen Nakiye Hanım, Cumhuriyet'in ilanından sonra Türk Ocağı, Halkevi, Kızılay ve Türk Hava Kurumu'na üye olmuştur. İstanbul Kız Lisesi müdürü iken,

edilecek bir avuç topraklarının olmadığını göstereceklerini dile getirmiştir (Şahin ve Şahin, 2013, s. 63). Bütün bu mitinglerde Halide Edip'in dışında, Nakiye Hanım, Münevver Saime, Sebahat Hanım, Meliha Hanım ve Naciye Hanım da bir bağımsızlık savaşı verilmesi gerektiğini savunan önde kalan kadınlar olarak karşımıza çıkarken; bu mitinglerin hepsinde halkı harekete geçirmek ve şuurlandırmak için kullanılan en etkili unsurlar hiç şüphesiz İslamiyet'e olan bağlılık ve vatan sevgisi olmuştur.

İstanbul'da düzenlenen tüm mitinglerde katılımların yoğun olması ve özellikle kadın konuşmacılar tarafından yapılan konuşmaların, dinleyicilerin üzerinde yarattığı coşku ve tesirle birlikte, yapılan protestoların basın yoluyla tüm dünyaya duyurulmasının, kamuoyunun oluşması ve halkın harekete geçmesi yönünde etkili olduğu anlaşılmaktadır. Zira bu etkinliklerde yer alan kadın konuşmacılar arasında, haklarında tutuklama kararı dahi çıkarılanlar olmuştur (Kurt, 2010, s. 78). Edirne'de de Mayıs 1919'da halkın yoğun katılımının olduğu mitingler düzenlenmiş ve bunun üzerine İtilaf Devletleri'nce planlanan toplantılara karşı polis önlem alınmıştır. Söz konusu engellemeler ve yasaklar nedeniyle bu tarihten sonra, İstanbul'da düzenlenemeyen mitingler diğer Anadolu şehirlerine kaydırılmıştır. Bu çerçevede, Anadolu'da bir yıl içinde 150'yi aşkın miting gerçekleştirilmiştir (Kurt, 2010, 78).

Kurtuluş Savaşı döneminde Türk kadınları yazılarıyla da bağımsızlık mücadelesi ve ruhunu desteklemişlerdir. Bunlar içinde en ilgi çekenlerin başında ise Halide Edip ve Müfide Ferit (Tek) gelmektedir. Bu ikili Milli Mücadele lehinde *Hâkimiyet-i Milliye* ve *İrade-i Milliye*

gazetelerinde yazılar yazmışlardır. Özellikle Halide Edip, yürütülen Milli Mücadeleyi tanıtarak halkı cesaretlendiren Türk romanının önde gelen kalemlerinden biri olarak Kurtuluş Savaşı döneminde de çeşitli görevlerde bulunarak, cephede de aktif rol almıştır. Cephedeki Halide Edip burada yaşadıkları ve gözlemleri ile Milli Mücadeleyi edebi eserlere taşıyan ilk kişi olmuştur. Savaş meydanlarında gördüğü ve işittiği birçok olayı da edebi eserlerinde başarıyla işleyen Halide Edip'in, bu eserlerindeki kadınların hepsi onun Anadolu'da tanıdığı evi, kocası, çocuğu ve vatani için fedakârlık eden kadınlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Milli Mücadele'yi yaşamış bir kadın yazar olarak, hem hikâye ve romanlarında, hem de hatıralarında Kurtuluş Savaşı'na dair pek çok malzemeyi araştırmacılara yazarlık kudretiyle aktarabilmiştir (Sakallı, 2012, ss. 144-145). Özellikle, romanlarından *Ateşten Gömlek* (1923) ile *Vurun Kahpeye* (1923); hikâyelerinden *Dağa Çıkan Kurt* (1922) adlı kitaptaki hikâyeleri ve anılarında *Türk'ün Ateşle İmtihanı* (1963) adlı eserleriyle Türk edebiyat tarihine damgasını vurmuştur. Müfide Ferit ise, *İrade-i Milliye Gazetesi*'nde *Gaziantep* isimli yazısı ile Antepçilerin savunmalarından gururla bahsetmiş, halkın azim ve şevkini kuvvetlendirmeye çalışmıştır. *Kara Haber* başlıklı yazısında; İzmir'in işgalini ve yaralıların ümitsizlik içinde bekleyişlerini, *Hayret* başlıklı yazısında; İnönü Zaferi'nden sonra ulusun zafere olan inancının kuvvetlendiğini dile getirmiştir (Şahin ve Şahin, 2013, s. 63).

Kurtuluş Savaşı'nda vatanın kurtarılması için hizmet gören kadın cemiyetleri ise yardım toplama, geniş kitleleri yardıma çağırma faaliyetlerinde bulunmuştur. *Asri Kadınlar Cemiyeti* ve *Hilal-i Ahmer Kadın Kolları*, özellikle askere giyecek temininde ve ordunun sağlık hizmetlerinde görev almıştır. *Türk Ocakları* ve *Muallimler Cemiyeti*'nde çalışan kadınlar da Milli Mücadele'ye önemli katkılarda bulunmuşlardır. Bunların içinde en önemlisi *Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti* olmuştur. Cemiyet, kadınları topluluklar halinde teşkilatlandırıp, onları mücadeleye teşvik etmiş, kadınları İtilaf devletleriyle Yunan ve Ermeni

1930'da İstanbul Şehir Meclisi'ne ilk kadın üye olarak seçilmiş, Daimi Encümen'de beş yıl üyelik yapmıştır. Cumhuriyet'in ilk kadın milletvekillerinden olan Nakiye Hanım, TBMM'de 5., 6. ve 7. dönemlerde milletvekilliği yapmıştır (Özyürek, 2014).

işgallerine karşı direnişe çağırılmış, işgalleri protesto eden kitle kadın hareketlerini ve yardımlarını organize etmiştir. Cumhuriyet’le birlikte birçok kadın cemiyetinin kuruluşuna zemin hazırlayan Cemiyet, milli mücadele sırasındaki faaliyetleriyle en büyük kadın siyasi teşkilatı haline gelmiş, milliyetçilik duygusuna dayanarak mücadele fikrini ön plana çıkarmış ve işgallere karşı koymak ortak amacında olmuştur. Bu faaliyetleri ile de diğer kadın cemiyetlerinden ayrılan *Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti*, faaliyetlerini merkez ve şubeleri aracılığıyla gerçekleştirmiştir. Cemiyet, cepheye cephe taşıyan, kadın kağı kollarına görevli ve gönüllü kadınlar sağlamış, cephe imalathaneleri, dikiş atölyeleri kurmuştur. *Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti*, Mustafa Kemal Paşa (Atatürk) ve *Heyet-i Temsiliye* ile sürekli haberleşmiştir. Mustafa Kemal Paşa’nın verdiği direktiflere göre hareket eden cemiyet, yaptığı faaliyetlerini sürekli olarak Ankara’ya bildirmiştir. *Anadolu Ajansı*’nın kurulmasından sonra ajansla da haberleşen Cemiyet, haber gönderip haber almış, böylece savaş sırasında gelişen olayları takip etmiştir. Cemiyet’in üyesi kadınlar, cepheye ve cephe gerisindeki göçmenlere, şehit ailelerine, kimsesizlere yardıma çağırılmış, askerlerin ve muhtaçların giyecek ve yiyecek ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla bağış kampanyaları düzenlemiş, toplanan yardımları yerlerine ulaştırmıştır (Şahin ve Şahin, 2013, ss. 64-65).

Şüphesiz, Milli Mücadele döneminde Türk kadınının mücadelesini yürüttüğü zemin sadece cemiyetler, mitingler ya da gazetelerde çıkan yazıları değildir. Bilindiği üzere, Milli Mücadele dönemine ait imgelemelerde Türk kadını çoğunlukla ya kağı üstünde ya da sırtında cephe taşıyan, cephe ıslanmasın diye çocuğunun üstündeki örtüyü cephanenin üstüne örten vb. şekillerdeki cephe gerisi rolleri ile tasvir edilmektedir. Oysa ki, gerek cephe gerisinde başta silah olmak üzere askerin yaşesini karşılamak noktasında, gerekse cephe hattında muharebe eden Türk kadınlarının yanı sıra; erkeklerin de bulunduğu büyük kıtalara komuta eden Türk kadınları da olmuştur.

Örneğin, Halide Edip Garp (Batı) cephesine tayin edilmiş ve onbaşı rütbesine yükseltilmiştir. Kurtuluş Savaşı başladığında *İnas Darülfünunu* öğrencisi olan Münevver Saime Hanım da Garp cephesinde görev almış ve özellikle cephe gerisinde ve istihbarat işlerinde önemli başarılar göstermiştir. Yine, Kurtuluş Savaşı sırasında Kılavuz Hatice Pozanti’da mücadele ederken, Tayyar Rahmiye 9. Tümen’de gönüllü olarak bir müfrezenin komutanlığını yapmıştır. Kara Fatma Milli Mücadele’de Adana, Dinar, Afyonkarahisar, Nazilli Sarayköy ve Tire’de asker olarak çalışırken, Gördesli Makbule, Binbaşı Ayşe, Nezahat Hanım, Süreyya Sülün Hanım savaş sırasında cephelerde görev yapan diğer Türk kadınları olarak öne çıkmışlardır (Gökçimen, 2008, s. 53).

Bütün bu çerçeve dahilinde, Türk kadınının Kurtuluş Savaşı’ndaki yerini ve verdiği mücadelenin anlamını belki de en iyi Mustafa Kemal Atatürk’ün şu sözleri ortaya koymaktadır:

Dünyada hiçbir milletin kadını ‘Ben Anadolu kadınından daha fazla çalıştım, milletimi kurtuluşa ve zafere götürmekte Anadolu kadınından daha fazla çalıştım, milletimi kurtuluşa ve zafere götürmekte Anadolu kadını kadar gayret gösterdim’ diyemez... Erkeklerimizin oluşturduğu ordunun hayat kaynaklarını kadınlarımız işlemiştir... Kimse inkâr edemez ki, bu savaşta ve ondan önceki savaşlarda milletin hayat kabiliyetini tutan hep kadınlarımızdır. Çift süren, tarlayı eken, ormandan odunu, keresteyi getiren, ürünleri pazara götürerek paraya çeviren, aile ocaklarının dumanını tütüren, bütün bunlarla beraber; sırtıyla, kağınsıyla, kucağındaki yavrusuyla, yağmur demeyip, kış demeyip, sıcak demeyip cephenin savaş malzemelerini taşıyan hep onlar, hep o yüce, o fedakâr, o ilâhi Anadolu kadınları olmuştur. Bundan dolayı hepimiz bu büyük ruhlu ve büyük duygulu kadınlarımızı şükran ve minnetle sonsuza dek kutlayalım.(Sevim, Öztoprak, ve Tural, 2006, s.540)

Osmanlı-Türk modernleşmesinin kadının toplumsal ve siyasal yaşamdaki yerini hukuksal zeminde ve toplumsal gerçeklikte güçlendirmeye dönük adım ve gelişmeleri ele aldığım bu çalışmada konunun Osmanlı

Devleti'nin son dönemindeki tarihsel süreci özetledikten sonra artık kadına dair köklü devrimlerin gerçekleştiği Erken Cumhuriyet dönemine geçmek yerinde olacaktır. Bir sonraki alt bölümde Erken Cumhuriyet döneminde kadının sosyo-politik konumu irdelenecektir.

Erken Cumhuriyet Döneminde Kadın

Cumhuriyet'in kurucuları hem kadını hem de erkeği eşit yurttaşlar temelinde medenileştirme misyonunu yüklenmişlerdir. Ancak kadının bu konuda kaydedeceği gelişmenin büyük ölçüde erkeğin kadın için çezeceği yaşam stratejileriyle belirleneceği fikri toplumda yaygın olarak kabul görmüştür.

Zira gerek Türkiye'de gerekse Batı'da uzun yıllar, erkek bu sürece katılıp katılmamak konusunda özgür iradeye sahipmiş gibi algılanırken, aynı sürecin dışında kalan kadın, erkek egemen toplumun ve onun dayattığı ideolojinin kurbanı gibi görülmüştür. Yani erkek, akıl ve iradesiyle hayatına yön verme kapasitesine sahip birey olarak algılanırken, kadın bu kapasiteden yoksun "birey-altı" varlık olarak kabul edilmiştir. Dolayısıyla, kadına toplumsal ve siyasal hayatta haklarının erkekler tarafından verildiği Cumhuriyet düzeninde de bu anlayışın oluşması kaçınılmaz olmuştur. Ancak bu durum sadece Türkiye'ye özgü değildir. Bu anlayış, Batı'da da mevcut olagelmıştır (Yumul, 2000, s. 41).

Bu gerçekliğe rağmen, Cumhuriyet devrimlerinin en önemli kazanımlarından birisi de hiç şüphesiz kadınların toplumsal ve siyasal hayattaki haklarını elde etmelerini sağlamak olmuştur. Mustafa Kemal Atatürk'ün daha Cumhuriyet ilan edilmeden önce, Ocak 1923'teki bir söylevinde dile getirdiği şu sözler, O'nun önderliğinde bu konuda izlenecek olan politikaların kararlılığını açıkça ortaya koymaktadır:

Şuna inanmak gerekir ki, yeryüzünde gördüğümüz her şey kadının eseridir... Bir topluluk onu oluşturanlardan yalnız birinin çağdaş gereksinimlerinin kazanılması ile

yetinirse o topluluk yarıdan çok güçsüzlük içinde kalır. Bir ulus ilerlemek ve uygarlaşmak isterse özellikle bu noktayı temel olarak benimsemek zorundadır... Kadınlarımız da bilgin olacaklar ve erkeklerin geçtikleri bütün öğretim derecelerinden geçeceklerdir. Sonra kadınlar toplumsal yaşamda erkeklerle birlikte yürüyerek birbirinin yardımcısı ve destekçisi olacaklardır. (Atatürk, 1969, s.700)

Görüldüğü üzere, Mustafa Kemal Atatürk, bir toplumda kadınlığın yerini, kadınlığın doğası gereği "yüksek" bir mevki olarak işaret edip, kadınlığın, insanlığın var oluşunun merkezinde olduğuna dikkat çekmekte ve kadının yoksulluğunun toplumun ve aslında tüm insanlığın yoksulluğu demek olduğunu düşünmektedir. Çünkü O'na göre, insanlığın bugün yarattığı ve sahip olduğu zenginliği yaratanlar, insanları doğuran, yetiştiren ve bu mirası kucağında onlara aktaran kadınlar olmuştur. Bu yüzden yeryüzündeki insanlığın sahip olduğumaddi vemanevibütün zenginlikleri bizatihi kadının varlığından kaynaklanan ve onun eseri olarak yorumlamaktadır.

Erken Cumhuriyet döneminde, Türkiye'deki kadınların Batılı hemcinsleri ile aynı seviyede olabilmeleri ve toplumda daha fazla söz sahibi olabilmeleri için bir takım düzenlemeler yapılmış ve uygulamaya konulmuştur. Fakat gerçekleştirilen bu reform hareketleriyle kadınlar için sosyal, siyasal ve ekonomik alanda sahip olacağı hakların devleti yöneten erkekler tarafından belirlenmesi durumu "devlet destekli bir feminizm"i ortaya çıkarmış olup, bu durum, kadınların haklarının tanımlanmasıyla sınırlı kalmayıp, kadınların hür bir iradeyle karar alma süreçlerine katılımının da sınırlanmasına yol açmıştır. Bu nedenle gerek *Medeni Kanun*, gerekse "seçme ve seçilme hakkı" gibi kadınları kapsayan düzenlemelerle oluşturulan "medeni kadın tipi", aslında devlet destekli feminizmin ortaya çıkardığı devletin kontrolündeki kadınlar olmuştur. Keza, kadına biçilen düşünce ve davranış kalıplarına göre "bilgili", "görgülü", "eğitilmiş", "sosyalleşmiş" varlıklar olarak ahlaken de son derece "namuslu", "iffetli", "ailesine bağlı" ancak "cinsiyetsiz" olan bir kadın tipi de ortaya çıkmıştır. Kadın, ancak

bundan sonra erkekle bir arada, ondan farksız bir şekilde topluma dahil edilmeye çalışılmıştır (Kurt, 2010, s.80).

Cumhuriyet açısından elbette kadın özgür, haklara sahip, eğitilmiş ve eşit yurttaş olmalı ancak bütün bunları devletin sınırlarını çizdiği alanda yapmalıydı. Bu nedenle Cumhuriyet, uygar uluslar safına katılırken kadın, aile, ahlak, namus dörtlmesi konusunda kararsız kalmıştır aslında. Kadınlar kendilerinden istenileni istenildiği kadarıyla istenilen çerçevede yaptıkları sürece sorun yoktur. Bundan dolayı, görünüşteki kadın haklarından yana söylemine karşın Cumhuriyet'in kurucu kuşağı, kadınları ulusun yaratıcıları, etken bireyleri, siyasi failleri olarak görmemiştir. Cumhuriyet, yasal/toplumsal uygulamalarıyla kamu ve özel alan ikiliğini büyük ölçüde kadınlar aleyhinde sürdürerek kadın haklarının sınırlarını belirlemiş ve kadınlara bu sınırlarını "gönülden kabul ettirmek" için öncü kadınların ve dahil oldukları örgütlerin üzerinden baskı ve kontrol uygulamıştır. Bir anlamda yeni rejim, kadın haklarını dış dünyaya karşı demokratikleşme simgelerinden biri olarak kullanmıştır (Hatipoğlu, 2010, s.40).

Bu gerçeklikler dâhilinde, Cumhuriyet döneminde kadınların siyasal hayata katılım mücadelesindeki ilk adım Nezihe Muhiddin'in başında bulunduğu ve 16 Haziran 1923'te kurulan *Kadınlar Halk Fırkası* (KHF) tarafından atılmıştır. KHF'nin kurucuları arasında Nezihe Muhiddin'in dışında, Nimet Rumejde, Şükûfe Nihal, Seniye İzzeddin, Matlube Ömer, Zeliha Ziya, Tuğrul Bedri, Muhsine Salih gibi kadınlar da yer almıştır. KHF'nin kuruluş amacı, hükümete verilen beyannamede, kadınların ülkedeki sosyal, siyasal ve ekonomik sorunların içinde olup onlardan birebir etkilendiğinden hareketle, söz konusu alanlarda kadınların etkin bir rol almayı düşünerek, kadının mevcudiyetini ve benliğini kitlevi bir şekle dönüştürmek için çalışmak olarak belirtilmiştir (Toprak, 1994, s. 8). 27 maddelik parti tüzüğüne en önemli maddesi, KHF etrafındaki hareketin politik bir hareket olduğunu ortaya koyan, siyasal haklarla ilgili ikinci maddesi olmuştur. Söz konusu

maddede, kadınların ülkenin siyasal, toplumsal ve ekonomik meselelerinde etkinlik göstererek kendilerini kanıtladıktan sonra, Cumhuriyet'in milliyetçi projesini kadınlar açısından dönüştürmenin bir yolu olarak kadınlara siyasal haklar veren bir ilkeyi hayata geçirmek hedeflenmiştir (Kurt, 2010, s. 88).

KHF'nin kuruluşu basında farklı yorumlara neden olmuş, özellikle Hüseyin Cahid, Celal Sahir gibi yazarlarca kadınların cemiyet oluşturmak varken, siyasi bir oluşum içine girmeleri eleştirilmiştir. Neticede KHF'nin kuruluşu Ankara'nın onayını alamayacaktır. Partinin kurulmasına izin verilmeyişinin gerekçesi "halihazırda, kadınların siyasal haklarını alamamış olmaları"na bağlansa da, asıl neden toplumu cinsiyet esasına göre bölen bir partinin günün koşullarına uygun düşmemesi olmuştur (Toprak, 1994). Parti kuruluş çalışmaları Ocak 1924'teki bu ret cevabıyla sekteye uğratılan kadınlara cemiyet kurmaları önerilecektir. Nitekim bir süre sonra, 15 Şubat 1924'te, yine Nezihe Muhiddin'in öncülüğünde *Kadın Birliği* (1927'de *Türk Kadın Birliği*-TKB şeklinde ismi değişecektir) kurulacaktır. KHF'nin kuruluşuna hükümetin izin vermediği bilgisini öğrenen ancak yazılı bir cevap alamayan kurucular heyeti, tüzükteki kadınların "hukuk-ı siyasiye kazanılmasına (siyasal hakların)" ilişkin ünlü ikinci maddeyi kaldırarak, yerine "Birliğin siyasetle alakası yoktur" ibaresini koymuşlardır ki, bu durum, TKB programının hükümetin kabul edebileceği sınırlarda hazırlandığı göstermekteydi. Birliği oluşturan kadın eylemcilerin kadınlığa ilişkin görüşleri ve düşünceleri farklılıklar gösteriyor, hayırseverlikten başlayıp siyasi hukuk talebine varan geniş bir yelpazede yer alıyordu (Zihnioğlu, 2009, ss. 4-5).

1924-1935 yılları arasında faaliyet gösteren TKB, Cumhuriyet döneminde kadınların sivil toplum alanında örgütlenme potansiyelini göstermesi bakımından önemlidir. Birlik, Türk kadınına toplumsal ve ekonomik sahada yetkin bir düzeye getirmeye yönelik çalışmaların yanında, fikri sahada da gelişmesine katkıda bulunmuştur. 1925-1927 yılları arasında faaliyet

gösteren *Kadın Yolu* dergisi ile 1933 yılında yayın hayatına giren *Kadın Sesi* dergisi bu anlamda kadın düşün hayatının biçimlenmesine ve kadın sorununda kamuoyu duyarlılığının sağlanmasında büyük rol oynamıştır. TKB'nin esas başarısı özellikle 1924-1927 yılları arasında siyasal haklar konusunda bir gündem yaratarak dikkatleri üzerine çekmesidir. TKB açısından en büyük kazanım da bu çalışmalarının ürünü olarak kadınlara siyasal hakların tanınması olmuştur (Oruç, 2010, ss. 3-4). Bu çerçevede, TKB kurulduktan sonra, tüzüğüne bir madde ekleyerek kadınlara siyasi haklar sağlamayı amaçlamış ve tüzük değişikliğinin arz edildiği İstanbul Vilayeti Hukuk İşleri Müdürlüğü bir süre tereddüt etse de bir sakınca görmeyerek tüzüğün yeni şeklini onaylamıştır. Bu çerçevede yaklaşmakta olan 1927 seçimlerine kadınların da katılması TKB bünyesinde tartışılmış ve çoğunluk kararıyla *Cumhuriyet Halk Partisi* (CHP) adına bir kadın aday tespiti uygun görülmüştür. Ancak, yürürlükteki 1924 Anayasası'nda seçime katılacak olanların erkek olmaları gerektiği açıkça belirtildiğinden TKB'nin bu isteği de geri çevrilecektir. Bu esnada basında da kadınların seçme ve seçilme hakkı tartışılırken, ilginç bir çıkış da o dönemde Milli Savunma Bakanı olan Recep Bey'den (Peker) gelecektir. Recep Bey, konu *Türkiye Büyük Millet Meclisi*'nde (TBMM) tartışılırken yaptığı konuşmada TKB'ye seslenerek “mademki Türk vatanı ile ve mukadderatı ile fiili olarak meşgul olmak dileğindediniz, o halde bu fiili meşguliyetin başka bir şerefli cephesi vardır ki, size oraya davet ederim” diyerek kadınları askerlik hizmetine çağırmıştır. Oysa ki, Recep Bey, 1924'te Anayasa tartışmalarında kadınların seçimlere katılmasını savunan kişilerden biriydi (Toprak, 1994, s. 9).

TKB kurulduğu kendini feshettiği 10 Mayıs 1935 tarihine kadar tek parti yönetiminin önemli tek kadın derneği olmuştur. Birlik, özellikle Nezihe Muhiddin'in başkanlığı döneminde kadınların siyasi haklarını elde etme konusunda radikal bir çizgiyi benimsemiştir. Kadınların siyasal, toplumsal ve ekonomik alanlarda kabul görüp özgürleşmeleri, karar mekanizmalarında söz sahibi olmaları ve yeni yönetimde kurucu

unsur olarak yer almaları TKB yönetiminin varoluş amacını oluşturmuştur. Ancak “kadınlık mefkûresi” için gerekli görülen tüm bu mücadeleler şartların uygun olmadığı gerekçesiyle aşırı istekler olarak nitelendirilmiş ve Birlik yönetimi ağır eleştirilerle yıpratılmıştır. Tüm bunların sonunda da Nezihe Muhiddin usulsüzlük iddialarıyla yönetimden uzaklaştırılması süreci başlayacaktır. Nezihe Muhiddin'e karşı TKB'nin 1927 kongresinde başlayan muhalefet, Ağustos 1927 sonuna doğru valiliğin cemiyetin merkezini polis tarafından arama emri çıkarmasıyla üst düzeye ulaşacaktır. Valiliğin Nezihe Muhiddin'i suçlamasına TKB içindeki muhalif kadınların da katılmasıyla bu hareket Nezihe Muhiddin'in kadın alanında politika yapmasına imkan vermeyecek biçimde yolsuzlukla suçlanmasıyla son bulacaktır. Nezihe Muhiddin'in Türkiye tarihinden silinmesi sürecinde mahkemelerle yıldırma, unutturulma ve reddedilişe dayalı bir yol izlenmiş ve Nezihe Muhiddin, hem valilik hem de TKB tarafından aleyhinde yolsuzluk, sahtekârlık, emniyeti suistimal suçlamalarıyla birbiri ardına açılan davalardan aklanarak değil, 1929 yılındaki yeni *Af Kanunu*'yla kurtulabilmiştir. Bu davalar kişisel itibarını, yeniden kamuoyu önünde kadın haklarını savunamayacak derecede o denli düşürmüştü ki, bunun ardından Nezihe Muhiddin'in hayatında suskunluk dönemi başlayacak, hiç kimse onu hatırlamak istemeyecek ve yanına yaklaşmayacaktır. Nezihe Muhiddin, bu dönemde evinde yakın dostlarıyla bir araya geldiği küçük bir çevreye açık olan aylık çay toplantılarını sürdürmüş ve roman yazarak, öğretmenlik yaparak geçimini sağlamaya çalışmıştır. 10 Şubat 1958'de yalnız bir halde *La Paix Ruh Hastalıkları Hastanesi*'nde hayatı son bulacak olan Nezihe Muhiddin birlikte tanıyan kuşaklar da bu pırıltılı kadının imgesini de beraberlerinde götürerek yavaş yavaş yok olmuştur (Zihnioğlu, 2009, ss. 5-6). Yaprak Zihnioğlu'na (2009, ss. 3-4) göre, Nezihe Muhiddin'in tarihten dışlanmasının nedeni bireysel, kişisel çatışmalar değildi; bu çatışmanın tarafları Cumhuriyet'in erkek kurucular kuşağının hükümeti, siyasetçileri ve Osmanlı-Türk kadın hareketinin feminist eylemci ve

düşünürleriydi; yani Cumhuriyetçi erkekler Cumhuriyetçi kadın hakları savunucularıyla karşı karşıya gelmişti. Cinsiyet farklarına ve imtiyazlarına karşı mücadelesinde kendini “sesi gür çıkan bir kadın” olarak niteleyen Nezihe Muhiddin’in özellikle 1925’ten sonraki *Takrir-i Sükûn* döneminde günün ağır baskı koşulları sonucunda sözünü eksiltmiş ve kendisine otosansür uygulamıştır.

Nezihe Muhiddin’den sonra Latife Bekir’in (Çeyrekbaşı) başkanlığını yaptığı TKB’nin yeni yönetimi siyasi hak taleplerini geri plana iterek sinmiş bir tavırla varlığını sürdürmeye çalışmıştır. Yeni yönetimle birlikte bir hayır kurumu gibi çalışmalar yürütmesi tercih edilen TKB’nin faaliyetleri devletin siyasetiyle tamamen uyumlu hale getirilmiştir. Denilebilir ki TKB temelinde Erken Cumhuriyet dönemindeki kadın hareketi, tek parti yönetiminin sınırlarını çizdiği dar bir saha içerisinde hareket imkanı bulamayarak iktidarın bünyesinde erimeye mahkum edilmiş, iktidarın toplumsal, siyasi ve ekonomik amaçlarına tabi kılınmıştır. Bununla birlikte TKB kadınların siyasi haklarını elde ettiği dönemde, bu hakların toplum tarafından benimsenmesinde ve tüm olanaklarıyla kullanılması bilincinin kadınlara kazandırılmasında ve yaygınlaştırılmasında çözümler üreten yegâne dernek olmuştur (Oruç, 2010, s. 119).

Tek parti yönetimi altında 1930 yılında başlayan bir dizi değişimle kadınları seçim sistemine dâhil eden Cumhuriyet rejimi kadınlara bütün haklarının verildiği gerekçesiyle Türkiye genelindeki kadın derneklerini ve örgütlerini kapatacak; Şair Nigâr, Fatma Aliye, Halide Edip, Nezihe Muhiddin ve Emine Semiye gibi kadın hareketinin öncü isimleri etkisizleştirilecek; Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk’ün belirlediği listeye göre yapılan iki kademeli seçimlerle doğrudan partinin iradesine bağlı kadın milletvekillerinin TBMM’ye girmesi sağlanacaktır (Yiğitler, 2015, s. 966).

Söz konusu gelişmelerin başlangıcı Türkiye’de kadınlara ilk siyasi haklarının tanındığı 3 Nisan 1930 tarihli *Belediyeler Kanunu*’yla

gerçekleşecektir. Tek partiden çok partili yaşama geçişin de denendiği bu yıllarda Mustafa Kemal Atatürk’ün demokrasi arzusunun bir ürünü olarak O’nun kontrolü altında *Serbest Cumhuriyet Halk Fırkası* kurulmuştur. Bu parti, TKB eski başkanı olan Nezihe Muhiddin’i Beyoğlu’ndan İstanbul Şehir Meclisi’ne, CHP ise TKB’nin o dönemki başkanı olan Latife Bekir’i Fatih’ten İstanbul Şehir Meclisi’ne aday göstermiştir. Bu seçimde CHP adayı olarak İstanbul Şehir Meclisi giren Latife Bekir’in dışında Rana Sani Yaver, Refika Hulisi Behçet ve Safiye Hanımlar da İstanbul Şehir Meclisi’ne seçilmişlerdir. Bu kadınlardan sadece Nakiye Hanım, *İstanbul Şehir Meclisi*’nde *Daimi Encümen*’e girebilmiştir. TKB’den Latife Bekir ve Safiye Hanımlar da Eğitim Encümeni’nde görev yapmışlardır (Gökçimen, 2008, s. 21).

1933 yılına gelindiğinde kadınlara köy muhtarlığı ve ihtiyar heyeti seçimlerine girme hakkı tanınacak ve nihayet 1934 yılında, Malatya milletvekili İsmet İnönü ve 191 milletvekilinin verdikleri bir anayasa değişikliği teklifi ile 5 Aralık 1934’te kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanınacaktır. 1 Mart 1935’de ortaya çıkan beşinci dönem TBMM’de bu sayede 18 kadın ilk defa milletvekili olarak yer alacaklardır (Bkz. Tablo 1). Böylece, Cumhuriyetin ilk kadın milletvekillerinin o dönem 399 üyesi olan TBMM’deki temsil oranı yüzde 4,5 olarak gerçekleşecektir (Gökçimen, Yapıcı, Kaya, Gültemen ve Geçmez, 2009, s. ix).

Erken Cumhuriyet döneminin ilk kadın milletvekilleri meslekleri itibariyle sınıflandırıldığında, 18 milletvekilinden 13’ünün öğretmen olduğu görülmektedir. Türkiye’de öğretmenlik, kadınlar için en eski meslek geleneğine sahip alanlardan biri olmuştur ve kadınlar açısından ilk kamusal meslek niteliğindedir. Kadın öğretmen, gerek Osmanlı İmparatorluğu’nda gerekse Cumhuriyet’te “medeniyete geçiş projeleri” kapsamındaki kilit figürlerden biri olarak görülmüştür. Emine Seniye, Nezihe Muhiddin, Şükufe Nihal gibi kadın öğretmenler İkinci Meşrutiyet ve sonrası kadın hareketinin öncüleri arasındaydı.

Tablo 1: TBMM V. Dönem Kadın Milletvekilleri (1935 -1939)

	Adı-Soyadı	Seçildiği İl
1	Mebrure Gönenç	Afyonkarahisar
2	Hatı Çırpan	Ankara
3	Türkan Örs Baştuğ	Antalya
4	Sabiha Gökçül Erbay	Balıkesir
5	Şekibe İnel	Bursa
6	Hatice Özgener	Çankırı
7	Huriye Öniz Baha	Diyarbakır
8	Fatma Memik	Edime
9	Nakiye Elgün	Erzurum
10	Fakihe Öymen	İstanbul
11	Benal Nevzat İstar Arıman	İzmir
12	Ferruh Güpgüp	Kayseri
13	Bahire Bediz Morova Aydilek	Konya
14	Mihri Bektaş	Malatya
15	Meliha Ulaş	Samsun
16	Esmâ Nayman	Seyhan (Adana)
17	Sabiha Görkey	Sivas
18	Seniha Hızal	Trabzon

(Gökçimen, Yapıcı, Kaya, Gültemen, Geçmez, 2009, s. 445)

Tablo 2: Mesleklerine Göre TBMM V. Dönem Kadın Milletvekilleri (1935 -1939)

Meslekler	Milletvekili sayısı	Oran
Öğretmen	13	72.22
Çiftçi	2	11.11
Yazar	1	5.55
Doktor	1	5.55
Belirtilmemiş	1	5.55
Toplam	18	100

(Gökçimen, 2008, s. 24)

Cumhuriyet döneminde de ilk kadın milletvekillerinden Mebrure Gönenç, Türkan Örs Baştuğ, Sabiha Gökçül Erbay, Hatice Özgener, Huriye Öniz Baha, Nakiye Elgün, Fakihe Öymen, Bahire Bediz Morova Aydılek, Mihri Bektaş, Meliha Ulaş, Esmâ Nayman, Sabiha Görkey ve Seniha Hızal mesleği öğretmen olan kadın milletvekilleridir (Gökçimen, 2008, s. 24). Hatı Çırpan ve Şekibe İnel ise milletvekili seçilmeden önce çiftçilik yapmışlardır. 1934'te Kazan Köyü'nün muhtarlığını babasından devralan Hatı Çırpan milletvekili seçildiği tarihe kadar çiftçilik yapmıştır. Hatı Hanım ise, Mustafa Kemal Atatürk'ün Kızılcahamam'a geldiği sırada karşılama heyetinde yer almış ve tanıştığı Atatürk, Hatı Hanım'ın buradaki tavrından etkilenmiş ve bunun sonucunda da TBMM'nin 5. Dönem Seçimlerinde onu kendi listesinden milletvekili adayı göstermiştir. Şekibe İnel ise İnegöl İsaören'de tarımla uğraşmıştır. Fatma Memik ise doktor olan tek milletvekilidir. Milletvekili seçilmeden önce tıp fakültesinde bir yıl staj yaptıktan sonra 1932'de Heybeliada Verem Sanatoryumu asistanlığına atanmış, aynı yıl Gureba Hastanesi asistanlığına geçmiştir. 1934'te aynı hastanenin poliklinik şefi olan Memik, Kızılay polikliniklerinde ve Çocuk Esirgeme Kurumu'nda da çalışmıştır. Benal Nevzat Arıman ise yazardır ve sosyal, edebi, kadınlarla ilgili konularda birçok gazetede yazılar yazmış, konferanslar vermiştir. Ferruh Güpgüp'ün mesleği ise belirtilmemiştir (Gökçimen, 2008, s. 25).

İlk dönem kadın parlamenterlerinden Mebrure Gönenç belediye meclis üyeliklerinin yanı sıra Körler Okulu ve Körler Derneği Başkanlığı da yapmıştır. Kendisinin de görme sorunu olduğu için Türkiye'de körler alfabesinin getirilmesinde ve yaygınlaştırılmasında önemli rol oynamıştır. Mihri İffet Pektaş ise *Kadıköy Fıkraperver Cemiyeti*, *Hilâli Ahmer* ve *Himayeyi Eftâl* gibi yardım kuruluşlarında görev almıştır. Esmâ Nayman *Milletlerarası Kadınlar Konseyi* üyeliği ve *Türkiye Kadınlar Konseyi* Genel Sekreterliği yapmıştır. Nakiye Elgün, *İstanbul Vilayeti Umumi Meclis* üyeliği, *Türkocağı, Halkevi, Kızılay* ve *Türk Hava Kurumu*

Yönetim Kurulu üyelikleri ve başkanlıkları, *Çocuk Esirgeme Kurumu Merkez Yönetim Kurulu* üyeliği ve *Topkapı Fakirlere Yardım Kurumu* Başkanlığı görevlerini yürütmüştür. Benal Nevzat İstar Arıman ise *Kızılay* ve *Çocuk Esirgeme Kurumu* gibi kurumlarda görev almıştır (Gökçimen, 2008, s. 28).

Son olarak Erken Cumhuriyet döneminde toplumsal hayatın diğer veçhelerinde öne çıkan kadınlar ve faaliyet alanları şöyle sıralanabilir:

Bedriye Tahir Gökmen-İlk Türk kadın pilot; Sabiha Gökçen-Dünyanın ilk kadın savaş uçağı pilotu; Latife Uşaklı-Mustafa Kemal Atatürk'ün ilk ve tek eşi; Afet İnan- Cumhuriyetin ilk kadın tarih profesörlerinden; Safiye Ayla-Önde gelen Türk Klasik Türk Müziği sanatçısı; Semiha Berksoy-İlk Türk kadın opera sanatçısı; Remziye Hisar-Cumhuriyet'in ilk kadın kimyageridir, Fransız Sorbonne Üniversitesi'nden mezun ilk Türk kadını; Süreyya Ağaoğlu-İlk Türk kadın avukat; Sadiye Hanım-İlk Türk kadın belediye başkanı; Gül Esin-İlk Türk kadın muhtar; Afife Jale-İlk Türk kadın tiyatrocusu.

Kayda değer bir sivil toplumun yokluğuyla malul, çok büyük bir çoğunluğu kırsal kesimde yaşayan geleneksel bir toplumdaki hukuksal düzlemde eşit yurttaşlığa dayalı, uygar dünyaya açık, cinsiyetçi kalıpları ve normlardan kurtulmuş bir topluma geçiş hafife alınacak bir toplumsal dönüşüm değildi. Kadının yüzlerce yıl önce dışlandığı toplumsal yaşama katılımı ve kamusal alana kabulü, Osmanlı-Türk modernleşmesinin en köklü değişim evresi olan Cumhuriyet devrimiyle birlikte önemli bir mesafe kat etmişti. Şüphesiz ki, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e kadar geçen sürede kadın hareketinin mücadelesi bu mesafenin kat edilmesinde önemlidir; ancak Osmanlı-Türk modernleşmesinin tarihsel dinamikleri gereği devletin rolü, güçlü sivil toplumun bulunmadığı toplumlarda daha da ön plandaydı.¹⁰ Dolayısıyla, "devlet destekli

10 Sivil toplumun gelişmişlik düzeyi, kadın hareketinin mücadele zemini açısından önem

feminizm” nitelemesini olumsuz bir çağrışım yapmak amacıyla tarihsel koşulları dikkate almaksızın gelişigüzel kullanmak, anakronik bir değerlendirme yapmakla sonuçlanabilir ve kadın hareketinin modernleşme sürecindeki özgün konumunu bağlamından koparabilir. Bu nedenle, Cumhuriyet devrimiyle birlikte kadına dair azımsanamayacak ilerlemelerin yaşandığını dikkate almak gerekmektedir.

Sonuç

Günümüze ulaşan kaynaklara bakıldığında Orta Asya Türk toplumunda kadınların statüsü erkekler ile eşit seviyedeydi. Örneğin, *Orhun Kitabeleri*’nde Hakan’ın eşine Hatun denildiği ve Hatun’un da Hakan’ın yanında devlet idaresinde aktif şekilde görev aldığı anlaşılmaktadır.

Türklerin İslam dinini benimsemesiyle birlikte, toplumsal geleneklerin İslamiyet’in ve Müslüman coğrafyadaki geleneklerin etkisiyle değişime uğradığı ve bu değişimin kadının toplumsal konumunu da derinden etkilediği görülmektedir. İslam dininde kadının siyasal hakları konusunda açık hüküm bulunmamasıyla birlikte, toplumsal normların dar ve tutucu yorumları nedeniyle kadınlar daha ziyade aile içine (özel alana) hapsedilen ve erkeğin korumasına muhtaç bir durumda bırakılmıştır. Türk toplumundaki bu değişimle birlikte, kadınlar, daha içe kapanık, aile içinde kendilerine biçilen rol ile yetinen ve toplumsal statüleri

taşımaktadır. Örneğin, Konuralp (2017, s. 70) sivil toplum alanı siyasal aktivizm ile birlikte düşünüldüğünde Türkiye’de siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel alanların demokratikleşmesi ve insancılılaşması açısından çok önemli işlevler üstlenebileceğine dikkat çekerken siyasal topluma gömülü olan sivil toplumun daha eşitlikçi bir yapıya yönelmek açısından barındırdığı potansiyeli vurgular. Kadın hareketi de salt hukuksal düzlemde kalmayan ve toplumsal gerçekliğe dönüşen bir eşitlik arayışında olduğundan sivil toplumun gücünden ve derinliğinden bağımsız düşünülemez.

erkeklerin gerisinde bir konumda kalmışlardır.

Dışa dönük toplumsal bir yaşantı süren Batı dünyasındaki kadınlar bile çok uzun yıllar süren “eşit olabilmek” mücadelesi vermişlerdir. Türk toplumunda ise Tanzimat döneminden başlayarak Cumhuriyet’e uzanan süreçte, kadının toplumsal yaşama eşit bir birey olarak katılabilmesi ve kamusal alandaki statüsünün erkekler ile eşit seviyeye gelebilmesi için kadın hareketleri ve öncü kadınlar etkin şekilde mücadele etmişlerdir. Kadınların kurmuş oldukları gazete, dergi gibi basın organlarıyla ve dernekler aracılığıyla taleplerini dile getirmişleridir. Bu talepler ilk başlarda kadınların eğitim hakkı, çalışma hakkı, eşit miras, ev dışında çalışabilme ve üretime katılma şeklindeki sosyal ve medeni haklara ait talepleri oluştururken, ilerleyen süreçte siyasal hak taleplerini de içerir hale gelmiştir.

Kurtuluş Savaşı’nda erkeğin yanında ülkenin kurtuluşu için bilfiil görev üstlenen Türk kadını, Özellikle 1920’lerden sonra siyasal hak taleplerini yüksek sesle dile getirmeye başlamıştır. Bu talep henüz geleneksel yapısı devam eden Türk toplumunda erkekler açısından aşırı bir talep olarak karşılanıp muhalefet görse de, Mustafa Kemal, kadına toplumda hak ettiği yeri vermek için gerekli reformları yapmaktan çekinmemiştir.

1924 *Tevhid-i Tedrisat Kanunu* ile laik ve modern eğitim anlayışı getirilerek kadın ve erkeğin eşit şekilde eğitim hakkından yararlanması sağlamıştır. 1926 yılında kabul edilen *Medeni Kanun* ile kadınlar yeni medeni haklar elde etmişlerdir. Ancak mutlak bir eşitlik için bunlar yeterli değildi. Seçme ve seçilme hakkı bakımından da kadın-erkek arasında tam bir eşitlik olması gerekiyordu.

Mustafa Kemal’in, toplumsal gelişmenin ancak kadın ve erkeği birlikte yücelterek mümkün olabileceği yönündeki görüşleri ve bu anlamda Türk kadınına hak ettiği yeri verebilmek için hayal ettiği devrimci düşünceleri tüm beyanlarında açıkça görülmektedir. Ancak Türk kadınının bu haklarını elde etmek için

Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinde başlattığı mücadele; Kurtuluş Savaşı boyunca gerek cephede gerek cephe gerisinde erkeklerle birlikte sergilediği savaşımı yok sayarak, elde ettiği tüm haklarının yukarıdan bir lütf olarak kendine sunulduğunu söylemenin bu mücadeleyi veren kadınlara büyük haksızlık olduğu kanaatindeyim.

Türk kadınının Tanzimat döneminden itibaren süren mücadelesi ilk önce 1930 yılında yerel seçimlerde, 1934 yılında da milletvekili seçimlerinde seçme ve seçilme hakkı elde etmesiyle başarıya ulaşmıştır. Çağdaşı olan birçok batılı ülke kadınlarından daha önce seçme ve seçilme hakkı kazanan Türk kadınının, bu hakkı kullanırken fırsat eşitliğinden ne denli yararlanabildiği halen tartışma konusu olsa da bu haklarını elde etmek için verdiği mücadele önemli kazanımların elde edilmesini sağlamıştır. Her ne kadar güçlü bir sivil toplumun bulunmadığı bir geleneksel toplum bağlamında devletin yukarıdan aşağıya yönlendirdiği bir olgu olarak değerlendirilse de özellikle Cumhuriyet'in ilanını takip eden süreçte kadın konusu geleneksellikten kurtararak ele alınmaya başlanmış, çağdaşlaşma yolunun kadının özgürleşmesinden geçtiği gerçeği yadsınamayacak ölçüde gündeme gelmiştir.

KAYNAKÇA

Arabacı, H. M. (2007). Milli Mücadelenin Hazırlık Safhasında Halide Edip Adivar'ın Faaliyetleri ve Mustafa Kemal Atatürk. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi(19), 271-294.

Arslan, Z. (2010). Ağustos 1909 Tarihli Cemiyetler Kanunu Üzerinde Meclis-i Mebusan'da Yapılan Müzakereler ve Cemiyetlerin Yapılanmasında İttihat ve Terakki Örneği. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 3(11), 57-72.

Atakan, A. (2013, 11 09). Unut(tur)ulmuş Bir Öncü: Nezihe Muhiddin. 04 03, 2017 tarihinde Agos: <http://www.agos.com.tr/tr/yazi/5987/unut-tur-ulmus-bir-oncu-nezihe-muhiddin>

adresinden alındı

Atatürk, M. K. (1969). Nutuk (1920-1927) (Cilt II). İstanbul: Milli Eğitim Basım Evi.

Çetindaş, D. (2010). Hüzünlü Bir Aşkın Biyografik Okuması: Şüküfe Nihal ve Yakut Kayalar. Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi(XXVII), 155-169.

Enginün, İ. (1998). Milli Mücadele'de Türk kadını. Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları (3.Baskı b., s. 502-514). içinde İstanbul: Dergah Yayınları.

Gökçimen, S. (2008). Ülkemizde kadınların Siyasal hayata Katılım Mücadelesi. Yasama Dergisi(10), 5-59.

Gökçimen, S., Yapıcı, H., Kaya, E., Gültemen, D., & Geçmez, T. (2009). Türk Parlamento tarihinde kadın parlamenterler : 1935-2009. 2016 tarihinde TBMM Yayınları, Ankara: <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/2109> adresinden alındı

Hatipoğlu, B. (2010). Cumhuriyet Projesinin Cumhuriyet Kadını İnşası (Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi). Dumlupınar Üniversitesi SBE Kamu Yönetimi Anabilim Dalı. Kütahya. İnas Darülfünunu ve Kadınlar Dünyası Dergisi. (2014). 04 04, 2017 tarihinde İstanbul kadın Müzesi Yayını: https://bianet.org/system/uploads/1/files/attachments/000/001/264/original/UniversitedeIlkKadınlar__opt.pdf?1417525942 adresinden alındı

Karaca, Ş. (2013). Fatma Aliye ve Emine Semiye'nin Kadının Toplumsal Kimliğinin Kazandırılmasında Öncü Fikirleri. The Journal of Academic Social Science Studies, 6(2), 1481-1499.

Kardaş, A. (2015 , Ocak). Kadın Haklarına Adanmış Bir Ömür: Nezihe Muhiddin. 2017 tarihinde Lacivert Dergisi Sayı:9: <http://www.lacivertdergi.com/portre/ornek-kadınlar/2014/12/30/kadin-haklarına-adanmış-bir-ömür-nezihe-muhiddin> adresinden alındı

- Kardaş, A. (2015, Eylül). Halide Edip Adıvar: Sürgün ve Mücadele ile Geçen Bir Ömür. 04 03, 2017 tarihinde Lacivert Dergisi Sayı:16: <http://www.lacivertdergi.com/portre/ornek-kadınlar/2015/09/03/halide-edip-adıvar-surgun-ve-mucadeleyle-gecen-bir-omur-adresinden-alındı>
- Kaymaz, İ. Ş. (2010). Çağdaş Uygarlığın Mihenk Taşı:Türkiye’de Kadının Toplumsal Konumu. Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi(46), 333-366.
- Kodaman, B. (1990). Tanzimat’tan Sonra Türk Kadını. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi(5), 131-178.
- Konuralp, E. (2016). Transformation of Secularism in Turkey: Debating Post-Secularism under the AKP-Rule. Doktora Tezi. Ankara: METU.
- Konuralp, E. (2017). Sivil Toplum ve Türkiye’deki Muhasebeciler Özelinde Meslek Örgütleri. *Lectio Socialis*, 1(1), 62-71.
- Kurt, Y. (2010). Osmanlı ve Cumhuriyet Modernleşmesinde Kadın: Karşılaştırmalı Bir Analiz (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kafkas Üniversitesi SBE Siyaset Bilimi ve kamu Yönetimi Anabilim Dalı. Kars.
- Nuriye Ulviye Mevlan Civelek. (tarih yok). 04 04, 2017 tarihinde İstanbul Kadın Müzesi Resmi Web Sitesi: <http://www.istanbulkadınmuzesi.org/nuriye-ulviye-mevlan-civelek> adresinden alındı
- Oruç, S. G. (2010). Türk kadınlar Birliği (1924-1935) (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı. Ankara.
- Sakallı, F. (2012). Halide Edip Adıvar’ın Hikayelerinde Milli Mücadeleyi Yaşayan kadınlar. *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, 5(10), 137-146.
- Sevim, A., Öztoprak, İ., & Tural, M. A. (2006). Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Şahin, C., & Şahin, M. (2013). Osmanlı Son Dönemi ile Milli Mücadele Yıllarında Türk Kadınının Sosyal, Siyasî ve Askerî Faaliyetleri. *Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(2), 53-72.
- Toprak, Z. (1994). Türkiye’de Siyaset ve kadın: Kadınlar Halk Fırkası’ndan Arşiv Ulusal Kadınlar Birliği Kongresi’ne (1923-1935). İstanbul Üniversitesi kadın Araştırmaları Dergisi(2), 5-12.
- Yiğitler, Ş. Ş. (2015). Erken Cumhuriyet Romanlarında Asker Kadınları ve Asker Kadınlar. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 4(4), 965-980.
- Yılmaz, M. (2008). Türk Milliyetçiliğinde Sorun Olan Kadın. *21. Yüzyıl Dergisi*, 239-246.
- Yumul, A. (Bahar 2000). Bitmemiş Bir proje Olarak Beden. *Toplum ve Bilim*(84), 37-50.
- Zihnioglu, Y. (2009, Şubat 21). Kadınsız İnkılap: Nezihe Muhiddin, Kadınlar Halk Fırkası, Kadın Birliği, Çağdaş Türkiye Seminerleri,. 04 04, 2017 tarihinde Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi: http://www.obarsiv.com/pdf/YaprakZihnioglu_NB.pdf adresinden alındı

Author Guidelines

lectio socialis is bianually published (January and July). Articles are expected to be in the range of 3000-6000 words. Manuscripts are accepted for publication on the understanding that they have been submitted solely to the *lectio socialis* and that they have not been previously published either in whole or in part.

We require that all submissions be made through the webpage of **lectio socialis** by subscribing to the journal. We do not accept submissions via e-mail. Please include your name, contact information, and the title of your paper in your submissions. All submissions will be acknowledged by email, and all subsequent correspondence regarding the manuscript will be sent via email rather than post. We do not charge authors for submission or publication of their articles.

Plagiarism is strictly forbidden in **lectio socialis**. The articles will be submitted to a plagiarism prevention program.

Further, manuscripts must be prepared for double-blind refereeing, with any and all revealing references to the author removed, including personal acknowledgments. Any submission that does not adequately conceal the identity of its author will not be read. All manuscripts must be paginated.

Deadlines for the authors to submit paper: September, 30 (for the first issue); April, 30(for the second issue).

Please follow APA 6.0 Manual Style, and observe the following guidelines when preparing submissions:

Please, also, see following link:

<https://owl.english.purdue.edu/owl/resource/560/01/>

The editors are willing to read and evaluate a manuscript but please note that the editors may ask for revision of excessively long submissions and that the final version of accepted manuscripts must be formatted as a MS Word file.

Preparation of manuscripts

The first page should include the title of the paper, the name of the author and an abstract of not more than 200 words, which will be printed along with the text; subsequent pages should be numbered and an address for correspondence should appear at the footer of the first page. Contributions should be in English.

The default font for the manuscripts is Times New Roman and font size is 12 points. The manuscripts should be written single-spaced. The detailed parameters of font style are listed in Table 1.

Language Editing

Particularly if English is not your first language, before submitting your manuscript you may wish to have it edited for language. This may help to ensure that the academic content of your paper is fully understood by journal editors and reviewers. Language editing does not guarantee that your manuscript will be accepted for publication.

Table 1: Detailed list of the font size and the detailed instructions for the manuscripts.

Paragraph	Font Size	Detailed Instructions	Example
Article title	18-point	Bold, align-left, and capitalize the first letter of every word in the article title	Article Title
Author name	14-point	Bold, align-left, and provide the full names of all authors	First A. Author
Author affiliation	10-point	Italics, align-left	<i>Affiliation, City, State (Province) Postal Code, Country</i>
Abstract	12-point	Bold label + Normal text, justified, 200 words or less	Abstract: Abstract text
Keywords	12-point	Bold label + Normal text, 3 to 5 keywords	Keywords: keywords text
Footnotes	10-point	Arabic numeral, Text	¹ The footnote text ...
First-level heading	14-point	Bold, no numeral + Heading	First-Level Heading
Second-level heading	13-point	Italics, no numeral + Heading	<i>Second-Level Heading</i>
Third-level heading	12-point	Bold, no numeral + Heading	Third-Level Heading
Text	12-point	Normal, justified, single-spaced	The font in the text is Times New Roman, 12-point size.
Acknowledgements	10-point	Normal, justified, single-spaced	P l a c e acknowledgements in a separate section ...
In-text Reference	12-point	Normal, in parentheses: Author Surname, Year of Publication, page	(Konuralp, 2013, p. 26)
Table caption	12-point	Bold label + Normal caption, justify-center	Table 1 Table caption.
Figure caption	12-point	Bold label + Normal caption, justify-center	Figure 1 Figure caption.
Footer	10-point	Normal, the corresponding author and the copyright information	*Corresponding author: ...

APA Documentation

You must document whenever you quote, paraphrase, summarize, or use any idea, fact, or figure from source material (unless the material is “common knowledge”). The current form uses in-text parenthetical references in conjunction with an alphabetized References list (on a separate page at the end of your text).

In-Text Citation

APA style favors the use of the author's name, followed by the publication date, as part of your sentence, like this:

Strunk (1979) determined latent

The other common choice is to put both the author's last name and the year of publication in parentheses at the end of the sentence, like this:

...latent adipose deposits also may be a cause of the problem (Strunk, 1979).

Whichever style you choose, remember that the following information is required for a complete citation:

1. Author's last name
2. Year of publication (separated from the author's name by a comma).
3. Page number is optional for summary or paraphrase, but required when you use a direct quotation:

According to Gray (1996, p. 2), his study results "were ridiculous."

Works Cited

The works list appears on a separate page at the end of your paper and is organized as follows:

1. Alphabetically by author's last name. If no author, alphabetical by first word in title (not "A" or "The").
2. Double-spaced.
3. First line of each entry even with margin; subsequent lines indented five spaces.

Examples

BOOK, no author: Title. (Year). Place of publication: Publisher.

In-text citation: Grades are not the best measure of student learning (College Bound Series, 1979).

Reference example: College bound seniors. (1979). Princeton, NJ: College Board Publication.

BOOK, single author: Author. (Year). Title: Place of publication: Publisher.

In-text citation: Thomas (1994) suggests the species do not run off the cliffs

Reference example: Thomas, L. R. (1994). *The Life of Iemming: Notes on a species*. New York: Macmillan.

BOOK, two or more authors: Authors (in order listed on title page; last name first for each author). (Year). Title. Place of publication: Publisher. (For first citations, list all authors. For future citations, use "et al.")

In-text citation: : Shoe, Dore, and Roe (1995) suggest currents are a factor in navigation.

Shoe et al. (1995) support this view.

Reference example: Shoe, J. R., Dore, J., & Roe, T. (1995). Life of a rast in the Pacific Islands north of Hawaii. New York: Jossey-Bass.

Anthologized Work: Author of piece you are citing (e.g. article, essay, report). (Year). Title of piece you are citing. In editor's name (Ed.), Book title with only first letter of first word capitalized (Inclusive pages of piece you are citing). Place of publication. Publisher.

In-text citation: German (1981) suggests family therapy may be successful.

Reference example: German, A. S. (1981). Family therapy outcome research: Knowns and unknowns. In

D. P. Kinstein (Ed.). Handbook of family therapy. (742-775). New York: Bruner/Mazel.

Scholarly Journal: Author. (Year). Title. Journal, Volume number, Inclusive pages.

In-text citation: Pinker (1980) found the third dimension more difficult for subjects than the first.

Reference example: Pinker, S. (1980). Mental imagery and the third dimension. Journal of Experimental Psychology: General, 109, 354-371.

Magazine: Author. (Year, month, and date). Title. Journal, Volume number, Inclusive pages.

In-text citation: Smith (1994) discusses the need for teaching history in elementary school.

Reference example: Smith, T. R. (1994, October 12). More old information you need. Time, 148, 34-38.

Newspaper: Author, if any. Headline. (Year, month and date). Paper, Page number.

In-text citation: Popular periodicals document the rise of chlorine residue (Took, 1994).

Reference example: Took, J. Study finds dioxins. (1994, April 3). London Times, p.1.

Government Document: Name of government agency or institute. (Year). Title. (Publication No.). City name: Country of government office.

In-text citation: FOR FIRST CITATION—SPELL OUT AGENCY NAME AND LSIT

ACRONYM. FOR SECOND CITATION—USE ACRONYM: Snail darter populations continue to decline (Environmental Protection Agency [EPA], 1988).

Reference example: Environmental Protection Agency. (1988). Report on snail darter threat (No. 5634-223). Washington, DC: U.S. Government Printing Office.

Eric Document: Author. (Year). Title (Report No.). East Lansing, MI: National Center for Research on Teacher Learning. (ERIC Document Reproduction Service No.)

In-text citation: Syrdk (1993) says Bulgarian and Russian students have problems with articles.

Reference example: Syrdk, S.T. (1993). ESL problems faced by Eastern European immigrants. (Report

No. NCRTL-tt-93-5). East Lansing, MI: National Center for Research on Teacher Learning. (ERIC Document Reproduction Service No. ED 378 091)

On-Line Journal: Author. (date). Title of article. Name of periodical [On-line], Volume number. Available: specify path

In-text citation: Murphy (1995) discusses three causes of eating disorders in children.

Reference example: Murphy, T. (1995, March). Eating disorders in children.[online]

<http://www.disorder.net/eat/>

Database: Authors/contributors. (Year). Title of database [identify medium]. (YEAR HERE IF NO AUTHOR). Place of production or publication: Producer, Distributor, and/or Publisher [specify role]

In-text citation: ... over 40% of the population (National Psychological Survey, 1995).

Reference example: National Psychological Survey—Important topics in health [database]. (1995).

Sacramento, CA: National Center for Statistics [Producer and Distributor]. CD-ROM: Author. (Date). Title of article or abstract [medium]. Journal, Volume number.

Inclusive pages. Abstract from: Source and retrieval number

In-text citation: Meyer and Back (1992) remove all doubt about research interests.

Reference example: Meyer, A. S., & Back, K. (1992). The tip-of-the-tongue phenomenon: Blocking or partial activation? [CD-ROM]. *Memory and Cognition*, 20, 725-726. Abstract from Silver-Platter File: PsycLIT Item: 80-16351

In-text citation: Brener (1979) demonstrated the relationship between heart rate and stress.

Reference example: Brener, J. (1979, October). Energy, information and the control of heart rate. Paper presented at meeting of the Society for Research, Cincinnati, OH.

Indirect Sources: Author of material you read. (Year). Title of material you read. Title of source, Volume number, inclusive pages of material you read.

In-text citation: Johnson, in contrast, had positive results (as cited in Beatty, 1962)

Reference example: Beatty, J. (1962). Task-evoked pupillary responses, processing load, and the structure of processing resources. *Psychological Bulletin*, 91,276-292.

For information on other sources, please refer to the Publication Manual of the American Psychological Association, the most recent edition possible. The summary here has been based on the 4th edition.

Caution on using materials on the internet: Some web sites and links may have been put there by amateur users or some may have been plagiarized from other sources. These pages should not be used as sources for academic papers. Look at the internet sources with a critical eye before you decide to use them.

ARTICLES

REVISITING THE TURKISH MILITARY AND
EUROPEAN UNION REFORMS: 1999-2005

Mehmet Bardakçı

AN OVERVIEW ON TRADITIONAL AND ELECTRONIC
WORD OF MOUTH COMMUNICATION (WOM)

Esra Demirbaş

ENERGY STRATEGIES

Muzaffer Ertürk

STUDY ON THE ASSOCIATION OF THE MANAGEMENT OF
DIFFERENCES IN MULTI-CULTURAL ORGANIZATIONS AND
EMPLOYEE PERFORMANCE: AN EXAMPLE FROM THE
TEXTILE SECTOR

Aral Noyan

GEORGE W. BUSH VE BARACK OBAMA DÖNEMLERİNDE
TERÖRİZME KARŞI UYGULANAN POLİTİKALARIN
KARŞILAŞTIRILMASI

İrem Bilensoy

TANZİMAT'TAN ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNE TÜRK
TOPLUMSAL VE SİYASAL YAŞAMINDA ÖNE ÇIKAN
KADINLAR

Mehtap Hamzaoğlu